

Tietokoneohjelman tekijänoikeudellinen suoja ja digitaaliseen ohjelmistopiratismiin liittyvät tekijänoikeuden loukkaukset

Toni Reinikainen 0231918
Lapin Yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Maisteritutkielma
Oikeusinformatiikka
Syksy 2012

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Tietokoneohjelman tekijänoikeudellinen suoja ja digitaaliseen ohjelmistopiratismiin liittyvät tekijänoikeuden loukkaukset

Tekijä: Toni Reinikainen

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Oikeustiede/oikeusinformatiikka

Työn laji: Tutkielma X Laudaturtyö__ Lisensiaatintyö__ Kirjallinen työ__

Sivumäärä: XIV + 114

Vuosi: 2012

Tiivistelmä:

Teoksena tietokoneohjelma poikkeaa perinteisistä tekijänoikeudella suojatuista teoksista. Tämä poikkeavuus johtaa siihen, että lähtökohtaisesti yhtäläinen tekijänoikeuslain soveltaminen kaikkiin teoksiin tuottaa omat ongelmansa tietokoneohjelmien kohdalla. Tutkielmassa selvitetään tietokoneohjelmiin liittyviä tekijänoikeudellisia kysymyksiä tavoitteena selvittää voimassa olevan tekijänoikeuslainsäädännön sisältö ja soveltumisen koskien tietokoneohjelmia. Erityistä huomiota kiinnitetään tekijälle kuuluviin taloudellisiin oikeuksiin, joihin liittyen tutkielmassa tuodaan esiin tarve muuttaa vallitsevaa näkemystä tietokoneohjelmien kappaleiden tietoverkon kautta tapahtuvasta levittämisestä. Tutkielmassa annetaan kuva tietokoneohjelmia koskevasta tekijänoikeuslainsäädännöstä ja sen kehityksestä sekä siitä kehityskulusta, jonka seurauksena tekijänoikeus valikoitui kansainvälisesti tietokoneohjelmien pääasialliseksi suojamuodoksi.

Työssä selvitetään ja pohditaan Internet-piratismiin eri toimijoiden digitaaliseen ohjelmistopiratismiin liittyviä tekijänoikeuden loukkauksia tarkoituksena muodostaa kokonaiskuva siitä, millä tavalla nämä eri toimijat loukkaavat tietokoneohjelman tekijälle lailla suojattuja yksinoikeuksia. Tekijänoikeudella suojatun aineiston luvattoman jakamisen (yleisön saataviin saattaminen) ja lataamisen (kappaleiden valmistus) osalta tarkastellaan myös tekijänoikeuslain rajoitussäännösten soveltumista tavoitteena selkeyttää laillisen ja laittoman toiminnan rajanvetoa. Ohjelmistopiratismiin liittyen tutkielmassa tarkastellaan myös keinoja puuttua tekijänoikeudella suojatun aineiston luvattomaan Internet-jakeluun.

Tietokoneohjelma tulee suojatuksi tekijänoikeuslain nojalla, mikäli se ylittää teoskynnyksen. Tekijänoikeus tarjoaa tietokoneohjelmalle riittävän suojan, joka on kansainvälisesti taattu. Tekijänoikeus suojaa tietokoneohjelmaa kaikissa sen taloudellisesti merkityksellisissä ilmenemismuodoissa. Suojan voidaan kuitenkin katsoa olevan vahvempi verrattuna perinteisiin teoslajeihin. Digitaalisen ohjelmistopiratismiin osalta johtopäätöksenä esitetään, että ohjelmistopiratismi todella loukkaa tekijän yksinoikeuksia teokseen eikä Internet-jakamista ja -lataamista voida piratismitapauksissa oikeuttaa tekijänoikeuslain rajoitussäännösten soveltumisella. Voimassa olevan lainsäädännön nojalla myös välittäjä voidaan saattaa vastuuseen tekijänoikeuden loukkauksesta. Ohjelmistopiratismiin liittyen kansallinen lainsäädäntö voidaan katsoa riittäväksi. Lainsäädäntö myös tarjoaa periaatteellisella tasolla keinot tekijänoikeutta loukkaavan aineiston saannin estämiseksi. Ongelmana on kuitenkin edelleen oikeudenloukkaajan yksilöiminen.

Avainsanat: ohjelmistopiratismi, piratismi, tekijänoikeus, tekijänoikeuden loukkaus, tietokoneohjelma

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön X

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi X

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi X

(vain Lappia koskevat)

SISÄLLYSLUETTELO

LÄHTEET:.....	IV
LYHENTEET	XIV
1. JOHDANTO	1
1.1. Oikeusinformatiikka ja tekijänoikeus	2
1.2. Tutkielman aihe ja tavoite.....	4
1.3. Aiheen rajaukset	6
1.4. Lähteistä.....	7
2. KESKEISET KÄSITTEET.....	9
2.1. Tietokoneohjelma	9
2.1.1. Määritelmä.....	9
2.2. Ohjelmistopiratismi	11
2.2.1. Tekijänoikeuden loukkaus – määritelmä.....	11
2.2.2. Ohjelmistopiratismi – määritelmä ja muodot	13
2.2.3. Suomalainen piratismi lukuina	16
2.2.4. Piratismiin syyt	17
2.2.5. Internet-piratismiin mahdollistava tekniikka.....	19
3. TIETOKONEOHJELMIA JA OHJELMISTOPIRATISMIA KOSKEVA LAINSÄÄDÄNTÖ JA SEN KEHITYS	24
3.1. Suomalainen lainsäädäntö.....	24
3.1.1. Lainsäädäntö ennen vuoden 1961 tekijänoikeuslakia.....	24
3.1.2. Vuoden 1961 tekijänoikeuslaki	26
3.1.3. Vuoden 1991 tekijänoikeuslain muutos.....	26
3.1.3.1. Miksi tietokoneohjelman suojamuodoksi tekijänoikeus?.....	28
3.1.3.2. Oliko tietokoneohjelma suojattu Suomessa tekijänoikeuslain perusteella jo ennen vuoden 1991 muutosta?.....	33
3.1.4. Muut tietokoneohjelmiin liittyvät tekijänoikeuslain muutokset.....	34
3.1.5. Muu suomalainen lainsäädäntö.....	37
3.2. Tietokoneohjelmien eurooppalainen suoja	38
3.3. Kansainvälinen suoja	39
3.4. Tekijänoikeuden tulevaisuuden kuvat	42
4. TEKIJÄNOIKEUS TIETOKONEOHJELMAAN	45
4.1. Tietokoneohjelma teoksena	45
4.1.1. Suojan kohde ja teoskynnys.....	45
4.1.2. Tietokoneohjelman tekijä	50
4.2. Tekijänoikeuden voimassaolo.....	52
4.3. Oikeudet tietokoneohjelmaan	54
4.3.1. Taloudelliset oikeudet.....	55

4.3.1.1. Kappaleiden valmistaminen tietokoneohjelmasta	56
4.3.1.2. Oikeus saattaa tietokoneohjelma yleisön saataviin	60
4.3.1.2.1. Välittäminen	62
4.3.1.2.2. Julkinen esittäminen	64
4.3.1.2.3. Teoskappaleiden levittäminen	66
4.3.1.2.4. Julkinen näyttäminen	69
4.3.2. Moraaliset oikeudet	70
4.3.2.1. Isyysoikeus	72
4.3.2.2. Respektioikeus	74
4.4. Tietokoneohjelman käyttäjän oikeudet	75
4.4.1. Yleistä	75
4.4.2. Käytön vaatimat kappaleet ja muuntelu	77
4.4.3. Tutkiminen ja käänteismallinnus	79
4.4.4. Suojakeinojen kiertäminen	80
4.4.5. Teoskappaleiden levitysoikeuden raukeaminen	80
5. DIGITAALISEEN OHJELMISTOPIRATISMIIN LIITTYVÄT TEKIJÄNOIKEUDEN LOUKKAUKSET	83
5.1. Oikeudenloukkaajat ja loukkaukset	83
5.1.1. Tiedostojen jakaja	83
5.1.2. Tiedostojen lataaja	88
5.1.3. Tiedostojenjakooverkon ylläpitäjät	91
5.1.3. Internet-välittäjä, linkittäjä ja vertaisverkko-ohjelman laatija	95
5.2. Mahdollisuudet puuttua ohjelmistopiratismiin	98
5.2.1. Rikos- ja siviilioikeudellinen vastuu – uhka vastuuseen joutumisesta	98
5.2.2. Tekijänoikeutta loukkaavan aineiston saannin estäminen	101
5.2.2.1. Tekijänoikeuslaki	101
5.2.2.2. Laki tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta	104
5.2.3. Muita keinoja	106
5.2.4. Tekijänoikeustoimikunnan ehdottama estovelvoite	107
6. LOPUKSI	111
6.1. Riittävä suoja	111
6.2. Digitaalinen ohjelmistopiratismi – ongelma ainakin toistaiseksi	112

LÄHTEET:

KIRJALLISUUS

Viitatus teoksesta on käytetty uusinta painosta, ellei painosta ole erikseen ilmoitettu.

Aarnio Aulis (1989). Laintulkinnan teoria. Juva. WSOY.

Aarnio Aulis (2006). Tulkinnan taito – ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. Vantaa. WSOY.

Apajalahti Ahto – Sotala Kaj (2010). Jokapiraatinoikeus: Pamfletti. Barrikadi-sarja No 16. Vantaa. WSOY.

Blair Roger D. – Cotter Thomas F. (2005). Intellectual property. Economic and Legal Dimensions of Rights ja Remedies. Cambridge. Cambridge University Press.

Blakeney Michael (2004). International property jurisprudence after TRIPs. Teoksessa Vaver David – Bently Lionel: Intellectual property in the New Millennium. Essays in Honour of William R. Cornish. Cambridge. Cambridge University Press.

Carlén-WendelsThomas (2000). Nätjuridik. Lag och rätt på Internet. Tukholma. Novum Grafiska AB.

Carr Henry – Arnold Richard (1992). Computer Software – Legal Protection in the United Kingdom. Oxford. Sweet & Maxwell.

Denning Dorothy E. (2000). Information Warfare and Security. Addison-Wesley.

Ginsburg Jane C. (2004). The (new?) right of making available to the public. Teoksessa Vaver David – Bently Lionel: Intellectual property in the New Millennium. Essays in Honour of William R. Cornish. Cambridge. Cambridge University Press.

Goldstein Paul (2001). International Copyright. Principles, Law, and Practice. New York. Oxford University Press.

Haarmann Pirkko-Liisa (2005). Tekijänoikeus ja Lähioikeudet. Helsinki. Talentum.

Haarmann Pirkko-Liisa – Mansala Marjaleena (2012). Immateriaalioikeuden perusteet. Helsinki. Talentum.

Harenko Kristiina – Niiranen Valtteri – Tarkela Pekka (2006). Tekijänoikeus – Kommentaari ja käsikirja. Helsinki. WSOYpro.

Harra Tiina (2004). Ohjelmistonhallinta ja ohjelmistopiratismi. Teoksessa Mäkinen Erkki (toim.). Pieniä tietojenkäsittelytieteellisiä tutkimuksia. Tietojenkäsittelytieteiden laitoksen sarja D -verkkojulkaisut: D-2004-2. Tampereen yliopisto.

Hollmén Sakari (1998). Tietokoneohjelmien tekijänoikeudellisesta suojasta – erityisesti ohjelmien luvattomasta kopioinnista ja ohjelmistopiratismista kansainvälisessä

kaupassa. Opinnäytetyö. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisu- ja, yksityisoikeuden julkaisusarja B:41. Turun yliopisto.

Honick Ron – Craig Paul (2005). *Software Piracy Exposed*. Rockland. Syngress Publishing, Inc. Löydettävissä Ebrary-tietokannasta.

Husa Jaakko – Mutanen Anu – Pohjolainen Teuvo (2005). *Kirjoitetaan juridiikkaa*. Helsinki. Talentum.

Huttunen Anniina (2007). Tekijänoikeusrikoksen ja rikkomuksen tunnusmerkit ja seuraamukset epätäsmällisyyskiellon näkökulmasta tarkasteltuna. Artikkelinä löydettävissä Edilex-tietokannasta.

Huttunen Anniina (2011). Älykkäät järjestelmät ja luovuus – tekijänoikeudelliset reunaehdot älykkäiden järjestelmien kehittämisessä ja toiminnassa. Teoksessa *Tekijänoikeudet?*. Viestintäoikeuden vuosikirja 2010. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisu. Kansainvälisen talousoikeuden instituutti. Helsinki. Hakapaino.

Hyyrynen Outi (2009). Ilmoitusmenettely ja välittäjän vastuu tekijänoikeuden loukkauksesta. Teoksessa *Oesch Rainer – Heiskanen Hanna – Hyyrynen Outi: Tekijänoikeus ja digitaalitalous*. Vantaa. WSOYpro.

Jokinen Heikki (2009). Piraatit ajoivat karille ruotsissa. *Teostory* 2/2009, s. 10 – 13.

Karo Marko – Lavapuro Juha – Mylly Tuomas (2007). *Johdanto: Tekemisen vapaus*. Teoksessa *Mylly Tuomas – Lavapuro Juha – Karo Marko (toim.) Tekemisen vapaus. Luovuuden ehdot ja tekijänoikeus*. Helsinki. Hakapaino Oy.

Koivumaa Ari (1995). Tekijänoikeus informaatioyhteiskunnassa – Tietokoneohjelman tekijöiden oikeudellinen suoja. *Lisensiaatintutkimus*. Rovaniemi. Lapin yliopisto.

Koljonen Laura (2012). Varkaiden paratiisi. *Suomen Kuvalehti* 23/2012, s. 30 – 36.

Koskinen Emmi (2010). Internet-piratismi. Opinnäytetyö. Liiketalouden koulutusohjelman kokoelma 2010. Saimaan ammattikorkeakoulu. Löydettävissä ammattikorkeakoulujen julkaisuarkisto Theseuksesta.

Kotila Olli (2009). Respektioikeus ja eräät digitaalisen käyttöympäristön erityispiirteet. Teoksessa *Oesch Rainer – Heiskanen Hanna – Hyyrynen Outi: Tekijänoikeus ja digitaalitalous*. Vantaa. WSOYpro.

Lakimies Uutiset (2012). Lainvalmistelussa suuria puutteita. *Lakimies Uutiset* 6/2012, s. 22

Lemley Mark – Menell Peter – Merges Robert – Samuelsson Pamela (2000). *Software and Internet Law*. 1. painos. New York.

Lessig Lawrence (1999). *Code and other laws of cyberspace*. Basic Books.

Levin Marianne (2007). *Lärobok i Immaterialrätt*. 9. painos. Vällingby. Elanders.

- Mylly Tuomas* (2004). Tekijänoikeuden ideologiat ja myytit. *Lakimies* 2/2004, s. 228 – 254. Löydettävissä Edilex-tietokannasta.
- Mylly Tuomas* (2007). Tekijänoikeuden uudet sääntelystrategiat. Teoksessa *Mylly Tuomas – Lavapuro Juha – Karo Marko* (toim.). *Tekemisen vapaus. Luovuuden ehdot ja tekijänoikeus*. Helsinki. Hakapaino Oy.
- Mylly Ulla-Maija* (2005). Tietokoneohjelmien rajapintojen tekijänoikeussuoja. *Lakimies* 5/2005, s. 746 – 767.
- Mylly Ulla-Maija* (2006). Tietokoneohjelmien rajapintojen oikeudellinen suoja ja yhteentoimivuus. *Lisensiaatintutkimus*. Turku. Turun yliopisto.
- Oesch Rainer* (2001). Några drag i immaterialrättens utveckling i Finland i början av det nya millenniet. Teoksessa *JFT 2001: 1*, s. 90-102. Löydettävissä Edilex-tietokannasta.
- Oesch Rainer – Pihlajamaa Heli* (2008). *Patenttioikeus*. Helsinki. Talentum.
- Olsson Fredrik* (2012). Upphovsrätt på målnets sätt. *Dator Magazin* 8/2012, s. 55 – 57.
- Pihlajarinne Taina* (2011). Linkittäminen ja tekijänoikeus – argumentaatiomalleja ja oikeuspoliittisia näkökohtia. Teoksessa *Tekijän oikeudet?*. *Viestintäoikeuden vuosikirja 2010*. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Kansainvälisen talousoikeuden instituutti. Helsinki. Hakapaino.
- Pihlajarinne Taina* (2012a). Lupa linkittää – toisen aineiston hyödyntämisen tekijänoikeudelliset rajat. Vantaa. Lakimiesliiton kustannus.
- Pihlajarinne Taina* (2012b). Internetvälittäjä ja tekijänoikeuden loukkaus. Vantaa. Lakimiesliiton kustannus.
- Pihlajarinne Taina* (2012c). Immateriaalioikeuden yleiset opit ja digitalisoituminen – vertailussa tekijänoikeus ja tavaramerkkioikeus. *Lakimies* 3/2012 s. 383–396. Löydettävissä Edilex-tietokannasta.
- Piraattipuolue* (2011). Piraattipuolueen puolueohjelma. Hyväksytty 4.12.2011. Ladattavissa osoitteessa <http://piraattipuolue.fi/agenda/puolueohjelma>.
- Päivärinne Jussi* (2011). Digitaalinen piratismi internetympäristössä – Internetvalvonta ja käyttäjien yksityisyyden suoja. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto. Löydettävissä Edilex-tieto-kannasta.
- Rautvuori Marjo* (2012). Teleyritykset eivät suostu nettipoliiseiksi. *Tietosuoja* 3/2012, s. 12 – 14.
- Rahnasto Ilkka* (2002). *Internet-oikeuden perusteet*. Vantaa. Talentum.
- Ricketson Sam* (2004). The Berne Convention: The continued relevance of an ancient text. Teoksessa *Vaver David – Bently Lionel: Intellectual property in the New Millennium. Essays in Honour of William R. Cornish*. Cambridge. Cambridge University Press.

- Saarenpää Ahti* (2009). Oikeusinformatiikka. Teoksessa Minna-Greta Martti (toim.) Oikeusjärjestys, osa 1. 6. täydennetty painos. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja sarja C 56. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.
- Saarenpää Ahti* (2012). Oikeusinformatiikka. Teoksessa Timo Tammilehto (toim.) Oikeusjärjestys, osa 1. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja sarja C 59. Rovaniemi. Bookwell Oy.
- Salo Immo* (2010). Cloud computing – palvelut verkossa. Jyväskylä. Docendo.
- Samuels Edward* (2000). The Illustrated Story of Copyright. New York. Thomas Dunne Books.
- Samuelson Pamela* (2012). Can Online Piracy Be Stopped by Laws?. Communications of the ACM, Vol. 55 No. 7, Pages 25-27
- Seipel Peter* (1989). Introduktion till rättsinformatiken. Tukholma. Norstedts Tryckeri.
- Seipel Peter* (2004). Juridik och IT. Introduktion till rättsinformatiken. Tukholma. Elanders Gotab.
- Siniketo Topi* (2010). Tjänsteleverantörens ansvar och beräkning av ersättning vid upphovsrättsintrång via peer-to-peer-tjänster. Teoksessa Juristklubben Codex 70 år Festschrift. Löydettävissä Edilex-tietokannasta.
- Soininen Antti* (2004). Tekijänoikeuden loukkaukset ja tahallisuus. Pro gradu. Edilex Asiantuntijakirjoitukset. Löydettävissä Edilex-tietokannasta.
- Sorvari Katariina* (2005). Vastuu tekijänoikeuden loukkauksesta. Erityisesti tietoverkkoympäristössä. Helsinki. WSOY.
- Sorvari Katariina* (2007). Tekijänoikeuden loukkaus. Juva. WSOYpro.
- Starkoff David* (2001). Copyright: Law and Practice in a Digital Age. Honours Thesis. School of Information Technology and Electrical Engineering. The University of Queensland Osoitteessa <http://itee.uq.edu.au/~cristina/students/dbs/davidStarkoffHonoursThesis01.pdf>. 20.12.2012.
- Välimäki Mikko* (2009). Oikeudet tietokoneohjelmistoihin. Helsinki. Talentum.

VERKKOJULKAISUT

- Digitoday* (18.10.2012). Pirate Bayn jäljet haihtuvat pilveen. Osoitteessa <http://www.digitoday.fi/tietoturva/2012/10/18/pirate-bayn-jaljet-haihtuvat-pilveen/201240109/66>. 27.10.2012.
- Electronic Frontier Finland ry (Effi)* (31.5.2011). Ministeriön julkaistava välittömästi nettisensuurisuunnitelmansa. Osoitteessa <http://www.ffi.org/julkaisut/tiedotteet/lehdistotiedote-2011-05-31.html>. 20.10.2012.

- Elinkeinoelämän keskusliitto* (22.3.2012). Lausunto Tekijänoikeustoimikunnan mietintöön - Ratkaisuja digiajan haasteisiin (OKM 2012:2) (EK-2012-40). Osoitteessa http://www.ek.fi/ek/fi/ajankohtaista/lausunnot/lausunto_tekijanoikeustoimikunnan_mietintoon_ratkaisuja_digiajan_haasteisiin_okm_20122_ek201240-8867. 20.10.2012.
- Ernesto/TorrentFreak* (13.1.2012). The Pirate Bay Will Stop Serving Torrents. Osoitteessa <http://torrentfreak.com/the-pirate-bay-will-stop-serving-torrents-120112/>. 23.11.2012.
- Jaeger Moritz* (16.11.2012). Are parents responsible for kids' file-sharing? Germany decides no. Osoitteessa <http://www.zdnet.com/are-parents-responsible-for-kids-file-sharing-germany-decides-no-7000007475/>. 25.11.2012.
- Kammonen Teemu/Uusi Suomi* (9.1.2012). Pirate Bayn Suomi-sulku: ”Ruotsalaiset näyttävät keskisormea”. Osoitteessa <http://www.uusisuomi.fi/kulttuuri/119236-pirate-bayn-suomi-sulku-%E2%80%9Druotsalaiset-nayttavat-keskisormea%E2%80%9D>. 16.10.2012.
- Kammonen Teemu/Uusi Suomi* (9.2.2012). Aktivistit teki tempun: The Pirate Bay kutistui 90 megabittiin. Osoitteessa <http://www.uusisuomi.fi/raha/120051-aktivisti-teki-tempun-the-pirate-bay-kutistui-90-megabittiin>. 23.11.2012.
- Kang Cecilia/The Washington Post* (26.10.2012). House introduced Internet piracy bill. Osoitteessa http://www.washingtonpost.com/blogs/post-tech/post/house-introduces-internet-piracy-bill/2011/10/26/gIQA0f5xJM_blog.html. 25.10.2012.
- Kopiosto* (16.3.2012). Lausunto opetus- ja kulttuuriministeriölle koskien Tekijänoikeustoimikunnan mietintöä - Ratkaisuja digiajan haasteisiin (OKM 2012:2). Ladattavissa osoitteessa http://www.kopiosto.eu/kopiosto/ajankohtaista/lausunnot_2012/fi_FI/Lausunto_opetus_ja_kulttuuriministeriolle_Tekijanoikeustoimikunnan_mietinnosta/_print/?mode=text. 20.10.2012.
- Kotilainen Samuli/Tietokone* (16.1.2012). Pirate Bayssä historiallinen muutos – hyvästi torrentit. Osoitteessa http://www.tietokone.fi/uutiset/pirate_bayssa_historiallinen_muutos_hyvasti_torrentit. 23.11.2012.
- Kotilainen Samuli/Tietokone* (29.2.2012). Pirate Bay lopetti torrenttien jakelun. Osoitteessa http://www.tietokone.fi/uutiset/pirate_bay_lopetti_torrenttien_jakelun. 23.11.2012.
- Kyynäräinen Tiia/Kaupparehti* (21.1.2012). Teknologiyhtiöiden lobbauskampanja tuotti tulosta. Osoitteessa <http://www.kaupparehti.fi/etusivu/teknologiyhtioiden+lobbauskampanja+tuotti+tulosta/201201113845?ext=rss>. 25.10.2012.
- Lahti Arto* (6.8.2010). Teollis- ja tekijänoikeuksien sääntely globalisaatiossa. Blogikirjoitus. Osoitteessa <http://artolahti.blogspot.fi/2010/08/teollis-ja-tekijanoikeuksien-saantely.html>. 20.10.2012.
- LYHTY ry/Kulttuuriuutiset.net* (25.5.2010). Nettipiratismin tappiot Suomessa 355 miljoonaa euroa vuodessa. Osoitteessa <http://www.kulttuuri.net/index.php?mid=324&a=viewItem &itemid=209>. 20.10.2012.

- LYHTY ry/Kulttuuriuutiset.net* (23.7.2011). Tutkimus: Nuoret entistä kielteisempiä piratismia kohtaan. Osoitteessa <http://www.kulttuuri.net/index.php?mid=324&a=viewItem&itemid=225>. 20.10.2012.
- LYHTY ry/Kulttuuriuutiset.net*. Piratismi. Osoitteessa <http://www.kulttuuri.net/index.php?mid=160>. 20.9.2012.
- Manninen Janne-Pekka/Sanomalehti Kaleva* (1.6.2011). Tietokone: Ministeriö suunnittelee tekijänoikeuslakiin Pirate Bay –pykälää. Osoitteessa <http://www.kaleva.fi/uutiset/kotimaa/tietokone-ministerio-suunnittelee-tekijanoikeuslakiin-pirate-bay-pykala/422638/>. 20.10.2012.
- Musiikkituottajat ry*. Piratismi eri muodot. Osoitteessa <http://www.ifpi.fi/info/piratismi/piratismi%20eri%20muodot>. 20.10.2012.
- Mäkinen Rami/Iltasanomat* (21.11.2012). 9-vuotias latasi Chisua – 600 euron lasku ja poliisi vei tietokoneen. Osoitteessa <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-1288518291440.html>. 25.11.2012.
- Official Google blog* (23.6.2010). Youtube wins case against Viacom. Osoitteessa <http://googleblog.blogspot.fi/2010/06/youtube-wins-case-against-viacom.html>. 20.10.2012.
- Osborne Charlie* (22.11.2012). Police raid 9-year-old ‘pirate’, confiscate laptop. Osoitteessa <http://www.zdnet.com/police-raid-9-year-old-pirate-confiscate-laptop-7000007788/>. 25.11.2012.
- Parfeni Lucian* (19.1.2010). BitTorrent Magnet Links Explained. Osoitteessa <http://news.softpedia.com/news/BitTorrent-Magnet-Links-Explained-132536.shtml>.
- Piraattiliitto* (27.8.2006). Piratismi pähkinänkuoressa. Osoitteessa <http://piraattiliitto.org/node/5>. 26.10.2012
- Piraattipuolue* (15.11.2009). Puolueohjelma. Osoitteessa <http://www.piraattipuolue.fi/politiikka/puolueohjelma>. 27.9.2011.
- Piraattipuolue* (26.11.2010). Piraattipuolue kritisoi Ruotsin hovioikeuden The Pirate Bay -tuomiota. Osoitteessa <http://piraattipuolue.fi/2010/11/piraattipuolue-kritisoi-ruotsin-hovioikeuden-the-pirate-bay-tuomiota>. 11.10.2012.
- Rushe Dominic/The Guardian* (16.11.2011). Sopa condemned by web giants as 'internet blacklist bill'. Osoitteessa <http://www.guardian.co.uk/technology/2011/nov/16/sopa-condemned-internet-blacklist-bill>
- Suomen kirjailijaliitto r.y.* (12.3.2012). Lausunto Tekijänoikeustoimikunnan mietinnöstä ”Ratkaisuja digiajan haasteisiin” (OKM 2012:2). Ladattavissa osoitteessa <http://www.kirjailijaliitto.fi/liitto/lausunnot-ja-tiedotteet/>
- Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus ry (TTVK)*. Piratismi. Osoitteessa <http://antipiracy.fi/piratismi/>. 20.10.2012.

Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus ry (TTVK). Tallennepiratismi. Osoitteessa <http://antipiracy.fi/piratismi/tallennepiratismi/>. 20.10.2012.

Tekijänoikeustietoa oppilaitoksille. Internet ja vertaisverkot. Osoitteessa www.tekijanoikeus.fi. 29.9.2011.

The International Federation of the Phonographic Industry (IFPI) (Maaliskuu 2003). The WIPO Treaties: 'Making Available' Right. Osoitteessa <http://www.ifpi.org/content/library/wipo-treaties-making-available-right.pdf>. 20.10.2012.

The Pirate Bay. Tietoa. Osoitteessa <http://www.piraattilahti.org/browse.php?u=http%3A%2F%2Fthepiratebay.se%2Fabout&b=12>. 20.12.2012.

Tietokone-lehti (31.5.2011). Suomen tekijänoikeuslakiin sorvataan Pirate Bay –pykälää. Osoitteessa http://www.tietokone.fi/uutiset/suomen_tekijanoikeuslakiin_sorvataan_pirate_bay_pykalaa

Vilanka Olli (2009). The Pirate Bay – rikos vai teos? Osoitteessa http://www.iprinfo.com/lehtiarkisto?action=articleDetails&a_id=677&id=44. 21.11.2012.

Virtanen Sofia/MicroPC-lehti (1.6.2012). Verkkoliikenne nelinkertaistuu vuoteen 2016 mennessä. Osoitteessa http://www.mikropc.net/kaikki_uutiset/verkkoliikenne+nelinkertaistuu+vuoteen+2016+mennessa/a813223. 20.10.2012.

Vähäkainu Matti (29.2.2012). The Pirate Bay luopui torrent-tiedostoista. Osoitteessa http://fin.afterdawn.com/uutiset/artikkeli.cfm/2012/02/29/the_pirate_bay_luopui_torrent-tiedostoista. 23.11.2012.

VIRALLISLÄHTEET

Hallituksen esitykset, valiokuntamietinnöt ja komiteamietinnöt

HE 89/1926 vp.	Hallituksen esitys Eduskunnalle tekijänoikeutta ja oikeutta valokuviiin koskeviksi laeiksi
HE 23/1960 vp.	Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin ja laiksi oikeudesta valokuvaan
HE 161/1990 vp.	Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi yksinoikeudesta integroidun piirin piirimalliin sekä tekijänoikeuslain, oikeudesta valokuvaan annetun lain ja Patentti- ja rekisterihallituksesta annetun lain muuttamisesta
HE 211/1992 vp.	Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi tekijänoikeuslain ja tekijänoikeuslain muuttamisesta annetun lain voimaantulosäännöksen 2 momentin muuttamisesta
HE 94/1993 vp.	Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi

- HE 194/2001 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi
- HE 28/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi tekijänoikeuslain ja rikoslain 49 luvun muuttamisesta
- HE 29/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle WIPO:n tekijänoikeussopimuksen ja WIPO:n esitys- ja äänitesopimuksen hyväksymisestä sekä laeiksi sopimusten lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta
- HE 235/2010 vp. (rauennut) Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi tekijänoikeuslain 60 a §:n ja sähköisen viestinnän tietosuojalain muuttamisesta
- KM 1953:5 Ehdotus laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin
- KM 1980:12 Vuoden 1976 Tekijänoikeuskomitean I osamietintö: yksityinen käyttö, valokopiointi ja nauhoitus opetustoiminnassa
- KM 1987:8 Tekijänoikeuskomitean IV osamietintö: Teosten luominen ja käyttö tietokoneen avulla, tietokoneohjelmien, tiedostojen ja tietokantojen, sekä integroitujen piirien suoja
- SiVM 2/1993 vp. Sivistysvaliokunnan mietintö n:o 2 hallituksen esityksen johdosta laeiksi tekijänoikeuslain ja tekijänoikeuslain muuttamisesta annetun lain voimaantulosäännöksen 2 momentin muuttamisesta
- LaVM 6/2006 vp. Lakivaliokunnan mietintö. Hallituksen esitys laeiksi teollis- ja tekijänoikeuksia koskevan lainsäädännön muuttamisesta

Oikeuskäytäntö

Suomi

- Helsingin käräjäoikeus 29.1.2007, Dnro 06/25879
- Helsingin käräjäoikeus 29.1.2007, Dnro 06/25936
- Kouvolan hovioikeus 13.11.2007, Dnro R 06/25936
- Helsingin hovioikeus 15.6.2012, Dnro S 11/3097
- KKO:1974-II-4 Vilpillinen kilpailu
- KKO:1988:82 Tekijänoikeus
- KKO:1998:155 Tekijänoikeus
- KKO:1999:8 – Tekijänoikeus
- KKO:1999:115 Tekijänoikeus
- KKO:2002:20 Tekijänoikeus - esittävän taiteilijan oikeus

- KKO:2002:101 Tekijänoikeus - julkinen esittäminen
- KKO:2003:88 Tekijänoikeus- Tekijänoikeusrikos - Tavaramerkki - Teollisoikeusrikos - Petos - Väärennys - Suojauksen poistovälineen luvaton levittäminen - Markkinointirikos – Kilpailumenettelyrikos
- KKO:2010:47 Tekijänoikeus - Tekijänoikeusrikkomus - Avunanto - Hyvitys
- KKO:2010:48 - Tekijänoikeus – Tekijänoikeusrikkomus
- KKO:2011:92 Tekijänoikeuden siirtyminen - Tekijänoikeuden loukkaaminen

Euroopan unionin tuomioistuin

Bezpečnostní softwarová asociace v. Svaz softwarové ochrany
SAS Institute Inc. v. World Programming Ltd., C-406/10

UsedSoft GmbH v. Oracle International Corp., C-128/11

Ruotsi

Stockholms tingsrätt 17.4.2009 Mål nr B 13301-06

Svea hovrätt 26.11.2010 Mål nr B 4041-09

Australia

High Court of Australia - Apple Computer inc. v. Computer Edge Pty Ltd.(1983)

Yhdysvallat

United States District Court – Viacom International Inc., Comedy Partner, Country Music Television Inc., Paramount Pictures Corp. and Black Entertainment Television Llc. v Youtube Inc., Youtube Llc. and Google Inc. (June 23, 2010 New York)

Tekijänoikeusneuvoston lausunnot

- TN 1986:3 Suojan kohde
- TN 1989:7 Tekijänoikeus tietokoneohjelmaan
- TN 1990:12 Tekijänoikeuden loukkaus
- TN 1992:7 Tekijänoikeus kirjan nimeen
- TN 1993:12 Tekijänoikeus tietokoneohjelmaan
- TN 1993:17 Veistoksen toisintaminen kansikuvassa ja lausuntoon liittyvä eriävä mielipide
- TN 1994.21 Tekijän moraaliset oikeudet

TN 1995:1	Taideteos, moraaliset oikeudet
TN 1998:13	Tietokoneohjelman tekijän isyysoikeus
TN 2000:6	Julkinen esittäminen asuntohotellissa sekä myynti- ja vuokra-autoissa
TN 2001:8	Artikkeleiden linkittäminen Internet-verkossa
TN 2005:7	Tietokoneohjelman teostaso ja suoja
TN 2006:5	Tietokoneohjelman suoja
TN 2006:8	Tekijänoikeuskorvaus taloyhtiössä tapahtuvasta satelliittilähetyksen jakelusta
TN 2006:12	Tietokoneohjelman teostaso ja suoja

Muu virallisaineisto

Euroopan unionin virallinen verkkosivusto (20.5.2011). Euroslangin käsikirja. Osoitteessa http://europa.eu/abc/eurojargon/index_fi.htm. 20.10.2012.

KOM(2010)245 lopullinen: Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Euroopan digitaalistrategia.

Oikeusministeriö (6.6.2012). Ehdotus teollis- ja tekijänoikeuksien rikosoikeudellista suojaa koskeväksi EU:n direktiiviksi. Oikeusministeriön verkkosivut. Osoitteessa http://www.om.fi/Etusi_vu/Valmisteilla/Lakihankkeet/Rikosoikeus/1146647097388

Opetusministeriö(2009). Luovien sisältöjen luvaton verkkojakelu. Lainsäädännölliset keinot. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2009:21

Opetus- ja kulttuuriministeriö. Kansainvälinen tekijänoikeus ja sopimukset. Opetus- ja kulttuuriministeriön verkkosivut. Osoitteessa http://www.minedu.fi/OPM/Tekija_enoikeus/kansainvaelinen_tekijaenoikeus_ja_sopimukset/?lang=fi. 20.10.2012.

Schulz Stefan (2008). Euroopan talousalue (ETA). Euroopan parlamentin Internet-sivut. Osoitteessa http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/relations/framework/article_7238_fi.htm. 20.10.2012.

Svento Reijo (2011). Eriävä mielipide 2010–2011 tekijänoikeustoimikunnan muistion osioon ”Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tekijänoikeuslain 56g §:n muuttamisesta”. Teoksessa Tekijänoikeustoimikunnan mietintö: Ratkaisuja digiajan haasteisiin. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:2.

Tekijänoikeustoimikunnan mietintö: Ratkaisuja digiajan haasteisiin. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:2

World Intellectual Property Organisation (WIPO) (30.8.1996). Basic proposal for the substantive provisions of the treaty on certain questions concerning the protection of literary and artistic works to be considered by The Diplomatic conference. CRNR/DC/4.

LYHENTEET

EU	= Euroopan unioni
EUT	= Euroopan unionin tuomioistuin
HE	= Hallituksen esitys
HO	= Hovioikeus
KKO	= Korkein oikeus
KM	= Komiteanmietintö
KäO	= Käräjäoikeus
LaVM	= Lakivaliokunnan mietintö
OKM	= Opetus- ja kulttuuriministeriö
OM	= Oikeusministeriö
PatL	= Patenttilaki (550/1967)
RL	= Rikoslaki (39/1889)
SiVM	= Sivistyslakivaliokunnan mietintö
SähkökauppaL	= Laki tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta (458/2002)
TekijäL	= Tekijänoikeuslaki (404/1961)
TN	= Tekijänoikeusneuvosto
TRIPS	= Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights
VTekijäL	= Laki tekijänoikeudesta henkisiin tuotteisiin (174/1927)
WIPO	= World Intellectual Property Organization

1. JOHDANTO

Jo yksin tietokoneohjelma oikeudellisen tutkimuksen kohteena on oikeudenalarajat ylittävä tutkimuskohde. Muutamia esimerkkejä mainiten tietokoneohjelmiin liittyy immateriaalioikeudellisia, sopimusoikeudellisia, kauppaoikeudellisia, tietotekniikkaoikeudellisia, rikosoikeudellisia, kilpailuoikeudellisia, informaatio-oikeudellisia, vahingonkorvausoikeudellisia ja jopa perusoikeudellisia kysymyksiä. Tietokoneohjelma oikeudellisen tutkimuksen kohteena on myös siinä mielessä haastava tutkimuksen kohde, sillä yksin oikeudellinen tietämys ei riitä, vaan onnistunut tutkimus edellyttää myös tietoteknistä osaamista ja kykyä arvioida tietotekniikkaa oikeudellisesti¹.

Elämme verkkoyhteiskunnassa, jolla tarkoitetaan tietoteknisesti ja viestinnällisesti tietoverkkoihin sitoutunutta ja niiden varassa toimivaa yhteiskuntaa. Verkkoyhteiskunnalle on tyypillistä monikäyttöisten tietoverkkojen laajamittainen hyödyntäminen – olemme sidoksissa verkkoihin ja niiden toimivuuteen.² Verkkoyhteiskunnassa myös oikeuksien toteutuminen on osaltaan siirtynyt verkkoihin. Tästä yhtenä hyvänä esimerkkinä ovat tekijänoikeus ja tekijänoikeuden loukkaukset. Aiemmin analogisessa ympäristössä suojattujen teosten luvaton käyttö on tietenkin ollut mahdollista, mutta siirtyminen digitaaliseen ympäristöön on johtanut suojattujen teosten todella laajamittaiseen luvattomaan käyttämiseen. Digitaalisessa ympäristössä suojatut teokset pääsevät leviämään lähes hallitsemattomasti, ja digitaalisessa muodossa oleva teos on kopioitavissa nopeasti ja helposti kopion vastatessa laadullisesti kopioinnin lähdeä. Digitaalinen ympäristö on mahdollistanut laajamittaiset tekijänoikeuden loukkaukset Internet-piratismi muodossa. Tekijän yksinoikeuksien toteutuminen tietoverkoissa onkin edellyttänyt uudenlaista kansainvälistä tekijänoikeuden tarkastelua, sillä alun perin analogiseen ympäristöön säädetyt lait ovat osoittautuneet huonosti toimiviksi digitaalisessa tietoverkkoympäristössä³.

¹Vastaavasti ohjelmointiin liittyen Seipel 2004, s. 86

Saarenpää on todennut, että aihepiiristä riippuen oikeusinformatiikan tutkijalla tulisi olla valmiudet seurata esimerkiksi tietotekniikan kehitystä, tiedon sosiologiaa, kognitiotiedettä, medioiden toimintaa, hallinnon kehittämistä sekä yleisemmin yhteiskunnan teknologiasidonnaisen muutoksen tarkastelu muiden tieteiden piirissä. (Saarenpää 2012, s. 422) Saarenpään näkemys osoittaa sen, että oikeusinformatiikan tutkijalta edellytetään tavanomaista parempaa oikeudellista yleissivistystä ja tietotekniikan ja teknologian tuntemusta.

² Saarenpää 2012, s. 435 – 437

³ Vastaavasti Haarmann 2005, s. 12

1.1. Oikeusinformatiikka ja tekijänoikeus

Oikeusinformatiikka on oikeudenala, jonka puitteissa tutkitaan ja opetetaan oikeuden ja informaation sekä oikeuden ja tietotekniikan välisiä suhteita, samoin kuin niiden yhteydessä ilmeneviä oikeudellisia sääntely- ja tulkinta kysymyksiä⁴. Oikeusinformatiikka on syntynyt tarpeesta antaa vastauksia etenkin uuden teknologian ja lisääntyneen informaation mukanaan tuomiin uusiin oikeudellisiin ongelmiin ja haasteisiin⁵.

Oikeusinformatiikka voidaan jakaa yleiseen ja erityiseen osaan. Yleinen osa liittyy oikeuden, erityisesti ihmisen oikeuksien ja yhteiskunnan suhteen arviointiin muuttuvassa yhteiskunnassa. Yleisen osan puitteissa tutkitaan oikeudellisen verkkoyhteiskunnan kehitystä, uutta informaatioinfrastruktuuria, oikeudellisen informaation merkitystä yhteiskunnassa, sekä lakimiesprofession ammattitaidolle verkkoyhteiskunnassa asetettavia vaatimuksia.⁶ Oikeusinformatiikan erityinen osa voidaan jakaa Saarenpään esittämän näkemyksen mukaan neljään tutkimus- ja opetusalaan: 1) oikeudellinen tietojenkäsittely, joka tutkii tietotekniikan hyödyntämismahdollisuuksia ja tosiasiallista hyödyntämistä oikeudellisissa ja hallinnollisissa toiminnoissa⁷; 2) oikeudellisen informaation tutkimus, joka tutkii kysymyksiä liittyen oikeudellisen tiedon saatavuuteen, hakemiseen ja hallintaan sekä oikeudellisen tiedon merkitystä⁸; 3) informaatio-oikeus, joka tarkastelee informaatiota oikeudellisena objektina ja informaatioon ja viestintään kohdistuvaa oikeudellista sääntelyä⁹; ja 4) tietotekniikka-oikeus, jonka puitteissa tutkitaan tietotekniikan sekä sen tuotteiden ja palveluiden käyttöönottoon ja käyttämiseen liittyviä yksittäisiä, eri oikeudenaloille vaikuttavia oikeudellisia sääntely- ja tulkintaongelmia¹⁰.

Sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Tekijänoikeus on yksinoikeus, jonka nojalla tekijä voi määrätä teoksestaan sallimalla tai kieltämällä muita käyttämästä teosta. Oikeudenalaa, joka tutkii tekijän yksinoikeutta

⁴ Saarenpää 2012, s. 410. Ks. myös Seipel 2004, s. 269, jossa Seipel luettelee oikeusinformatiikan tunnusomaisia ominaisuuksia.

Aikaisemmin oikeusinformatiikka on määritelty esimerkiksi seuraavasti: ”Rättsinformatiken handlar om informationshantering inom rättsordningen och om hur informationshantering -...- rättsligt sett och kontrolleras.” (Seipel 1989, s. 24) Määritelmä on varsin informaation käsittelyä painottava. Tämä määritelmä on kuitenkin mielekästä tuoda esille, sillä se osoittaa miten oikeusinformatiikan tutkimusala on laajentunut ja kiinnostuksen kohteet lisääntyneet viimeisen noin 20 vuoden aikana. Saarenpää onkin osuvasti kutsunut oikeusinformatiikkaa muutosten oikeustieteeksi, joka on sidoksissa yhteiskunnallisiin muutoksiin. (Saarenpää 2012, s. 415 ja 418)

⁵ Ks. Saarenpää 2012, s. 425, jossa käy ilmi mm., että oikeusinformatiikan syntyyn on merkittävällä tavalla vaikuttanut nykyaikaisen tietokoneen synty ja sen käyttömahdollisuuksien arviointi 1940-luvulla.

⁶ Saarenpää 2012, s. 432

⁷ Saarenpää 2012, s. 455

⁸ Saarenpää 2012, s. 484 – 485, 487 ja 503

⁹ Saarenpää 2012, s. 507

¹⁰ Saarenpää 2012, s. 536

teokseen, kutsutaan tekijänoikeudeksi. Tekijänoikeus puolestaan luetaan yhdessä teollisoikeuksien kanssa kuuluvaksi immateriaalioikeuksiin¹¹, joka taas voidaan katsoa kuuluvaksi varallisuus oikeuksiin. Tekijän moraaliset oikeudet puolestaan ilmentävät yhteyttä persoonallisuus oikeuteen.

Tekijänoikeuden perimmäisenä tarkoituksena on ollut halu edistää kirjallisuutta ja taidetta takaamalla tekijälle oikeuksia, joiden nojalla hän voi hyödyntää teostaan haluamallaan tavalla. Tekijänoikeus myös edesauttaa teosten leviämistä yleisölle, millä on esimerkiksi kulttuurisia ja yleissivistyksellisiä vaikutuksia. Tekijänoikeudella on siten myös yhteiskuntaa laajemmin hyödyttävä puolensa.

Tekijänoikeudet jaetaan taloudellisiin ja moraalisiin oikeuksiin. Tekijänoikeuden päähuomion voidaan katsoa kiinnittyneen taloudellisiin oikeuksiin, jotka mahdollistavat teoksen hyödyntämisen tekijää ja koko tekijänoikeusteollisuutta hyödyntävällä tavalla¹². Taloudelliset oikeudet lisäksi korostuvat tekijänoikeuden loukkauksia käsiteltäessä, sillä loukkaustapauksissa oikeudenhaltijalta jää saamatta se taloudellinen hyöty, joka hänelle luonnollisesti kuuluisi teoksen tekijänoikeudellisesti relevantista hyödyntämisestä. Moraaliset oikeudet jäävät toisarvoiseksi, mutteivät merkityksettömiksi. Kuitenkin esimerkiksi ryhmätyönä tehtävien taloudellisesti merkittävimpien tietokoneohjelmien kohdalla, joiden taloudelliset oikeudet kuuluvat lähtökohtaisesti ohjelmistoalan yrityksille, voidaan jopa väittää moraalisten oikeuksien menettäneen merkityksensä.

Tekijänoikeudella on taustallaan suhteellisen pitkä historia kirjapainotaidon keksimisestä alkaen. Tekijänoikeuden voidaan todeta olleen koko elinkaarensa varsin tiukasti sidottuna tekniseen kehitykseen, sillä teknologia on mahdollistanut luovan työn tulosten uudenlaisen käyttämisen ja tekijänoikeudella rikastumisen, mutta myös yhä laajalaisemmat tekijänoikeuden loukkaukset. Tekijänoikeus on aina joutunut vastaamaan näihin uusiin haasteisiin. Osaltaan teknisen kehityksen syyksi tai paremminkin ansioksi voidaan katsoa myös se, että tekijänoikeus on nykyisellään hyvin kansainvälistä. Vaikka kansalliset säännökset ovat tekijänoikeudenkin luonnollinen lähtökohta, on yleissopimuksilla ja EU-lainsäädännöllä valtavasti yhtenäistetty tätä sääntelyä, minkä vuoksi kansalliset säännökset muistuttavat ainakin länsimaissa pitkälti toisiaan. Tämä ja kan-

¹¹ Immateriaalioikeudet määritellään yksinoikeuksiksi, joiden avulla turvataan henkisen työn tulosten taloudellinen hyödyntäminen. Immateriaalioikeuden kohteena on henkinen pääoma, joka ei ole käsin kosketeltavissa. (Haarmann & Mansala 2012, s. 15)

¹² Hollmén 1998, s. 8

sainväliset sopimusjärjestelyt ovat tekijänoikeuden etu, sillä enää ei ole olemassa vain kansallista tekijänoikeutta.¹³

Tämän tutkielman aihe sijoittuu oikeusinformatiikan ja tekijänoikeuden oikeudenaloille. Aiheen sijoittaminen näin oikeudenalojen joukkoon on selkeä valinta. Oikeudenalarajat ja jopa tieteenalarajat ylittävänä ja erityisesti digitaalista verkkoyhteiskuntaa ja sen kehitystä tutkivana oikeudenalana oikeusinformatiikka on parhaaksi katsottava lähestymistapa tutkia tietokoneohjelmien tekijänoikeudellista suojaa ja digitaaliseen ohjelmistopiratismiin liittyviä tekijänoikeuden loukkauksia. Tietokoneohjelmien oikeudellista suojaa koskevat kysymykset ovatkin tulleet jo 1960-luvulta alkaen oikeusinformatiikan puitteissa tarkasteltaviksi asioiksi¹⁴. Tieteidenvälisyydestä huolimatta oikeusinformatiikan ei kuitenkaan ole tarkoitus murtaa kunkin kysymyksen luonnollista yhteyttä yhteen tai useampaan perinteiseen oikeudenalanaan, vaan ratkaisut kunkin oikeudenalan aineellisoikeudellisiin kysymyksiin on haettava tuon alan piiristä¹⁵. Näin ollen tutkielman aiheen kannalta tekijänoikeus oikeudenalana tarjoaa tarvittavan aineellisen lainsäädännön ja normit. Lisäksi kysymyksiä tietokoneohjelman tekijänoikeudellisesta suojasta tutkitaan luonnollisesti myös tekijänoikeuden piirissä, joten vuorovaikutus näiden kahden oikeudenalan välillä on ilmeinen.¹⁶

1.2. Tutkielman aihe ja tavoite

Tutkielman aiheena on tietokoneohjelman tekijänoikeudellinen suoja ja digitaaliseen ohjelmistopiratismiin liittyvät tekijänoikeuden loukkaukset.

Tietokoneohjelmien tekijänoikeudellisesta suojasta on kirjoitettu varsin paljon niin Suomessa kuin ulkomailla. Näkemyksiä on kuitenkin lupa olla useita, ja lisäksi lainsäädäntö ja vallitsevat näkemykset voivat muuttua, minkä vuoksi aihetta kuin aihetta on aina sopivin väliajoin syytä päivittää. Aiheena tietokoneohjelmien tekijänoikeudellinen

¹³ Tekijänoikeuden yhä laajenevaa määräysvaltaa ei voida yksioikoisesti pitää luovan toiminnan voittona, sillä esimerkiksi uuden teknologian mahdollistaessa uudenlaisia ja edullisempia ilmaisutapoja, tekijänoikeus muodostuu yhä laajemmin esteeksi ja rajoitteeksi uuden tekemiselle. Aiemmin luotujen teosten tekijänoikeudellinen suoja rajoittaa sitä, millaisia uusia teoksia voidaan oikeudenhaltijoiden lupaa kysymättä tehdä. (Karo et al. 2007, s. 10 – 11 ja 12).

¹⁴ Saarenpää 2012, s. 415 – 416

¹⁵ Koivumaa 1995, s. 4

¹⁶ Saarenpää on aikaisemmin todennut, että oikeusinformatiikka on nähtävissä immateriaalioikeutta tukevana erityistieteenä. (Saarenpää 2009, s. 7) Saarenpään näkemys oikeusinformatiikan asemasta immateriaalioikeutta tukevana erityistieteenä vaikuttaa kuitenkin muuttuneen, sillä hänen artikkelinsa ”Oikeusinformatiikka” vuonna 2012 päivitetystä versiossa hän tuo esiin, että tekijänoikeudellisia asioita pohditaan nykyisin vakiintuneesti kahden oikeustieteellisen tieteenalan, immateriaalioikeuden ja oikeusinformatiikan puitteissa yhdessä ja erikseen. Päivitetty teksti ei myöskään enää sisällä mainintaa oikeusinformatiikan asemasta immateriaalioikeutta tukevana erityistieteenä. (Saarenpää 2012, s. 416)

suoja on erityisen mielenkiintoinen, sillä tietokoneohjelma poikkeaa huomattavasti perinteisistä tekijänoikeudella suojatuista teoksista kuten maalauksista ja kirjoista. Tästä poikkeavuudesta puolestaan johtuu, että lähtökohtaisesti yhtäläinen tekijänoikeuslain soveltaminen kaikkiin teoksiin tuottaa omat ongelmansa tietokoneohjelmien kohdalla. Tässä tutkielmassa selvitän tietokoneohjelmiin liittyviä tekijänoikeudellisia kysymyksiä voimassa olevan suomalaisen lainsäädännön valossa pyrkien muodostamaan kuvan siitä, miten suomalainen tekijänoikeuslaki suojaa tietokoneohjelmaa ja mitä oikeuksia laki takaa tietokoneohjelman tekijällä ja käyttäjällä. Tutkielmassa huomioin myös tietokoneohjelmia koskevan EU-lainsäädännön ja kansainvälisistä sopimuksista etenkin WIPO:n tekijänoikeussopimuksen vaikutuksen kansalliseen tekijänoikeuslainsäädäntöömme.

Tutkielmassa myös pohdin ja pyrin kirjoittamaan auki, mitä tekijänoikeudellisesti relevanttia tietoverkoissa harjoitettavassa digitaalisessa ohjelmistopiratismissa varsinaisesti tapahtuu. Kyseessä ei ole itsenäinen ja erillinen aihe, vaan kiinteä osa tietokoneohjelmien tekijänoikeudellista sääntelyä. Internet-piratismia koskeva keskustelu on tällä hetkellä varsin vilkasta, ja aiheena piratismi on kiinnostanut lukuisia kirjoittajia. Piratismiin liittyviä kysymyksiä ovat pohtineet oikeustieteilijöiden ohella muun muassa taloustieteilijät. Aiheena piratismi on myös enenevässä määrin lisännyt kiinnostustaan poliittisissa piireissä muun muassa siksi, että piratismiin liittyy huomattavia maailmanlaajuisia ongelmia. Piratismiin liittyvästä kiinnostuksesta ja aiheen ajankohtaisuudesta huolimatta piratismia koskevaa ”vakavasti otettavaa” tietoa on kuitenkin yllättävän vähän ja vaikeasti löydettävissä. Esimerkiksi huomattavan suuressa osassa tekijänoikeutta käsitteleviä kirjoja termi piratismi löytyy kirjan asiahakemistosta, mutta varsinainen piratismia käsittelevä sisältö on hyvin minimaalista. Vastaavaan tilanteeseen törmää myös tietokantojen avulla aineistoa haettaessa. Syvällisesti ja kokoavasti piratismia käsittelevä aineisto on siten harvassa. Tämä suuntaus kuitenkin vaikuttaa olevan muuttumassa. Se, että piratismista itsestään ei löydy kuin maininta sieltä täältä tekijänoikeutta käsittelevästä kirjallisuudesta, ei tarkoita sitä, että tietoa ei olisi – piratismissa on kyse tekijänoikeuden loukkauksesta, joten tekijänoikeudesta ja sen loukkauksesta kirjoitettu on korkeintaan hieman soveltaen käyttökelpoista materiaalia aihetta tutkittaessa. Ongelma on, ettei tällainen tieto ole kuin pohjatiedot omaavan käytössä.¹⁷ Ohjelmistopiratismiin liittyen

¹⁷ Korostettakoon edellä esitetyssä olevan kyse vain kirjoittajan näkemyksestä liittyen olemassa olevan aineiston määrään ja laatuun, sillä kyse on hyvin arvostuksenvaraisesta asiasta.

pohdin myös laillisen ja laittoman toiminnan rajanvetoa sekä oikeudenhaltijan mahdollisuuksia puuttua tietokoneohjelmien luvattomaan verkkojakeluun.

Tämä tutkielma on lähtökohtaisesti lainopillinen eli oikeusdogmaattinen¹⁸. Tavoitteena tutkielmassa on selvittää voimassa olevan tekijänoikeuslainsäädännön sisältö ja soveltuminen koskien tietokoneohjelmaa. Tavoitteena on myös antaa kuva siitä keskustelusta, jonka seurauksena tekijänoikeus valikoitui kansainvälisesti tietokoneohjelman pääasialliseksi suojamuodoksi. Kunnianhimoisimpana tavoitteenani on vastata kysymykseen siitä, kuinka ohjelmistopiratismin eri toimijat loukkaavat tekijälle kuuluvia yksinoikeuksia tietokoneohjelmaan sellaisella selkeydellä, että ohjelmistopiratismiin syyllistytvä tietäisi tekevänsä väärin ja loukkaavan toiselle kuuluvaa oikeutta henkisen työn tulokseen. Digitaaliseen ohjelmistopiratismiin liittyen tavoitteena on myös avata laajempaa oikeudellista keskustelua Internet-piratismista, joka on ajankohtainen ja todennäköisesti edelleen laajeneva ongelma.

1.3. Aiheen rajaukset

Tekijänoikeus on vakiinnuttanut asemansa tietokoneohjelmien pääasiallisena suojamuotona. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö muilla suojamuodoilla olisi merkitystä, vaan muut suojamuodot täydentävät edelleen tietokoneohjelmien tekijänoikeussuojaa. Tässä tutkielmassa tietokoneohjelmien oikeudellista suojaa ja digitaalista ohjelmistopiratismia rajoitetaan tarkastelemaan vain tekijänoikeudellisesta näkökulmasta lukuun ottamatta yksittäisiä aiheen kannalta olennaisia viittauksia muihin suojamuotoihin. Patenttioikeudesta puhutaan kuitenkin laajemmin käsiteltäessä kehityskulkua, jonka seurauksena tekijänoikeus vakiintui tietokoneohjelmien pääasialliseksi suojamuodoksi, sillä lopullinen ratkaisu tehtiin näiden kahden suojamuodon välillä. Tutkielmassa tarkemman tarkastelun ulkopuolelle jäävät siten muut immateriaalioikeudet, jotka sinänsä voivat tulla kyseeseen tietokoneohjelman oikeudellisena suojamuotona.

Tutkielman ulkopuolelle rajataan myös tietokoneohjelmien lisensointi, joka ilmentää tietokoneohjelmiin liittyvää sopimus- ja kauppaoikeudellista näkökulmaa. Tietokoneohjelmien lisensoinnissa on kyse tietokoneohjelman oikeudenhaltijan ja käyttäjän välisistä oikeuksista ja velvollisuuksista sopimisesta, toisin sanoen tietokoneohjelman käyttöeh-

¹⁸ Lainopin keskeisin tutkimusongelma on selvittää, mikä on voimassa olevan oikeuden sisältö kulloinkin käsiteltävässä oikeusongelmassa. Lainoppi pyrkii antamaan vastauksia siihen, kuinka aktuaalisessa tilanteessa pitäisi toimia voimassa olevan oikeuden mukaan. Lainoppi on oikeusjärjestykseen kuuluvien sääntöjen tutkimusta ja aivan erityisesti niiden tulkitsemista. (Husa et al. 2005, s. 13)

doista sopimisesta. Juridisesti ohjelmistoliiketoiminta perustuu pitkälti lisensointiin.¹⁹ Lisensoinnista on muodostunut tekijänoikeuden laajentuma ja kontrollikeino, joka on vaikea jättää vähälle huomiolle puhuttaessa tietokoneohjelmien tekijänoikeussuojasta. Lisensointiin liittyy omat problematiikkansa liittyen esimerkiksi vakiosopimuksiin ja oikeusvaikutuksiin suhteessa kolmansiin. Perustelen kuitenkin lisensoinnin tarkemman tarkastelun jättämistä tämän tutkielman ulkopuolelle kahdella seikalla. Ensinnäkin lisensointiin liittyvät kysymykset ovat niin moninaiset, että lisensointi yksistään muodostaa oman tutkimuskohteensa. Toisena perusteluna vetoan siihen, että tietokoneohjelmien tekijänoikeudellisesta suojasta on edelleen lisensoinnin valtavasta merkityksestä huolimatta mahdollista puhua ilman lisensointiin liittyviä erityiskysymyksiä. Tekijänoikeudellinen lainsäädäntö edelleen asettaa lähtökohdat, joista voidaan poiketa sopimalla. Näkemystäni tukevat digitaalista piratismia koskevat kotimaiset ratkaisut KKO:1999:115 (elektroninen postilaatikko), KKO:2010:47 (Finreactor), KKO:2010:48 (Finreactor) ja Kouvolan hovioikeus 13.11.2007, Dnro R 06/25936, joissa kaikissa on kytköksiä tietokoneohjelmien tekijänoikeussuojaan, muttei viittaustakaan lisensointiin, vaan ratkaisut on annettu puhtaasti tekijänoikeuslain nojalla.

1.4. Lähteistä

Oikeuslähdeoppi on yksi oikeudellisen argumentaation kulmakivistä, sillä se antaa lakimiehille ja tutkijoille oikeudellisen tulkintapelin nappulat, muotoilee niiden konstitutiiviset säännöt ja luo pohjan rationaaliselle harkinnalle. Oikeuslähdeoppi vetää rajan juridisen ja ei-juridisen välille.²⁰ Kun tutkimus kohdistuu voimassa olevaan oikeusjärjestykseen, oikeuslähdeoppi määrittelee käytettävissä olevat lähteet. Oikeuslähteet voidaan jakaa vahvasti velvoittaviin (pakollisiin), heikosti velvoittaviin ja sallittuihin oikeuslähteisiin niiden normatiivisen velvoittavuuden mukaan²¹. Vain oikeuslähteisiin tutustumalla voidaan saada tieto voimassa olevasta oikeudesta.

Tämän tutkielman keskeisin lähde on voimassa oleva laki. Käsitän tässä ilmaisun laki laajasti siten, että se kattaa myös Suomea velvoittavat kansainväliset normit ja EU-lainsäädännön. Muut tämän tutkielman keskeisimmistä lähteistä ovat lakien esityöt, tuomioistuinratkaisut ja oikeuskirjallisuus. Koska tutkielmani tavoitteena on selvittää suomalaisen lainsäädännön voimassa oleva tila, tarkastelen tutkimusteemaa lähtökohtaisesti kotimaisen lähdeaineiston pohjalta, vaikkakin kotimainen oikeuskirjallisuus oh-

¹⁹ Välimäki 2009, s. 149 ja 151

²⁰ Aarnio 2006, s. 283

²¹ Aarnio 1989, s. 220 – 221

jelmistopiratismiin tai ylipäänsä piratismiin liittyen on varsin niukkaa. Kuten jo aiemmin kävi ilmi, on kotimaisen aineiston niukkuus sinänsä näennäistä, sillä ohjelmistopiratismissa on kyse tekijänoikeuden loukkauksesta, josta taas on kotimaisessakin oikeuskirjallisuudessa kirjoitettu paljon. Tutkielmassa hyödynnänkin merkittävässä määrin mahdollisuutta oikeudelliseen tulkintaan ja päättelyyn. Ulkomainen oikeuskirjallisuus jää tutkielman tavoitteen selvittää suomalaisen oikeustila vuoksi toissijaiseksi. Ulkomaista materiaalia ei kuitenkaan unohdeta, vaan siihen on tutkielmaa tehtäessä tutustuttu. Tämä on auttanut ottamaan etäisyyttä omaan oikeusjärjestykseen ja havainnollistanut sen, kuinka etenkin Euroopassa ja Yhdysvalloissa tekijänoikeuslainsäädännön perusratkaisut ovat varsin yhtenevät. Oikeuskirjallisuuden ohella tutkielmassa on hyödynnetty laajasti lainvalmisteluaineistoa, josta on haettu tulkinta-apua voimassa olevan lain sisällystä. Oikeuskäytäntöä on puolestaan hyödynnetty tarvittavissa määrin ja pikemminkin esimerkinomaisesti koskien voimassa olevaa oikeusjärjestystä. Lähteenä on käytetty myös kuhunkin aihepiiriin liittyvää uutisointia ja tekijänoikeusjärjestöjen ja muiden tekijöitä edustavien tahojen verkkosivuilta löydettävissä ollutta aineistoa.

2. KESKEISET KÄSITTEET

2.1. Tietokoneohjelma

Kun puhumme ”tietokoneohjelmasta”, jokainen todennäköisesti osaa muodostaa käsityksen siitä, että nyt puhumme jostain mikä ohjaa tietokoneen toimintaa. Arkipäivän käytössä tämä tieto on riittävä, mutta tekijänoikeuslakia sovellettaessa on vaadittava eksaktimpaa tietoa tietokoneohjelmasta ja sen luonteesta teoksena.

2.1.1. Määritelmä

Tietokoneohjelmaa ei ole määritelty tekijänoikeuslaissa, mikä on johdonmukaista tekijänoikeuslain systematiikan kanssa, sillä muitakaan teoksia eikä edes itse teoksen käsitettä ole määritelty. Käsite tietokoneohjelma ei tästä huolimatta kuitenkaan ole epäselvä.

Hallituksen esityksessä 161/1990 tietokoneohjelma määriteltiin joukoksi käskyjä, jotka saavat tietokoneen suorittamaan halutun toiminnon²². Komiteanmietinnössä vuodelta 1987 tietokoneohjelmasta todettiin, että tietokoneohjelman avulla tietojen käsittelytehtävä kuvataan tietokoneelle ja että tietokoneohjelmaa voidaan luonnehtia tietojenkäsittelytehtävän esitykseksi sarjana käskyjä, jotka tietokoneen keskussuoritin noutaa keskusmuistista ja suorittaa²³.

Tietokoneohjelmadirektiivin johdanto-osassa lausutaan hieman hämmentävästi, että ”tässä direktiivissä ”tietokoneohjelmalla” tarkoitetaan missä tahansa muodossa olevaa ohjelmaa, laitteistoon sisältyvät ohjelmat mukaan lukien”: sanamuodon perusteella tietokoneohjelman käsite oletetaan tunnettavan. Direktiivi kuitenkin laajentaa perinteistä tietokoneohjelman määritelmää, sillä direktiivin 1 artiklan 1 kohdan mukaan tietokoneohjelmilla tarkoitetaan myös valmistelemaan suunnitteluun liittyvää aineistoa. Johdanto-osassa valmistelemaan suunnitteluun liittyvältä aineistolta edellytetään, että ”valmisteleva työ on luonteeltaan sellaista, että sen tuloksena voi myöhemmässä vaiheessa olla

²² HE 161/1990, s. 11 ja 50

²³ KM 1987:8, s. 41

Tietokoneohjelma on määritelty Yhdysvaltain tekijänoikeuslain 101 pykälässä seuraavasti: ”A “computer program” is a set of statements or instructions to be used directly or indirectly in a computer in order to bring about a certain result.”

WIPO:n mallilaissa tietokoneohjelmien oikeudellisesta suojasta vuodelta 1978 tietokoneohjelma määriteltiin aikakaudelleen varsin täsmällisesti seuraavasti: ”For the purposes of this law: “computer program” means a set of instructions capable, when incorporated in a machine-readable medium of causing a machine having information-processing capabilities to indicate, perform or achieve a particular function, task or result.”

tietokoneohjelma”. On kuitenkin syytä huomauttaa, että kyseessä on direktiivi tietokoneohjelmien oikeudellisesta suojasta, ei sanakirjasta. Direktiivissä tietokoneohjelman käsite oletettiin tunnetuksi. Lisäämällä tietokoneohjelman käsitteeseen valmistelemaan suunnitteluun liittyvä aineisto aikaansaatiin laajennettu tekijänoikeudellinen tietokoneohjelman käsite, jonka avulla varmistetaan tietokoneohjelman oikeudellinen suoja jo ennen kuin teos on luotu. Käsitteen laajennus huomioitiin varsin vähäisin sanoin tietokoneohjelmadirektiivin täytäntöön panemiseksi annetussa hallituksen esityksessä 211/1992.

Ohjelmoijan näkökulmasta tietokoneohjelma on ennen kaikkea ohjelmointikielellä kirjoitettua lähdekoodia ja lähdekoodin arkkitehtuurin suunnittelua. Käyttäjän näkökulmasta tietokoneohjelma voidaan puolestaan tulkita funktionaalisesti tietokoneen ruudun kautta välittyvinä kuvina, tekstinä, symboleina ja toiminnallisuutena, eli keskeiseksi nousee ohjelman käyttöliittymä.²⁴ Teknisessä mielessä tietokoneohjelma on määriteltävissä myös alkukieliseksi ja konekieliseksi tietokoneohjelmaksi. Tällöin ei yleensä puhuta ohjelmasta vaan koodista. Alkukielisellä tietokoneohjelmalla tarkoitetaan ohjelmointikielellä kirjoitettua tekstimuotoista tietokoneohjelmaa, joka sinällään ei saa tietokonetta suorittamaan haluttua toimintoa. Kyseessä on siis ohjelman puhdas lähdekoodi. Alkukielinen ohjelma voi olla esimerkiksi paperilla. Konekielisellä tietokoneohjelmalla tarkoitetaan ohjelmaa, joka on tallennettu tietovälineelle (esim. kiintolevy, muistitikku) siten, että sitä voidaan sellaisenaan käyttää ohjaamaan tietokoneen toimintaa²⁵. Ohjelmat luodaan lähtökohtaisesti aina ensin alkukielisessä muodossa, sillä monimutkaisen konekielisen koodin kirjoittaminen on lähes mahdotonta. Alkukielinen koodi on käännettävä tietokoneen luettavissa olevaan konekieliseen muotoon kääntäjien²⁶ avulla, jotta ohjelma voidaan suorittaa tietokoneessa.

Yhteenveto. Tietokoneohjelmalle on mahdollista antaa useita määritelmiä, mutta tekijänoikeuslakia sovellettaessa on syytä pidättäytyä hallituksen esityksessä 161/1990 annetussa tietokoneohjelman määritelmässä, määritelmää kuitenkin laajentaen tietokoneohjelmadirektiivin tietokoneohjelman valmistelemaan suunnitteluun liittyvällä aineis-

²⁴ Välimäki 2009, s. 17 ja 21

²⁵ HE 161/1990 vp., s. 51.

Konekielinen tietokoneohjelma ja tekijänoikeuden rajoitusten yhteydessä käytetty termi tietokoneella luettavassa muodossa oleva kappale on määritelty samoin.

²⁶ Ohjelmointikielen kääntäjä (compiler) on tietokoneohjelma, joka kääntää ihmisen ymmärtämässä muodossa olevan lähdekoodin konekieliseksi (binäärikoodi). (Samuels 2000, s. 77) Kääntäminen on siis muunnos, jossa ihmiselle luettavassa muodossa oleva lähdekoodi muutetaan tietokoneen ymmärtämään muotoon.

tolla. Näin saadaan aikaan suomalainen määritelmä, joka kuitenkin täyttää EU-jäsenyydestä seuraavat velvoitteet. Tällöin määritelmä kuuluisi seuraavasti:

Tietokoneohjelma on joukko käskyjä, jotka saavat tietokoneen suorittamaan halutun toiminnon. Tietokoneohjelmalla tarkoitetaan myös valmistelevaan suunnitteluun liittyvää aineistoa.

Tämä tekijänoikeudellinen tietokoneohjelman käsite kattaa tietokoneohjelman kaikissa sen ilmenemismuodoissa riippumatta siitä, onko ohjelma siirretty mille tahansa alustalle. Tietokoneohjelmana on siis pidettävä jo alkukielisenä, ja vaikkapa tulosteena ilmevä tietokoneohjelmaa, mikäli se saa konekieliseksi käännettynä tietokoneen suorittamaan halutun toiminnon.²⁷

2.2. Ohjelmistopiratismi

Suuri osa Internetin käyttäjistä osaa varmasti assosoida mielessään mistä on kyse kuullessaan tai lukiessaan termin ”piratismi” – eikä hänelle varmastikaan tule mieleen merirosvot. Piratismikeskustelu on kiihkeää Internetin keskustelupalstoilla, ja mielipiteitä vaihdetaan varsin vilkkaasti aiheesta näkemysten vaihdellessa rajustikin. Keskustelupalstoja selaillessa kiinnittää kuitenkin nopeasti huomiota yhteen merkittävään seikkaan: enemmistö tietää piratismiin loukkaavan tekijänoikeuksia.²⁸

2.2.1. Tekijänoikeuden loukkaus – määritelmä

Jotta ymmärtäisimme piratismiin käsitteen yleensä ja ohjelmistopiratismiin käsitteen piratismiin yhtenä osamuotona, meidän tulee ensimmäisenä tietää mitä tarkoitetaan tekijänoikeuden loukkauksella. Näin siksi, että piratismissa on kyse tekijän yksinoikeuksien lain nojalla suojattuun teokseen loukkaamisesta tai paremminkin yhdestä spesifioituneesta tavasta loukata tekijän oikeuksia hänen luovan työnsä tulokseen.

Tekijänoikeuden loukkauksella tarkoitetaan tekijänoikeuslain nojalla suojatun teoksen tekijänoikeuslain vastaista käyttämistä. Tekijänoikeuslain vastainen käyttäminen tarkoittaa suojatun teoksen käyttämistä ilman tekijänoikeuden haltijan antamaa suostumusta tai tekijänoikeuslain 2. luvun rajoitussäännösten tarjoamaa oikeutusta suojatun teoksen käyttämiseen. Tekijänoikeuslain vastaisesta teoksen käyttämisestä on kyse myös

²⁷ Tietokoneohjelmien tekijänoikeussuojaa käsitellään tarkemmin tämän tutkielman 4. luvussa.

²⁸ Ks. esim. keskustelupalsta Suomi24:n ”Tekijänoikeus ja piratismi” -keskustelun osoitteessa <http://keskustelu.suomi24.fi/debate/3937>, jossa viittauspäivänä (26.10.2012) 2310 keskusteluketjua liittyen tekijänoikeuteen ja piratismiin.

tilanteissa, joissa oikeudenhaltija ei saa sitä rahallista tai muuta taloudellista kompen-
saatiota, joka hänelle kuuluisi suojatun teoksen käyttämisestä²⁹.

Tarkemman kuvan loukkauksen sisällöstä antaa rikoslain 49. luvun 1 §: ”*Joka loukkaa toisen oikeutta*” rikoslain 49. luvun 1 §:ssä lueteltuihin suojan kohteisiin, taikka ”*tuo maahan yleisölle levitettäväksi tai Suomen alueelle edelleen kolmanteen maahan kuljetettavaksi*” laittomasti valmistetun teoksen, on ”*tuomittava tekijänoikeusrikoksesta*”. Samaa loukkausta lievemässä muodossa sääntelee tekijänoikeuslain 56a §: ”*Joka valmistaa teoksesta kappaleen tai saattaa teoksen yleisön saataviin tämän lain säännösten vastaisesti tai rikkoo 3 §:n säännöksiä moraalisisista oikeuksista*”, ”*joka muuten rikkoo sellaista tämän lain säännöstä, jolla suojataan tekijänoikeutta, taikka toimii vastoin*” erikseen mainittuja tekijänoikeuslain pykäläiä, tai ”*joka tuo maahan tai Suomen alueelle edelleen kolmanteen maahan kuljetettavaksi teoksen kappaleita, joiden hän tietää tai joita hänellä on perusteltua syytä epäillä valmistetuiksi ulkomailla sellaisissa olosuhteissa, että valmistaminen Suomessa olisi ollut rangaistavaa tämän lain mukaan*”, on tuomittava tekijänoikeusrikkomuksesta, ellei teko ole rangaistava tekijänoikeusrikkoksena.

Tekijänoikeuden loukkaus on edellä esitetyn perusteella rangaistava teko, joka saa sisäl-
tönsä siitä mitä oikeuksia tekijälle katsotaan kuuluvaksi. Loukkauksen tyypillisiä piirtei-
tä ei kuitenkaan ole rangaistussäännöksissä luetteloitu, eikä rangaistavuuden edellytyk-
siä ole sidottu esimerkkeihin. Viittaus tekijänoikeuslain vastaisuuteen osoittaa, että ran-
gaistussäännösten sisältö määräytyy tekijänoikeuslain ja sen vakiintuneiden tulkintojen
mukaan.³⁰ Viittauksesta tekijänoikeuslakiin ei kuitenkaan ole lupa päätellä suoraan sitä,
että kaikkien tekijänoikeuslaissa säädettyjen säännösten rikkominen olisi rangaistava
tekijänoikeuden loukkaus. Sorvari johtaa rangaistavan loukkauksen ydinsisällön vuoden
1927 tekijänoikeuslaista perustelemalla näkemystään sillä, ettei säännöksen keskeistä
sisältöä ole ollut missään vaiheessa tarkoitus muuttaa ja ettei lain sanamuotoakaan ole
muutettu. Alkuperäisen sanamuodon perusteella tekijänoikeuden rangaistava loukkaus
tarkoittaa näin ollen tekijänoikeuslain 1 ja 2 lukujen säännösten vastaista tekoa.³¹ Nä-
kemystä puoltaa myös korkeimman oikeuden ratkaisu KKO:1999:8, jossa todetaan, ettei

²⁹ Denning 2000, s. 90

³⁰ Sorvari 2005, s. 78 ja Huttunen 2009, s. 21–22

Rangaistussäännösten sisällön määräytymistä muun kuin rikoslain perusteella voidaan pitää ongelmalli-
sena legaliteettiperiaatteen valossa. Esim. Haarmann 2005, s. 34. Ks. myös Huttunen 2009, s. 31–32

³¹ Sorvari 2005, s. 81–82 ja Sorvari 2007, s. 28

Ruotsin tekijänoikeuslain (1960:729) rangaistussäännöksessä 53 § on suora viittaus lain 1 (kohde ja sisäl-
tö) ja 2 (rajoitukset) lukuihin. Säännös vastaa Sorvarin näkemystä tekijänoikeuden loukkauksen ydinsisäl-
lön määrittämisestä.

tekijänoikeuslain 3 luvussa sijaitsevan 28 §:n vastainen toiminta tarkoittanut tekijänoikeuden suojaksi annettujen säännösten rikkomista eikä kyseessä näin ollen ollut tekijänoikeuden rangaistava loukkaus³².

2.2.2. Ohjelmistopiratismi – määritelmä ja muodot

Piratismilla on perinteisesti tarkoitettu ansiotarkoituksessa tapahtuvaa ammattimaista teoskappaleiden laajamittaista kopiointia ja levittämistä yleisölle ilman oikeudenhaltijan lupaa³³. Tämä määritelmä kattaa edelleen perinteisimmän piratismiin muodon, tallennepiratismiin, jossa tekijänoikeutta loukkaavia teoskappaleita painetaan tallennealustalle kuten CD- ja DVD-levyille, joita sitten myydään organisoidusti kuluttajille. Tallennepiratismille on tyypillistä, että piraattituote (myös nimitystä piraattitallenne käytetään) on konkreettinen kappale – joskus onkin puhuttu fyysisestä piratismista. Tallennepiratismilla on ollut usein yhteyksiä organisoituun rikollisuuteen. Suomessa ei ole tavattu tallennepiratismia ammattimaisessa muodossa, mutta Suomeen on toki aikojen saatossa tuotu piraattituotteita etenkin Venäjältä, Virosta ja Kaukoidän maista.³⁴ Vuoden 2006 alusta alkaen tällaisten piraattituotteiden maahantuonti yksityiseen käyttöön on Suomessa ollut kiellettyä (TekijäL 56a.1 § 3 k.)³⁵.

Uudempi ja mahdollisesti tunnetumpi määritelmä piratismille on tietoverkoissa ja tietojärjestelmissä tapahtuva harrastusluontoinen tekijänoikeutta loukkaava tiedostojen vaihto, jossa liikkuvat bitit, ei raha³⁶. Erotuksena tallennepiratismista puhutaan Internetpiratismista, verkkopiratismista tai digitaalisesta piratismista. Uudempaan määritelmään kuuluu, että suojatun aineiston saattaminen yleisön saataviin tapahtuu digitaalisessa muodossa täysin ilman ansiotarkoitusta tietoverkoissa tai tietojärjestelmien avulla. Tiedostojen jakamisen taustalla on esimerkiksi haitan aiheuttaminen suojatulla aineistolla kauppaa käyville tai hyödyn hankkiminen itselle tai muille ”ilmaisen aineiston kautta”³⁷. Tietoverkoissa harjoitettu tiedostojen vaihto on katsottu lähinnä nuorten harrastukseksi erotuksena tallennepiratismiin ammattimaisesta ja järjestäytyneestä rikollisuudesta lähellä olevasta muodosta³⁸. Tästä ei kuitenkaan pidä tehdä sitä virheellistä johtopäätös-

³² Sama kanta on toistettu (viitaten ratkaisuun KKO:1999:8) korkeimman oikeuden ratkaisuisissa KKO:2010:48 (Finreactor) ja KKO:2011:92 (Tekijänoikeuden siirtyminen).

³³ TTVK, antipiracy.fi, Musiikkituottajat ry, ifpi.fi ja Välimäki 2009, s. 228

³⁴ TTVK, antipiracy.fi

³⁵ Ks. tarkemmin HE 28/2004 vp., s. 71–72

³⁶ Ks. HE 28/2004 vp., 72–73, Välimäki 2009, s. 228 ja TTVK, antipiracy.fi

³⁷ HE 28/2004 vp., s. 72–73

³⁸ Piratismi ei varsin vakiintuneesta näkökannasta huolimatta ole pelkästään nuorison harrastus. Suomen Kuvalehdessä (nro 23/2012) kirjoitettiin, että vaikka keski-ikäisillä olisi varaa ostaa viiheensä, silti he lataavat aineistoa laittomasti Internetistä. Suomen Kuvalehden artikkelissa haastatellun henkilön to-

tä, ettei Internetissä harjoitettavaan piratismiin liittyisi lainkaan organisoitumista. Varsin usein Internetiin saatetun aineiston taustalla on organisoituja ryhmiä, jotka pyrkivät joko hankkimaan aineistoa jaettavaksi tai pitävät yllä organisoidusti Internet-sivuja tai palvelimia, joiden kautta aineistoa voidaan levittää³⁹. Tunnettuna esimerkkinä mainittakoon maailman suurin piraattipalvelu The Pirate Bay, joka ylläpitää tiedostojenjakoverkkoa, joka mahdollistaa tehokkaan suojatun aineiston laittoman jakamisen ja lataamisen vertaisverkoissa. The Pirate Bayn taustalta löytyy tai ainakin löytyi useita henkilöitä ja epäilyjen mukaan myös henkilökuntaa, joilla on eriytyneet tehtävät; kaupallisuutta, sillä osa kustannuksista katetaan mainoksilla ja omien tuotteiden myynnillä; suunnitelmallisuutta, sillä The Pirate Bay:lla on liiketoimintasuunnitelma ja Random Media -niminen yhtiö ”pyörittämässä” Internet-sivustoa, ja varoja ainakin jossain vaiheessa kierrätettiin veroparatiisien (Neitsytsaaret ja Seychellit) kautta.⁴⁰ Nämä seikat osoittavat varsin selvästi The Pirate Bayn toiminnan olevan organisoitunutta. Voi jopa kuvitella The Pirate Bayn toiminnan lähentelevän järjestäytynyttä rikollisuutta. Tästä hyvänä osoituksena Tukholman käräjäoikeus tuomitsikin neljä The Pirate Bayn taustalla ollutta miestä avunannosta tekijänoikeusrikkomukseen näiden mahdollistaessa laajamittaiset tekijänoikeuden loukkaukset.⁴¹

Piratismi terminä voi tarkoittaa montaa eri asiaa. Tutkielman aiheen kannalta tärkeää on nimenomaan tuntea digitaalisen piratismiin ja digitaalisen ohjelmistopiratismiin käsitteet. Lyhykäisyydessään digitaalinen piratismiin voidaan määritellä tietoverkossa tai tietojärjestelmien avulla tapahtuvaksi laittomaksi tekijänoikeudella suojatun aineiston levittämiseksi ja/tai välittämiseksi (arkikielen käytössä jakaminen, seeding tai seedaus) sekä laittoman aineiston lataamiseksi (loading, warettaminen, yms.) verkkoympäristössä olevista laittomista lähteistä⁴². On virheellistä nähdä digitaalinen piratismi yksipuolisesti

teamuksista käy ilmi, että vanhemman väestön harrastaman luvattoman Internet-lataamisen yhtenä syynä on esimerkiksi se, että kaikkea haluttua aineistoa ei ole helposti saatavilla laillisin keinoin. Artikkelissa haastateltu TTVK:n toiminnanjohtaja Antti Kotilainen tuo myös esiin, että monen aikuisen asenne on, että vaikka olisi varaa maksaa, on ilmainen aineisto aina halvempaa. (Koljonen 2012, s. 30 ja 35 – 36) Suomen Kuvalehden artikkelista on todettava, että se antaa vain pintaraapaisun aikuisväestön piratismiharrastuksesta eikä artikkelin pohjalta voida sanoa mitään aikuisväestön piratismiharrastuksen kokonaislaajuudesta. Artikkelit kuitenkin osoittaa sen, ettei yksin nuorisoa tule syyttää Internet-piratismista.

Internet- ja tallennepiratismi saattavat toisinaan olla linkittyneinä toisiinsa. Tästä esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa elokuvateatterissa salaa kuvatusta ja Internetin kautta välitetystä uutuuselokuvasta valmistetaan piraattitallenteita myyntiin. Perinteinen tallennepiratismi saa siis aineistoa nykytuotoisen digitaalisen piratismiin kautta (TTVK, antipiracy.fi)

³⁹ TTVK, antipiracy.fi

⁴⁰ Jokinen, Teostory 2/2009 ja The Pirate Bay, piraattilahti.org. Ks. myös Stockholms tingsrätt 17.4.2009, Mål nr B 13301-06

⁴¹ The Pirate Bay:n tapauksesta lisää jaksossa 5.1.3.

⁴² Ks. myös Denning 2000, s. 52, Päivärinte 2011, s. 17, LYHTY ry, Kulttuuriuutiset.net ja TTVK, antipiracy.fi. Aihetta käsitellään tarkemmin jaksoissa 5.1.1. ja 5.1.2.

laittomana suojatun aineiston levittämisenä tai välittämisenä yleisölle. Digitaalisella piratismilla voidaan nähdä myös tarkoitettavan tekijänoikeuden loukkausta, josta voi seurata sekä siviilioikeudellinen että rikosoikeudellinen vastuu⁴³.

Ohjelmistopiratismi on laajemman piratismi-käsitteen alakäsite. Kyseessä on piratismiin muoto, jonka spesifioituneena kohteena ovat tietokoneohjelmat. Myös ohjelmistopiratismilla on sekä perinteinen tallennepiratismimuoto että digitaalinen verkkopiratismimuoto, joten näiltä osin viitataan edellä piratismista selostettuun⁴⁴. Tutkielman kysymyksen asettelun ja aiheen pohjalta digitaalinen ohjelmistopiratismi on nähtävä tässä tutkielmassa tekijänoikeudellisesti tekijänoikeuden loukkauksena, joka kohdistuu lain nojalla suojatun tietokoneohjelman tekijän yksinoikeuksiin tavalla, jossa suojattu tietokoneohjelma saatetaan yleisön saataviin tekijänoikeuslain vastaisesti tai jossa valmistetaan luvaton kopio tietokoneohjelmasta laittomasta lähteestä, ja joka toteutetaan tietoverkossa tai tietojärjestelmien avulla⁴⁵.

Tutkielman aihetta sivuavasti on huomioitava myös se, että piratismilla voidaan tarkoittaa myös tilanteita, joissa on kyse toisen maineella ratsastamisesta tai toisen maineen vahingoittamisesta. Tämä piratismiin muoto koskee etenkin tavaramerkkejä, jolloin omia ”piraattituotteita” myydään toisen, yleensä hyvin tunnetun kansainvälisen yhtiön tuotteena käyttäen hyväksi yhtiön tavaramerkkiä ja sille syntynyttä hyvää mainetta. Digitaalisessa ympäristössä tästä voi olla kyse etenkin niin kutsutun verkkotunnuspiratismiin yhteydessä, jossa joku rekisteröi toisen tavaramerkin tai toiminimen oman kotisivunsa verkkotunnukseksi⁴⁶. Digitaaliseen ohjelmistopiratismiin on vaikea liittää näkemystä toisen maineella ratsastamisesta, mutta haitan aiheuttaminen tekijänoikeudella rikastuville tahoille voi hyvinkin olla yksi ohjelmistopiratismiin taustatekijöistä.

Laittomalla lähteellä tarkoitetaan TekijäL 11 §:n 5 momenttia mukaillen teoksen kappaletta, joka on valmistettu tai saatettu yleisön saataviin ilman oikeudenhaltijan lupaa tai jota suojaava tekninen toimenpide on tekijänoikeuslain vastaisesti kierretty.

⁴³ Päivärinte 2011, s. 17

Yksityisen kopioinnin puolustajat (myös termejä piratismiin puolustajat/kannattajat on käytetty), kuten Piraattiliitto ja Piraattipuolue ovat antaneet piratismille oman määritelmänsä. Heidän näkemyksensä mukaan piratismi tarkoittaa kulttuuriteosten kopioimista ja kopioiden jakamista kansalaisten kesken. Heidän näkemyksensä perusteella piratismi on etu kulttuurille ja sen luojille, eikä piratismi sen vuoksi ole heistä väärin. Heistä piratismiin laittomuus on tekijänoikeudella ansaitsevien propagandan ja lobbauksen tulosta. (Ks. Piraattiliitto 27.8.2006, piraattiliitto.org, Piraattipuolue 15.11.2009, piraattipuolue.fi ja Piraattipuolue 2011, s. 2 – 3)

⁴⁴ Ks. myös Harra 2004, s. 9 – 10, jossa tässä tutkielmassa esitettyä laajemmin ja monipuolisemmin ohjelmistopiratismiin eri muodoista.

⁴⁵ Ohjelmistopiratismi voidaan määritellä myös muilla tavoilla. Esim. Välimäki on määritellyt ohjelmistopiratismiin ohjelman kopioinniksi, levittämiseksi ja vapaaksi käyttämiseksi lukematta käyttöehtoja. (Välimäki 2009, s. 227). Tämä määritelmä on laajempi kuin tässä tutkielmassa esitetty, sillä se kattaa myös ohjelmien lisensointiin liittyviä sopimusoikeudellisia Aspekteja.

⁴⁶ Rahnasto 2002, s. 39

2.2.3. Suomalainen piratismi lukuina

Taloustutkimus on vuosittain laatinut tekijänoikeusbarometrin Luovan työn tekijöiden ja yrittäjien toimeksiannosta. Tekijänoikeusbarometri 2011:ssä selvitettiin kansalaisten laintuntemusta, asenteita ja omaa toimintaa fyysisen ja Internet-piratismiin suhteen. Tutkimus laadittiin henkilökohtaisena haastatteluna, ja otanta oli yli tuhat henkilöä.

Tutkimus osoitti, että suomalaisista 85 % tietää Internet-piratismiin laittomaksi, nuorien (15–24-vuotiaat) osalta luku on 89 %. Tekijänoikeudella suojattujen teosten luvaton jakamista Internetissä pitää laittomana 94 % koko väestöstä, nuorista 95 %.

Suomalaisista 14 % hyväksyy Internet-lataamisen, mutta silti 21 %:ssa talouksista sitä tehdään. Nuorten mukaan 47 %:ssa kotitalouksista harjoitetaan Internet-piratismia, eli lähes joka toisessa kotitaloudessa. Koko väestöstä 3 % ja nuorista 6 % tietää kotitalouksissaan levitettävän tekijänoikeudella suojattua materiaalia.

Tutkimus osoittaa, että nuorista 11 % hyväksyy Internet-piratismiin, kun vastaava luku oli vuonna 2009 31 %. Koko väestöstä piraattitiedostojen lataamisen hyväksyy 14 % (vuonna 2009 21 %) ja niiden jakelun Internetissä 4 % (vuonna 2009 13 %).⁴⁷

Tekijänoikeusbarometri 2010:ssä tavoitteena oli selvittää, kuinka paljon kotitalouksissa ladataan luvattomia tiedostoja, kuinka luvattomat lataukset jakaantuvat tiedostotyypeittäin, ja kuinka suuri osuus tiedostoista hankittaisiin laillisesti, mikäli luvaton vaihtoehto ei olisi tarjolla. Kyselytutkimukseksi otanta oli yli 3000 henkeä.

Tutkimuksessa 16 % ilmoitti, että heidän kotitalouksissaan ladataan kuukausittain Internetiin luvattomasti laitettuja tiedostoja. Keskimäärin tiedostoja ladattiin 31,7 kpl/kk per kotitalous, eli yhteensä noin 12,8 miljoonaa tiedostoa kuukaudessa.

15–24-vuotiaista 45 % ja 25–34-vuotiaista 29 % kertoi heidän talouksissaan ladattujen tiedostojen. Yli 50-vuotiaiden talouksissa lataamista ei juuri ilmennyt.

Luvattomien tiedostojen lataajista 82 % (7,2 miljoonaa tiedostoa) ilmoittivat lataavansa musiikkia, 57 % (3,9 miljoonaa tiedostoa) elokuvia, 28 % (672 000 tiedostoa) pelejä ja 28 % (896 000 tiedostoa) tietokoneohjelmia.

Tutkimuksen mukaan 30 % laittomasti ladatusta materiaalista ostettaisiin laillisesti, mikäli luvaton vaihtoehto ei olisi tarjolla. Luvattomasta Internet-lataamisesta yhteis-

⁴⁷ LYHTY ry 23.7.2011, Kulttuuri.net

kunnalle aiheutuu Taloustutkimuksen laskelmien mukaan 355 miljoonan euron tappiot vuodessa.⁴⁸

2.2.4. Piratismiin syyt

Edellä jaksosta 2.2.3. on havaittavissa, että Internet-piratismi tiedostetaan yleisesti laittomaksi toiminnaksi. Mikä sitten saa ihmiset sortumaan tähän laittomuuteen? Vastausta tähän kysymykseen on käytettävissäni olevan aineiston perusteella mietitty yllättävän vähän, mikä tarjoaisikin merkityksellisen tutkimuskohteen oikeussosiologeille ja kriminologeille. Mielipiteitä on lupa olla useita, joten seuraava listaus ei ole tarkoitettu täydelliseksi, ja toisaalta painotan syissä ohjelmistopiratismia Internetissä.

Keskeisenä syynä piratismille on pidettävä sitä, että laittomat teoskappaleet on helposti jokaisen saatavilla ja niiden lataaminen on helppoa⁴⁹. Lähtökohtaisesti riittää, että omistat Internet-yhteyden, osaat käyttää tietokonetta ja Internetiä ja hankit tietokoneelle sovelluksen, jonka avulla tiedostoja voi ladata Internetin välityksellä. Myös rahan säästämisen houkuttelee ihmisiä lataamaan laitonta aineistoa Internetistä⁵⁰. Etenkin tietokoneohjelmat maksavat helposti sadasta eurosta ylöspäin, kun taas laitton kappale on ilmainen – säästö on tuntuva ja houkutteleva. Helppoutta on sekin, että Internetissä laittomasti tarjolla olevaa materiaalia on paljon, joten itselle sopivaa materiaalia on helposti löydettävissä.

Monet haluavat kokeilla tuotetta kuten tietokoneohjelmaa ennen kuin ostavat tuotteen. Piratismiin ohjaa siis halu selvittää tarvitseeko jotakin todella, onko jokin tarpeellinen juuri itselle⁵¹. Tällöin piratismia puolustellaan sillä, että laillinen tuote ostetaan, mikäli tuote katsotaan toimivaksi ja tarpeelliseksi. Tietokoneohjelmien kannalta piratismiin sortumisen syynä voi olla myös ohjelman oikea versio, yhteensopivuus tietokoneen ja muiden ohjelmien kanssa sekä aikaisemman ohjelmaversioiden päivittäminen⁵². Näiden syiden osalta on syytä huomioida niiden läheinen yhteys rahan säästämiseen, toisaalta se, että piratismiin syyllistyvällä voi olla laillinen kappale, jota vain parannellaan laitton keinoin: näin käy esimerkiksi silloin kun päivitykset ovat maksullisia.

⁴⁸ LYHTY ry 25.5.2010, Kulttuuri.net

⁴⁹ Honick & Craig 2005, s. 230. Honick & Craig pitävät helppoutta ohjelmistopiratismiin pääsyynä. Uusista BitTorrent-ohjelmista on todettu osuvasti, että ne ovat helppokäyttöisiä, eikä tarvitse olla vuonna 1982 tai sitä myöhemmin syntynyt eli niin kutsuttu nettinatiivi-sukupolveen kuuluva, jotta osaa ladata Internetistä tavaraa laittomasti. (Koljonen 2012, s. 32)

⁵⁰ HE 28/2004 vp, s. 72 ja Honick & Craig 2005, s. 233. Ks. myös Koljonen 2012, s. 35

⁵¹ Honick & Craig 2005, s. 233

⁵² Honick & Craig 2005, s. 234, 235 ja 236 – 237

Etenkin nuorison osalta on huomattavissa, että piratismia voi harrastaa samalla tavalla kuin jalkapalloa tai postimerkkeilyä⁵³. Mikäli asiaa olisi tutkittu, on oletettavaa, että piratismiin harrastaminen kietoutuu vahvasti muuhun tietokoneharrastukseen. Monelle tietotekniikan harrastajalle laittoman kappaleen saaminen toimimaan omalla koneella voi olla ylentävä haaste, koska tekijänoikeudella kauppaa käyvät ovat tehneet kaikkensa estääkseen laittomien teoskappaleiden käytön. Tästä yksittäisenä esimerkkinä mainittakoon keygenit ja crackit, jotka ovat tietotekniikan harrastajien luomia sovelluksia, joiden tarkoituksena on saada laitton teoskappale toimimaan kuin laillinen. Tässä onnistuminen on varmasti palkitsevaa, sillä vastakkain ovat yleensä yksittäinen harrastaja ja monikansallinen tietotekniikka-alan jätti.

Piratismiin taustalta on löydettävissä myös uteliaisuus ja halu tietää⁵⁴. Joku voi haluta pelkästään nähdä kuinka jokin tietojenkäsittelyongelma on ratkaistu haluamatta muuten käyttää ohjelmaa. Sama koskee tietämistä. Laillista kappaletta ei haluta ostaa, koska käyttö rajoittuu lähinnä ohjelman asentamiseen, lyhytaikaiseen tarkkailuun ja kokeiluun ja lopuksi ohjelman poistamiseen. Tietotekniikan ammattilaisten on jopa suotavaa tutustua uusiin ratkaisuihin, mutta jokaisen uuden ohjelman laillinen hankkiminen on mahdotonta.

Keskeinen syy digitaaliseen piratismiin on se, että siitä on äärimmäisen epätodennäköistä jäädä kiinni. Tekijänoikeudella suojattujen teosten käyttöä on vaikea valvoa, koska Internetissä ei ole keskitettyä valvontajärjestelmää⁵⁵. Laitton jakaminen ja lataaminen Internetistä tulee esiin vain harvoin, sillä jakamiseen ja lataamiseen puuttumiseksi niistä tulisi olla olemassa ulkoisia tunnusmerkkejä. Tällaisena tunnusmerkkinä voi olla se, että ladattuja teoskappaleita levitetään ammattimaisesti. Tätä kuitenkin tapahtuneen vain harvoin, sillä samaiset teoskappaleet ovat jo kaikkien saatavilla Internetissä. Ulkoisena tunnusmerkkinä voi toimia myös verkkoliikenteen määrä, mutta kuka sitä ehtii valvoa. Nyky-yhteiskunnassa verkkoliikenne muutoinkin on vilkasta, joten laitton tiedostojen jakaminen ja lataaminen piiloutuu helposti laillisen tietoliikenteen sekaan.⁵⁶

Osaltaan Internet-piratismi edustaa moraalien rappeutumista. Kuten jakson 2.2.3. alussa kävi ilmi, suomalaisista 85 % tietää Internet-piratismiin laittomaksi. Siitä kuinka moni laittomuudesta tietoinen myös harjoittaa Internet-piratismia ei jaksossa 2.2.3. viitattujen

⁵³ Honick & Craig 2005, s. 235

⁵⁴ Honick & Craig 2005, s. 236 ja 237

⁵⁵ Rahnasto 2002, s. 172–173

⁵⁶ Internet-liikenteen määrä vuonna 2011 oli 369 eksatavua (=369x1 000 000 000 gigatavua) (Virtanen 1.6.2012, micropc.net)

tutkimusten perusteella saa sellaista kokonaiskuvaa, joka olisi tarpeen perusteellisten johtopäätösten tekemiseksi. Olisi kuitenkin naiivia kuvitella ja väittää, että yksistään Internet-piratismiin laittomuudesta tietämättömät harjoittaisivat luvaton Internet-jakamista ja -lataamista. On enemmän kuin todennäköistä, että Internet-piratismia harjoitetaan myös tietoisuudesta huolimatta. Internet-piratismille on tyypillistä, että siihen syyllistyvä tietää tekevänsä väärin, mutta ei välitä siitä. Oma toiminta oikeutetaan sillä, että näin toimitaan yleisesti eivätkä muut tuomitse tätä, koska hekin tekevät näin. Yhteiskunnallisessa moraalissamme on eräänlainen aukko piratismiin kohdalla, josta johtuen se, että harjoittaako itse piratismia vai ei, on jätetty yksilön omantunnon valinnaksi.⁵⁷ On kuitenkin virheellistä tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä moraalien vaikutuksesta Internet-piratismiin harjoittamiseen. Se ei ole ainoa eikä edes pääasiallinen syy piratismiin, mutta joka tapauksessa huomioon otettava seikka piratismikeskustelussa.

2.2.5. Internet-piratismiin mahdollistava tekniikka

Internetistä ja sen kehityksestä on kirjoitettu paljon, ja osa Internetiä koskevasta tiedosta kuuluu jo jokaisen tietokonekäyttäjän yleissivistykseen. Ohjelmistopiratismiin kannalta on kuitenkin syytä kerrata lyhyesti TCP/IP -teknologia, joka ylipäätään on mahdollistanut Internetin toiminnan.

TCP/IP -teknologian alkuperäinen tarkoitus oli tukea sotilaallista viestintää ydinsotatilanteissa, jossa perinteinen viestintä ei toimi. TCP/IP -teknologiassa viesti lähetetään vastaanottajalle useassa eri palassa, ja jokainen palanen voi kulkeutua vastaanottajalle eri

⁵⁷ LYHTY ry:n projektinjohtaja Lauri Kaira on todennut moraalisiin liittyen seuraavasti: "On väärin lapsiperheitä kohtaan, että lainsäätäjät jättää tällaisen asian (kyse Internet-piratismista) teinien omantunnon varaan". (LYHTY ry 23.7.2011, kulttuuri.net)

Ks. myös Mylly 2007, s. 111 ja 131, jossa Mylly on todennut tekijänoikeuden sosiaalisiin normeihin ja siten myös yhteiskunnalliseen moraalisiin liittyen, että rajoitusten ja sanktioiden muodostuessa suhteettomiksi tekijänoikeus menettää uskottavuuttaan eikä sen absurdeiksi käyneitä käskyjä ja kielloja voi ottaa enää vakavasti. Vaikeasti noudatettavat ja valvottavat käskyt ja kiellot vähentävät Myllyn mukaan tekijänoikeuden yleistä velvoittavuuden tuntemusta.

Tietämättömyyttä verkkojakamisen ja -lataamisen laittomuudesta ei pidä automaattisesti vähätellä syynä Internet-piratismiin harjoittamiselle. Tietämättömyys laittomuudesta voi eritoten tulla kysymykseen aivan nuorimpien Internet-käyttäjien kohdalla. Vaikka laki on sama kaikille iästä riippumatta, on varsin epätodennäköistä, että esimerkiksi 7 – 12-vuotiaisiin kuuluvat Internet-käyttäjät tietävät tai saati kykenisivät ymmärtämään, että tekijänoikeudella suojatun aineiston luvaton jakaminen ja lataaminen Internetistä on lainvastaista ja kiellettyä. Vanhemmat ovat toki voineet kertoa lapselle, että esimerkiksi musiikin lataaminen Internetistä on kiellettyä, mutta varmasti on olemassa paljon tilanteita, joissa vanhemmat eivät edes tiedä lapsensa piratismiharrastuksesta. Lapset voivat oppia lataamaan aineistoa Internetistä esimerkiksi kavereiltaan – ei tähän tarvita vanhempia, jotka tänä päivänä muutenkin tuntuvat olevan se jälkeenyäännyt väestöryhmä, mitä tulee puhuttaessa tietotekniikkaan liittyvästä osaamisesta. Aihe on tätä tutkielmaa kirjoittaessa ajankohtainen, sillä poliisi teki marraskuussa 2012 kotietsinnän helsinkiläisperheen asuntoon, koska perheen 9-vuotias tyttö oli ladannut tai ainakin yrittänyt ladata musiikkia kuunneltavakseen. Vermaisverkon toimintaperiaatteiden valossa tyttö oli myös tullut lataamiensa tiedostojen jakajaksi. (Aiheeseen liittyvästä uutisoinnista ks. esim. Mäkinen 21.11.2012, iltasanomat.fi ja Osborne 22.11.2012, zdnet.com)

reittiä pitkin ja – Internet-piratismiin kannalta tärkeää – jopa eri lähteestä. Juuri tähän teknologiaan perustuu suojatun aineiston laiton jakaminen ja lataaminen Internetissä, sillä verkkojen verkko yhdistää toisiinsa kaikki Internetiin kytketyt tietokoneet. Paloittain lähettäminen edistää Internet-piratismia toisellakin tapaa, sillä se tekee viestinnän estämisestä lähes mahdotonta.⁵⁸

Suojattujen teosten levittämiseen on olemassa useita tapoja. Internetistä on löydettävissä tallennuspalveluja (cyberlockers), joihin ulkopuoliset käyttäjät lataavat tiedostoja. Tallennuspalvelua voi hyvin verrata normaaliin Internet-sivuun, sillä samalla tavalla molemmilla on palvelimelle ladattua aineistoa ja molempiin saadaan yhteys URL-linkin kautta. Palvelimelle ladatun aineiston voi ladata palvelimelta kuka tahansa, jolla on tiedoston paikallistava URL-linkki. Linkin voi löytää Internetin hakukoneella, tosin lähinnä sattumalta, joten tallennuspalvelujen tehokas käyttö vaatii tiedostojen jakajien ja lataajien välistä keskinäistä kommunikaatiota ja linkkien vaihtoa.⁵⁹ Internetistä onkin löydettävissä sivustoja, joihin rekisteröitymällä saa käyttöönsä sivustolle kerätyt linkkilistat palvelimille ladattuun aineistoon. Yksinkertaisimmillaan tallennuspalvelu on kyseessä silloin, kun henkilö lataa tiedoston omalle Internet-sivulleen ja antaa linkin aineistoon ystävälleen.

Toinen keskeisistä jakelukanavista on p2p-ohjelmien (peer to peer) käyttö. Käsite vertaisverkko lienee kuitenkin tutumpi. Vertaisverkon toiminnan perustana on tietokoneelle ladattava tietokoneohjelma, joita on löydettävissä helposti ja ilmaiseksi Internetistä. Ohjelman avulla käyttäjä pääsee liittymään vertaisverkkoon, josta verkon käyttäjät voivat kopioida aineistoa suoraan toisten käyttäjien tietokoneilta. Erotuksena tallennuspalveluihin, vertaisverkossa ei ole itsenäisiä palvelimia, vaan tiedostot ovat jokaisen käyttäjän omalla koneella⁶⁰. Lisäksi samat tiedostot voivat olla jopa miljoonien käyttäjien koneilla, jolloin Internetin TCP/IP -teknologia tarjoaa mahdollisuuden aineiston lataamiseen useasta eri lähteestä yhtä aikaa. Vertaisverkon on osuvasti todettu perustuvan vaihtokauppaan, jota ruokitaan muun muassa sillä, että superjakajalle annetaan enemmän kaistatilaa kuin pelkälle lataajalle.⁶¹

⁵⁸ Rahnasto 2002, s. 14

⁵⁹ TTVK, antipiracy.fi

⁶⁰ Huom. Tässä palvelimella tarkoitetaan nimenomaan palvelinta, jolle käyttäjät voivat ladata tiedostoja. Vertaisverkkojen toimintaan ja käyttämiseen nimittäin liittyy itsenäisiä palvelimia, mutta niiden käyttötarkoitus ei ole tallennusalustana toimiminen. Esimerkiksi vertaisverkkojen toimintaperiaatteeseen liittyy keskeisesti seurantapalvelinten käyttäminen, joiden tehtävänä on koordinoita tiedostojen jakamista ja yhdistää eri käyttäjät toisiinsa.

⁶¹ Ks. mm. TTVK, antipiracy.fi ja Tekijänoikeustietoa oppilaitoksille, tekijänoikeus.fi

Vertaisverkko voidaan toteuttaa usealla eri tavalla. Tiedostojen vaihdanta on alkujaan perustunut keskustietokantoihin⁶². Tätä tekniikka edusti muun muassa Napster. Tällä hetkellä käytetyintä tekniikkaa edustaa BitTorrent, joka on yhteyskäytäntö, jota käytetään jakamaan digitaalisessa muodossa oleva aineisto palasiin. Jaettavana olevalle tiedostolle luodaan kuvaustiedosto eli ns. torrent-tiedosto, joka sisältää tiedon siitä, millaisiin osiin varsinainen päätiedosto on pilkottu sekä seurantapalvelimen osoitteen, tai magnet-linkki (suomalaisittain puhutaan myös magneetilinkistä), joka sisältää torrent-tiedostosta poiketen vain tiedon tiedoston sisällöstä.⁶³ BitTorrent-teknologia perustuu yksinkertaistetusti siihen, että käyttäjä etsii torrent-päätteisen kuvaustiedoston tai tiedoston sisällöstä kertovan magnet-linkin. Kuvaustiedostoja ja magnet-linkkejä on Internetistä löydettävissä useista eri lähteistä. Tämän jälkeen käyttäjän omalle koneelleen asentama torrent-ohjelma etsii sekä toisia käyttäjiä, joilla haluttu teos on, että käyttäjiä, jotka parhaillaan lataavat teosta. Näiden käyttäjien löydyttyä ryhtyy torrent-ohjelma lataamaan teosta pienissä paloissa ja satunnaisessa järjestyksessä eri käyttäjiltä.⁶⁴ BitTorrent-teknologian merkittävä etu ja suosion salaisuus on tiedonsiirron nopeus, sillä lähtökohteisesti jokainen, jolla torrent-tiedoston mukainen aineisto on jaossa tai joka vasta lataa sitä jakaa aineistoa, mikä myös kuormittaa yksittäistä verkkoyhteyttä vähemmän – ja tämän ovat huomanneet myös laillisen aineiston levittäjät Internetissä, esimerkkinä Valve Corporationin kehittämä jakelu-, moninpeli- sekä viestintäalusta Steam. Käyttäjän kannalta etuna, mutta oikeudenhaltijoiden ja viranomaisten kannalta suurena haittana, BitTorrent-teknologia on mahdollistanut lähes anonyymien tiedostojen jakamisen ja lataamisen, jota on käytännössä mahdoton jäljittää.

⁶² Keskustietokannat ovat eräänlaisia osoitteistoja ("sähköisiä ilmoitustauluja"), joille on kootusti tallennettu tiedot yksittäisten käyttäjien koneilla olevasta aineistosta ja yhteystiedot tähän aineistoon (esim. tietokoneen IP-osoite), ja jotka siten mahdollistavat saatavana olevan aineiston löytämisen ja lataamisen. (Apajalahti & Sotala 2010, s. 11)

⁶³ Stockholms tingsrätt 17.4.2009, Mål nr B 13301-06 ja Kotilainen 16.1.2012 ja 29.2.2012, tietokone.fi. Ks. myös Parfeni 19.1.2010, news.softpedia.com

Torrent-tiedoston ja magnet-linkin eroa ei tässä tutkielmassa tarkemmin eritellä. Lyhyesti voidaan kuitenkin mainita torrent-tiedoston ja magnet-linkin suhteesta, että magnet-linkki on osa torrent-tiedostoa. Magnet-linkin luominen edellyttää siten olemassa olevaa torrent-tiedostoa.

⁶⁴ Kotila 2009, s. 141

Sillä seikalla, käyttääkö vertaisverkon käyttäjä torrent-tiedostoa vai magnet-linkkiä tiedoston lataamiseksi, ei ole vertaisverkon käyttäjän kannalta kovinkaan suurta merkitystä, sillä pääsääntöisesti olemassa olevat torrent-ohjelmat tukevat myös magnet-linkkien käyttämistä. Osa käyttäjistä on kuitenkin valittanut, että magnet-linkkien käyttö ei ole yhtä luotettavaa ja nopeaa kuin torrent-tiedostojen käyttö, mikä osittain selittyy sillä, ettei magnet-linkki itsessään sisällä tietoa kohdetiedoston sijainnista, vaan tiedosto on paikannettava toisella tekniikalla. Magnet-linkit ovat tällä hetkellä myös siinä mielessä varsin uusia, ettei niitä välttämättä vielä edes tunneta kovin laajasti keinona löytää ja ladata yleisön saatavilla olevaa aineistoa Internetistä. (Ernesto/TorrentFreak 13.1.2012, torrentfreak.com ja Kotilainen 16.1.2012 ja 29.2.2012, tietokone.fi)

Tässä yhteydessä on aiheellista tuoda esille, että käynnissä oleva tekninen kehitys on viemässä torrent-tiedostojen käyttämisestä kohti magnet-linkkien käyttämistä, joten torrent-tiedostot alkavat edustaa jo vanhenevaa tekniikkaa. Jälleen kerran tämän kehityksen suunnannäyttäjänä voidaan pitää The Pirate Bay -tiedostojenjakopalvelua, joka on siirtynyt jakelemaan torrent-tiedostojen sijasta magnet-linkkejä. Syinä magnet-linkkien jakamiseen siirtymiselle on esitetty muun muassa, että magnet-linkki on kooltaan torrent-tiedostoakin pienempi, minkä vuoksi tietoliikennekaistaa ja tallennustilaa tarvitaan entistä vähemmän. Magnet-linkit myös tekevät tiedostojen Internet-jakamisen estämisen entistä hankalammaksi.⁶⁵ Magnet-linkkien jakamiseen siirtyminen on myös ilmeinen taustatekijä sille, että The Pirate Bay -tiedostojenjakopalvelu luopui lokakuussa 2012 palvelimistaan ja siirsi koko jakelujärjestelmänsä toimimaan kahdessa eri maassa virtuaalikoneilla erillisissä pilvipalvelimissa, minkä seurauksena The Pirate Bayn toimintaan on entistä vaikeampaa puuttua⁶⁶.

Tallennuspalveluiden ja vertaisverkkojen ohella myös pilvipalvelut tarjoavat enenevässä määrin uusia tehokkaita keinoja tekijänoikeudellisesti suojatun materiaalin luvattomalle Internet-jakamiselle⁶⁷. Tekniseltä toteutukseltaan pilvipalvelut muistuttavat tallennuspalveluita, joihin käyttäjät voivat ladata sisältöä. Pilvipalvelun ja perinteisen tallennuspalvelun periaatteellinen ero on kuitenkin siinä, että pilvipalvelut ovat lähtökohtaisesti selainkäyttöön soveltuvia, mistä johtuen pilvipalveluun tallennettua materiaalia ei välttämättä ole tarpeen ladata omalle tietokoneelle materiaalin tarkastelemiseksi. Tarkasteltavasta materiaalista toki muodostuu kappale esimerkiksi tietokoneen välimuistiin. Pilvipalveluiden ja Internet-piratistien tämän hetkisestä keskinäisyydestä ei ole tarkkaa

⁶⁵ Ernesto/TorrentFreak 13.1.2012, torrentfreak.com ja Kotilainen 16.1.2012 ja 29.2.2012, tietokone.fi

⁶⁶ Digitoday 18.10.2012, digitoday.fi

The Pirate Bayn valinnasta siirtyä magnet-linkkien jakamiseen on esitetty seuraavasti: "... without the torrent files everyone can soon host a full copy of The Pirate Bay on a USB thumb drive, which may come in handy in the future." (Ernesto/TorrentFreak 13.1.2012, torrentfreak.com)

Ks. myös Vähäkainu 29.2.2012, fin.afterdawn.com, josta käy ilmi, että The Pirate Bayn siirtyminen magnet-linkkeihin on mahdollistanut palvelun kopioimisen tai mirror-palveluiden tekemisen.

Vuoden 2012 vaihteessa The Pirate Bay julkaistiin 90 megatavun kokoisena pakettina, johon kuuluu 1,6 miljoonaa BitTorrent magnet-linkkiä ja jonka avulla kenellä tahansa on periaatteellinen mahdollisuus alkaa pyörittää The Pirate Bayn kaltaista palvelua. (Kammonen 9.2.2012, uusisuomi.fi ja Vähäkainu 29.2.2012, fin.afterdawn.com)

Huomautettakoon, että vaikka The Pirate Bay siirsi palvelunsa toimimaan pilvipalvelimilta, ei tämä käytännössä millään tapaa vaikuta The Pirate Bayn tarjoaman tiedostojenjakopalvelun käyttämiseen. Esimerkiksi palvelun käyttäjälle The Pirate Bay -sivusto näyttyy vanhaan tunnetussa ulkoasussaan, eivätkä pilvipalvelut The Pirate Bayn tapauksessa ainakaan toistaiseksi tarjoa minkäänlaista uutta tekniikkaa tiedostojen jakamiselle ja lataamiselle. The Pirate Bayn tapauksessa pilvipalvelu on pikemminkin vain ratkaisu pyörittää palvelua pilvipalvelun tarjoajien tarjoamissa palveluissa piilossa viranomaisilta, tekijänoikeusteollisuudelta ja tekijänoikeusjärjestöiltä.

⁶⁷ Yhtä yleisesti hyväksyttyä määritelmää käsitteelle pilvipalvelut ei ole. Pilvipalvelut voidaan kuitenkin määritellä esimerkiksi palveluntarjoajan IT-resurssien, kuten ohjelmistojen, laitteiston tai palvelujen, dynaamiseksi tarjoamiseksi asiakkaiden käyttöön verkon välityksellä. (Salo 2010, s. 16)

tietoa. On kuitenkin todettava, että esimerkiksi Youtuben kaltaisissa pilvipalveluissa liikkuu valtavat määrät tekijänoikeudellisesti suojattua materiaalia, vaikka esimerkiksi juuri Youtubea pidetään täysin laillisena videopalveluna⁶⁸. Teknisessä mielessä Internet-piratismiksi katsottava pilvipalvelu on myös varsin helposti toteutettavissa.⁶⁹

⁶⁸ Huom. Youtube poistaa sille tehdystä ilmoituksesta tekijänoikeudella suojatun tai muuten laittomaksi katsottavan materiaalin. (Esim. Viacom v. Youtube, 23.6.2010)

⁶⁹ Pilvipalveluihin liittyen ks. myös jakso 3.4.

3. TIETOKONEOHJELMIA JA OHJELMISTOPIRATISMIA KOSKEVA LAINSÄÄDÄNTÖ JA SEN KEHITYS

Kun puhumme tietokoneohjelmien suojasta ja ohjelmistopiratismia koskevasta sääntelystä, puhumme samalla aina myös tekijänoikeudesta ja tekijänoikeudellisesta lainsäädännöstä. Tekijänoikeus vakiintui 1980-luvulla kansainvälisesti tietokoneohjelmien suojamuodoksi ja Suomessa viimeistään vuonna 1991 voimaan tulleella tekijänoikeuslain muutoksella 34/1991, jolla tekijänoikeuslakiin lisättiin säännökset tietokoneohjelmien tekijänoikeussuojasta. Tekijänoikeussuojasta on sovittu lukuisilla kansainvälisillä sopimuksilla, joista osa suoraan vaikuttaa myös tietokoneohjelmiin ja piratismiin. Lisäksi tekijänoikeussuojaan liittyen on annettu yhdeksän EU-direktiiviä, joista jopa kolme liittyy välittömästi tietokoneohjelmien suojaan. EU-direktiiveillä samoin kuin kansainvälisillä sopimuksilla on pyritty yhdessä taistelemaan tekijänoikeuden loukkauksia vastaan, millä on tietenkin ollut vaikutusta myös piratismiin. Nykyisen tietokoneohjelmien ja ohjelmistopiratismia koskevan sääntelyn voi sanoa olevan tekijänoikeudellisen lainsäädännön kehityksen tulos, joten ymmärtääksemme paremmin tietokoneohjelmien tekijänoikeussuojaa ja ohjelmistopiratismia tekijänoikeuden loukkauksena on tunnettava myös tekijänoikeuden lainsäädännöllistä historiaa.

3.1. Suomalainen lainsäädäntö

3.1.1. Lainsäädäntö ennen vuoden 1961 tekijänoikeuslakia

Ensimmäiset suomalaiset säännökset koskien tekijän oikeutta luovan työnsä tulokseen sisältyivät vuoden 1829 painoasetukseen eli asetukseen sensuurista ja kirjakaupasta. Kyseinen asetus antoi tekijälle samoin kuin kääntäjällekin yksinomaisen oikeuden myydä ja julkaista teostaan kuten muuta ansaitsemaansa omaisuutta, ja lisäksi tämä oikeus oli hänen perillisillään 25 vuoden ajan hänen kuolemansa jälkeen⁷⁰. Ennen vuotta 1880 tekijänoikeutta koskevia kysymyksiä säänneltiin myös vuosien 1865 ja 1867 painoasetuksilla⁷¹.

Ensimmäiset yksityiskohtaiset säännökset tekijänoikeudesta annettiin vuonna 1880 annetussa asetuksessa kirjailijan ja taiteilijan oikeudesta työnsä tuotteisiin. Asetus koski kirjallisia tuotteita, suullisia esityksiä, sävellysteoksia, käännöksiä, taideteoksia ja sellaisia piirustuksia ja kuvauksia, joita ei ollut päätarkoitukseltaan katsottava taideteok-

⁷⁰ Haarmann 2005, s. 7

⁷¹ Sorvari 2007, s. 5

siksi. Suoja-aika oli asetuksen mukaan tekijän elinaika ja 50 vuotta sen jälkeen. Asetus piti sisällään myös erityissäännöksen valokuvan suojasta. Teosten esittämisen osalta tekijän oikeudet olivat edelleen rajoitetut.⁷²

Ensimmäinen suomalainen tekijänoikeutta koskeva laki saatiin aikaan vasta vuonna 1927, laki tekijänoikeudesta henkisiin tuotteisiin (174/1927). Vuoden 1927 laki kirjoitettiin vastaamaan vuonna 1886 allekirjoitetun Bernin yleissopimuksen kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamisesta vähimmäisvaatimuksia ja periaatteita, sillä vuoden 1927 lain pohjalla olleessa hallituksen esityksessä 89/1926 jo punnittiin Suomen Bernin yleissopimukseen liittymisen mahdollisuutta, mikä tapahtuikin heti vuonna 1928⁷³. VTekijäL:n osalta merkittävänä yksittäisenä seikkana on syytä mainita, ettei tässä laissa ollut säännöksiä tekijän moraalisisista oikeuksista⁷⁴. Samana vuonna VTekijäL:n kanssa annettiin myös erillinen laki oikeudesta valokuvaan (175/1927).

Suomalainen lainsäädäntö koskien luovan työn tuloksia on varsin nuorta. Tämä ei kuitenkaan tule yllätyksenä, mikäli alamme vertaamaan luovuuden historiaa ja tekijänoikeuden historiaa keskenään, sillä luovuutta on ollut aina kun on ollut ihmisiä. Varsinaisen tekijänoikeuden juuret sitä vastoin ulottuvat vain 1400-luvulle kirjapainotaidon keksimisen jälkeiseen aikaan, sillä kirjanpainotaito mahdollisti teosten (kirjojen) laajamittaisen hyödyntämisen ja niillä rikastumisen, jolloin kirjojen painajat halusivat varmistaa yksinoikeutensa privilegeihin, jottei joku toinen ryhtyisi painamaan ja levittämään samaa teosta⁷⁵. Kirjapainotaito ei kuitenkaan ollut ainoa syy, vaan samoihin aikoihin taidekäsitteet alkoivat muuttua yhä enenevässä määrin tekijäpersoonallisuutta korostavaksi, eikä taidetta enää esimerkiksi nähty keskiajan tapaan jumalallisen tahdon ilmentäjänä⁷⁶.

⁷² Haarmann 2005, s. 7 – 8

⁷³ HE 89/1926 vp., s. 2 – 3, jossa todetaan, että ”asiasta annettava uusi laki on siis laadittava joka tapauksessa siten, että se täyttää ne vähimmät vaatimukset, jotka Bernin liittoon liittyvään valtioiden lainsäädännöltä vaaditaan”. Ks. myös Koskinen 2010, s. 11

⁷⁴ HE 23/1960 vp., s. 2: ”Tekijälle kuuluvista aatteellisista oikeuksista, joista vuoden 1927 laissa ei ole yleisiä määräyksiä,...”

⁷⁵ Haarmann & Mansala 2012, s. 21

Privilegillä tarkoitettiin 1400-luvulla tavallisesti hallitsijan myöntämää erioikeutta tietyn toiminnan harjoittamiseen. Ensimmäiset kirjanpainoprivilegit tunnetaan Venetsiasta 1400-luvun alkupuolelta.

Lessig on todennut aiheeseen liittyen todella osuvasti tekijänoikeuden ja teknologian suhteesta: ”...-, copyright has always been at war with technology. Before printing press, there was not much need to protect an author’s copyright. Copying was so expensive that nature itself protected that right.” (Lessig 1999, s. 124).

⁷⁶ Haarmann 2005, s. 2 – 4

3.1.2. Vuoden 1961 tekijänoikeuslaki

Nykyinen tekijänoikeuslakimme on peräisin vuodelta 1961 (404/1961)⁷⁷. Vuoden 1961 lainmuutoksen taustalla olivat muutokset tekijänoikeuden kansainvälisessä taustassa, toisaalta siinä, että yhteiskunnallinen ja teknillinen kehitys olivat synnyttäneet uusia kysymyksiä tekijänoikeuden alalla⁷⁸. Tutkielman aiheen kannalta on syytä korostaa, että tässä vaiheessa ensimmäisen kerran huomioitiin tekninen kehitys yhtenä uutena tekijänoikeudellisia ratkaisuja vaativana tekijänä. Vuoden 1961 laki valmisteltiin yhteispohjoismaisena yhteistyönä, mistä johtuen Suomessa, Norjassa, Tanskassa ja Ruotsissa päädyttiin olennaisesti yhdenmukaisiin lakiehdotuksiin ja sitä kautta varsin samanlaisiin tekijänoikeuslakeihin.

Tekijänoikeuslakia on muutettu useita kertoja 1970-luvulta alkaen. Suurelta osalta syyt muutoksiin ja uudistuksiin ovat olleet teknologian kehityksessä⁷⁹. Verratessa alkuperäistä vuoden 1961 säädöstekstiä voimassa olevaan säädöstekstiin kuka tahansa voi huomata pykälien lukumäärän kasvaneen⁸⁰, toisaalta sen, kuinka tekijänoikeuslaki on muuttunut vaikeasti avautuvaksi ja monimutkaiseksi pykäläviidakoksi. Tekijänoikeuslainsäädännön uudistaminen lain selkiyttämiseksi alkaisikin olla paikallaan.

3.1.3. Vuoden 1991 tekijänoikeuslain muutos

Tietokoneohjelmiin ja ohjelmistopiratismiin liittyvän lainsäädännön kannalta merkittävien virstanpylväs saavutettiin ehdottomasti vuonna 1991. Tuolloin tuli voimaan laki tekijänoikeuslain muuttamisesta (34/1991), joka lisäsi tekijänoikeuslakiin säännökset tietokoneohjelmien tekijänoikeussuojasta. Kyseinen muutos ratkaisi pitkän tietokoneohjelmien suojamuotoa koskeneen keskustelun jälkeen sen, että sillä, joka on luonut tietokoneohjelman, on tekijänoikeus tietokoneohjelmaan. Muutos vahvisti myös sen, että tietokoneohjelmat saavat suojaa kirjallisina teoksina (TekijäL 1.3 §), minkä takia niihin tulevat sovellettavaksi kirjallisia teoksia koskevat säännökset.⁸¹

Euroopan yhteisöjen komissio oli antanut ehdotuksensa tietokoneohjelmien oikeudellista suojaa koskeviksi 12. päivänä huhtikuuta 1989, jonka pohjalta annettiin vuonna 1991 direktiivi tietokoneohjelmien oikeudellisesta suojasta (91/250/ETY).

⁷⁷ Lain alkuperäinen nimike, laki tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin muutettiin tekijänoikeuslaiksi lainmuutoksella 442/1984.

⁷⁸ HE 23/1960 vp., s. 1

⁷⁹ Haarmann 2005, s. 7

⁸⁰ Ajantasaisessa tekijänoikeuslaissa on 133 voimassaolevaa pykälää, kun alkuperäisessä muodossaan laissa oli vain 73 pykälää

⁸¹ HE 161/1990 vp., s. 1. Tarkemmin tekijänoikeudesta tietokoneohjelmaan 4. luvussa.

Vuonna 1985 oli puolestaan pantu liikkeelle ajatus laajojen yhteisön sisämarkkinoiden luomisesta, joka johti myöhemmin vuonna 1992 Euroopan talousalueen (ETA) perustamissopimuksen allekirjoittamiseen⁸². Suomi oli mukana tässä yhdentymishankkeessa, minkä vuoksi vuoden 1991 tekijänoikeuslain muutoksessa otettiin huomioon samaan aikaan käsiteltävänä olleen direktiiviehdotuksen keskeiset periaatteet⁸³.

Vuoden 1991 lainmuutoksen yhteydessä tiedostettiin tietokoneohjelman erilaisuus teoksena. Jo tekijänoikeuslain uudistamista pohtinut tekijänoikeuskomitea oli kiinnittänyt huomiota tähän erilaisuuteen antamassaan mietinnössä vuonna 1987 toteamalla, että tietokoneohjelmien kopiointi on erittäin helppoa ja nopeaa, ja lisäksi kopiot ovat digitaalisessa muodossa alkuperäisen veroisia⁸⁴. Sama kanta esitettiin komiteamietintöön pohjautuneessa hallituksen esityksessä 161/1990, kuitenkin siten lisäten, että kopiointi kohdistuu erityisesti julkaistuihin valmisohjelmiin⁸⁵. Tietokoneohjelmat olivat siis jo tuolloin omaksutun kannan mukaan erityisen haavoittuvia kopioinnille. Erikseen tuotiin myös esille, että laaja kopiointi johtaa siihen, että ohjelmien käyttäjät saavat ohjelmista täyden hyödyn, mutta ohjelmien tuottajilta jää saamatta kate tuotantokustannuksilleen. Ohjelmien tuottajien menetyksillä taas olisi välillinen vaikutus tietokoneohjelmien hintoihin ja ohjelmien tekijöiden työllisyyteen.⁸⁶ Pohjautuen jo edellä esiin tulleen kopioimisen helppouteen hallituksen esityksessä oli myös tiedostettu kansainvälistä ohjelmistoteollisuutta uhkaava järjestelmällinen piratismi⁸⁷.

Vaikka tietokoneohjelmien erityinen haavoittuvuus kopioinnille ja siihen liittyvät ongelmat tunnistettiin, tietokoneohjelmien kopioimista yksityiseen käyttöön ei kuitenkaan erityisesti rajoitettu, vaan tekijänoikeuslain 11 §:ään lisättiin 4. momentti, jonka mukaan tietokoneohjelmasta sai valmistaa tietokoneella luettavassa muodossa olevan kappaleen yksityiseen käyttöön edellyttäen, että ohjelma on julkaistu. Tietokoneohjelmat liiankin hyvin rinnastettiin kaikkiin muihin kirjallisiin teoksiin. Hallituksen esityksessä vaihtoehtona pohdittiin tietokoneohjelmien yksityiseen käyttöön tapahtuvan kopioinnin kieltämistä kokonaan, kuten rakennusteosten osalta oli jo aiemmin säädetty. Täyskielto kuitenkin hylättiin, sillä sitä olisi ollut mahdoton valvoa, mikä olisi ollut omiaan vähentämään lainsäädännön kunnioitusta yleisesti, ja toisaalta siksi, että puuttuminen yksityi-

⁸² Schulz 2008, circa.europa.eu

⁸³ HE 211/1992 vp., s. 3

⁸⁴ KM 1987:8, s. 156 ja 195

⁸⁵ HE 161/1990 vp., s. 16 ja 17.

Valmisohjelmilla tarkoitetaan hallituksen esityksessä 161/1990 tietokoneohjelmia, jotka on tarkoitettu käytettäväksi henkilökohtaisella tietokoneella. Vrt. asiakaskohtainen ohjelma.

⁸⁶ HE 161/1990 vp., s. 17–18

⁸⁷ HE 161/1990 vp., s. 16

sessä piirissä tapahtuvaan teosten käyttämiseen oli vallitsevan tekijänoikeusajattelun vastaista.⁸⁸ Näillä perusteilla päädyttiin rajoittamaan kopiointi julkistetusta⁸⁹ tietokoneohjelmasta yksityiseen käyttöön muutamaa tietokoneella luettavassa muodossa olevan teoskappaleen valmistamiseen.⁹⁰

Tietokoneohjelmien tekijänoikeussuojaa koskien vuonna 1991 lakiin otettiin myös taloudellisten oikeuksien oikeudenhaltijan määrittämistä työ- ja virkasuhteessa koskeva 40b pykälä, jossa säädettiin tietokoneohjelman tekijänoikeuden siirtymisestä automaattisesti työnantajalle työtehtäviä suoritettaessa aikaan saadun tietokoneohjelman osalta.

3.1.3.1. Miksi tietokoneohjelman suojamuodoksi tekijänoikeus?

Tekijänoikeuden valikoituminen tietokoneohjelmien oikeudelliseksi suojamuodoksi ei todellakaan ollut itsestäänselvyys, vaan voimme liioittelematta puhua pitkähkön kansainvälisen keskustelun lopputuloksesta, jota Suomi sitten (vain) seurasi vuonna 1991. Tämän vuoksi on tärkeää tietää myös tietokoneohjelmia koskevan sääntelyn taustalla olevasta kansainvälisestä keskustelusta ja kehityksestä.

Ennen kuin tietokoneohjelmat tunnustettiin suojatuiksi kirjallisina teoksina, vallitsi epä-tietoisuus siitä, voitiinko tietokoneohjelmaa suojata lainkaan tekijänoikeuslainsäädännön nojalla. Tästä osoituksena on australialainen moneen otteeseen viitattu tapaus *Apple Computer inc. v. Computer Edge Pty Ltd.* (1983), jossa todettiin, ettei tekijänoikeusrikkomusta ollut tapahtunut, koska tietokoneohjelmaa ei suojattu tekijänoikeuslain mukaisena kirjallisena teoksena⁹¹. Vastaavasti korkeimman oikeuden ratkaisussa 1974-II-4 korkein oikeus katsoi, ettei tietokoneohjelma ylittänyt teoskynnystä, ja sovelsi siten tekijänoikeuslain sijasta lakia vilpillisestä kilpailusta.

Tietokoneohjelmille sopivaa suojamuotoa koskeva selvitystyö alkoi YK:n aloitteesta WIPON piirissä vuonna 1971⁹². Tietokoneohjelmien suojaa koskeneessa keskustelussa tietokoneohjelmien suoja on hakenut muotoaan tekijänoikeuden lisäksi sopimussuojan, patentoinnin, tavaramerkin, liikesalaisuutta koskevan suojan ja vilpillistä kilpailua kos-

⁸⁸ HE 161/1990 vp., s. 18.

⁸⁹ Tekijänoikeuslain 8 §:n mukaan teos katsotaan julkistetuksi, kun se luvallisesti on saatettu yleisön saataviin.

⁹⁰ Ks. kuitenkin jaksossa 3.1.4. vuoden 1993 tekijänoikeuslain muutoksesta esitetty

⁹¹ Ks. tarkemmin Samuels 2000, s. 83–85 ja Starkoff 2001, s. 16 – 17. Ratkaisusta on tärkeä huomata, että tietokoneohjelman lähdekoodi katsottiin suojatuksi kirjallisena teoksena.

Australia otti toisena maailmassa nimenomaiset säännökset lakiin tietokoneohjelman suojasta kirjallisena teoksena vuonna 1984. (Ricketson 2004, s. 231).

⁹² KM 1987:8, s. 157

kevien säännösten kautta⁹³. Myös omaa erityislakia suojaamaan tietokoneohjelmia pidettiin 1980-luvun vaihteessa varteenotettavana vaihtoehtona, ja WIPO julkaisikin vuonna 1978 tietokoneohjelmia koskeneen mallilain. Kansainvälisessä keskustelussa tietokoneohjelmille ehdotettiin myös sui generis -suojaa, ja eräät valtiot olivatkin 1980-luvun taitteessa ilmoittaneet harkitsevansa kansallisesti tällaista suojaa tietokoneohjelmille⁹⁴.

Tietokoneohjelmien suoja oli lähtökohtaisesti aiemmin perustunut ohjelmoijan ja tietokoneohjelman käyttäjän välisiin sopimuksiin, johtuen tosin siitä yksinkertaisesta syystä, ettei muuta suojautumismahdollisuutta ollut tarjolla tai suojan saamisesta tietyn sääntelyn pohjalta ei ainakaan ollut varmuutta. Sopimussuoja oli kuitenkin toimiva, sillä vielä ennen 1990-lukua valtaosa ohjelmistotuotannosta keskittyi asiakaskohtaisiin ohjelmiin, ja toisaalta sopimusta koskeviin riitaisuuksiin voitiin soveltaa yleisiä sopimusoikeudellisia periaatteita. Tietovälineillä levitettävien valmisohjelmien merkitys ohjelmistokaupassa oli kuitenkin 1980-luvun aikana huomattavasti lisääntynyt.⁹⁵ Sopimussuoja ei soveltunut valmisohjelmien suojamuodoksi. Etuna sopimuksissa oli, että ne voitiin konstruoida kulloistenkin tarpeiden mukaan. Ongelmana kuitenkin oli, etteivät sopimuksen vaikutukset ulottuneet sopimussuhteen ulkopuolisiin tahoihin, mistä johtuen sopimuksin ei voitu tehokkaasti estää ulkopuolisia esimerkiksi kopioimasta ja levittämästä haltuunsa saamiaan ohjelmia.⁹⁶

Tietokoneohjelmien suojamuotoa koskeva keskustelu muuttui 1980-luvun alussa kahdenkeskiseksi kilpailuksi tekijänoikeuden ja patentoinnin välillä, sillä muut ehdotetut suojamuodot eivät taanneet tietokoneohjelman luojalle yksinoikeutta ohjelman käyttämiseen. Merkittävä tapahtuma tekijänoikeuden vakiintumisen kannalta tietokoneohjelmien suojamuodoksi oli vuoden 1985 aikana WIPON ja UNESCON kutsusta pidetyn asiantuntijanryhmän kokouksen lopputulos, jossa lähes kaikki kokouksessa edustetut valtiot ilmoittivat soveltavansa tekijänoikeuslakia tietokoneohjelmien suojamuotona. Valtioiden enemmistö myös piti tietokoneohjelmia kirjallisina teoksina sillä edellytyksellä, että tietokoneohjelma täytti yleiset teoskriteerit. Lisäksi kokouksessa todettiin, että

⁹³ KM 1987:8, s. 168–174. Ks. myös Samuels 2000, s. 79–82, jossa tekijänoikeuden kehityksestä tietokoneohjelmien suojamuodoksi Yhdysvaltojen näkökulmasta.

⁹⁴ KM 1987:8, s.159

Sui generis -suojaalla tarkoitetaan lyhyesti ”suoja itsessään”, mikä tietokoneohjelmien osalta tarkoittaisi, että tietokoneohjelmat saisivat suoja ilman erityistä sääntelyä. (Lemley et al. 2000, s. 393)

Sui generis -suoja on voimassa tietokantojen osalta myös Suomessa. Tietokantojen sui generis -suoja säädetään direktiivin tietokantojen oikeudellisesta suojasta 96/9/EY 7 artiklassa. Suomessa direktiivin 7 artiklaa vastaava pykälä on TekijäL:n 49 §.

⁹⁵ HE 161/1990 vp., s. 15 ja KM 1987:8, s. 168

⁹⁶ KM 1987:8, s. 168

tietokoneohjelman patentoitavuus oli suljettu pois lähes joka maassa patenttilakiin otettulla nimenomaisella säännöksellä.⁹⁷ Kokouksen lopputulos vahvisti tekijänoikeuden kansalliset ja kansainväliset suojajärjestelmät tietokoneohjelmien suojaamisen perustaksi.⁹⁸

Tekijänoikeuden tietokoneohjelmien suojamuodoksi valitsi usean valtion yhteinen kan- ta, johon Suomen oli mukauduttava. Suomella ei käytännössä ollut mahdollisuutta valita muuta ratkaisua vuonna 1991 tekijänoikeuslakia muutettaessa. Paineen tietokoneohjel- mia koskevien nimenomaisten säännösten ottamiseen tekijänoikeuslakiin voidaan kuvi- tella hallituksen esitystä 161/1990 laadittaessa olleen kova, sillä useat Euroopan maat olivat tehneet kyseiset lisäykset lakeihinsa 1980-luvun aikana⁹⁹. Erityistä painetta lienee aiheuttanut se, että Tanskassa, Norjassa ja Ruotsissa tekijänoikeuslakeihin oli lisätty säännökset tietokoneohjelmista tekijänoikeuslain mukaisina teoksina, ja että niihin so- velletaan kirjallisia teoksia koskevia säännöksiä¹⁰⁰. Lisäksi tiedossa oleva Euroopan talousalueen jäsenyys ja direktiiviehdotus tietokoneohjelmien tekijänoikeudellisesta suojasta eivät jättäneet Suomelle valinnanvaraa.

Edellä on kuvattu historiallista taustaa tekijänoikeuden voittokulusta tietokoneohjelmien suojamuodoksi, mutta miksi tekijänoikeus sitten on paras mahdollinen suojamuoto kos- kemaan tietokoneohjelmia. Suomessa aiheesta on aiemmin kirjoittanut Mikko Välimäki, joka on todennut tekijänoikeuden olevan pitkäkestoinen ja halpa, mutta ”pinnallinen” suojamuoto¹⁰¹. Vastaavat näkemykset ovat löydettävissä hallituksen esityksestä 161/1990¹⁰². Patentoimisesta Välimäki taas toteaa, että tietokoneohjelman patentointi tarjoaa riittävän pitkän ja kattavan suojan, mutta on kallis¹⁰³. Seuraavassa keskityn tar- kastelemaan vain tekijänoikeutta ja patentoimista, sillä lopullinen ratkaisu tietokoneoh- jelmien suojamuodosta tehtiin näiden kahden suojamuodon välillä.

Tekijänoikeus on voimassa, kunnes 70 vuotta on kulunut tekijän tai, jos kysymys on 6 §:ssä tarkoitettusta teoksesta (yhteisteos), viimeksi kuolleen tekijän kuolinvuodesta (Te- kijäL 43 §). Tämä sääntö koskee kaikkia teoskynnyksen ylittäviä teoksia, joten se tulee sovellettavaksi tietokoneohjelmiinkin. Tekijänoikeuden soveltumista tietokoneohjelmi-

⁹⁷ Ks. KM 1987:8, s. 160–161

⁹⁸ Yhdysvallat oli ensimmäinen valtio, jossa säädettiin tietokoneohjelmia koskevat muutokset tekijänoi- keuslakiin vuonna 1980 (mm. HE 161/1990 vp., s. 13, Välimäki 2009, s. 10, Honick & Craig 2005, s. 20) Ks. myös Ricketson 2004, s. 230–231 (suojamuodon valikoitumisesta) sekä 231–233 (sitovuudesta)

⁹⁹ Ks. HE 161/1990 vp., jakso 1.3.2. Lainsäädäntö eräissä muissa maissa

¹⁰⁰ HE 161/1990 vp., s. 14

¹⁰¹ Välimäki 2009, s. 13–16

¹⁰² ks. HE 161/1990 vp., s. 16–17

¹⁰³ Välimäki 2009, s. 88–90

en suojamuodoksi pohdittaessa oli voimassa vastaava säännös, jossa suoja-aika oli 50 vuotta (VTekijäL 43 §). Tietokoneohjelman linkaari ei ole varsin pitkä, vaan aina uudet ja uudet ohjelmat tulevat vanhojen tilalle, mistä johtuen tietokoneohjelman taloudellinen arvo ja suojan tarve heikkenevät, jopa katoavat. Tekijänoikeus selvästi tarjoaa teokselle riittävän pitkän suojan, mutta riittävä olisi myös patenttilain mukainen 20 vuotta (PatL 40.1 §).

Patenttia on pidettävä voimassa suorittamalla vuosittain maksu Patentti- ja rekisterihallitukselle (PatL 40.2 §). Patenttia on haettava määrämuotoisella patenttihakemuksella, mikä yleensä vaatii asiantuntijan käyttämistä apuna, sillä patenttihakemuksessa on tarkoin kuvattava kaikki ne seikat ja ominaisuudet, joille suojaa haetaan. Lisäksi patentointiprosessi voi kestää vuosia. Nämä tekevät patentista kalliin suojamuodon, joka ei sovelu jokaiselle ja josta hyötyvät vain ne, joilla on varaa suojata tietokoneohjelmansa. Tekijänoikeus teokseen puolestaan syntyy automaattisesti heti, kun teoskynnyksen ylittävä teos on luotu. Suojan saaminen ei siten edellytä mitään erityistoimia. Tekijänoikeus on ilmainen suojamuoto, joka tekee siitä sopivan jokaiselle: tämä tulee tietokoneohjelmien osalta huomioida etenkin pienten ohjelmistoyritysten ja harrastelijaohjelmoijien kohdalla, sillä näin mahdollistetaan heidän toimintansa ohjelmistojättien ympäröimänä.

Patentti antaa oikeudenhaltijalle vallan kieltää keksintönsä kaiken kaupallisen käytön. Toiseksi patenttisuojaa kattaa lähtökohtaisesti myös kaikki patentoidun keksinnön korvaavat keksinnöt eli keksinnöt, jotka toteuttavat patentoidun keksinnön. Patentti voi ulottua lisäksi algoritmeihin ja periaatteisiin, joita ei suojata tekijänoikeuden nojalla.¹⁰⁴ Patentointi tarjoaisi tämän näkemyksen perusteella tekijänoikeutta paremman suojan¹⁰⁵. Patentin paremmuutta tässä suhteessa pohdittaessa on kuitenkin muistettava, että tekijänoikeus antaa suojaa teokselle kaikissa sen ilmenemismuodossa (TekijäL 2.1 §), mikä pitää sisällään myös teoksesta tehdyt muunnokset ja käännökset. Tietokoneohjelmien osalta etenkin käännösten kuuluminen suojan piiriin on tärkeää, sillä alkukielinen tietokoneohjelma on aina muutettava ennen käyttöä tietokoneella luettavaan muotoon, jotta tietokone voi toteuttaa ohjelman funktion. Ideoiden, algoritmien, periaatteiden ja muiden tietokoneohjelman perustana olevien taustatekijöiden osalta tällaista patenttilain

¹⁰⁴ Välimäki 2009, s. 89

¹⁰⁵ Patentoinnin parempi suojataso on varsin näennäinen, sillä patentti voidaan kumota (PatL 25§). Välimäki on myös todennut, että patentti ei ole samanlainen operatiivinen kaupankäynnin väline kuin tekijänoikeus, sillä patenteille ei ole käytännössä toimivia lisenssimarkkinoita (Välimäki 2009, s. 89). Blair ja Cotter ovat todenneet Yhdysvaltalaisen lainsäädännön näkökulmasta, että patenttilaki kieltää kaiken patentoidun keksinnön luvattoman käyttämisen, kun taas tekijänoikeus kieltää teoksen luvattoman käyttämisen suppeammin. Vastaava käyttäminen, joka ei loukkaa tekijän yksinoikeuksia, voi patentoidun keksinnön kohdalla olla loukkaavaa. (Blair & Cotter 2005, s. 137)

parempaa suojaa ei kuitenkaan ole edes haluttu tietokoneohjelmien oikeudellista suojaa pohdittaessa, sillä tekijänoikeuden on haluttu edistävän luovaa työtä, innovointia ja kilpailua. Tämä taas on ollut toteutettavissa siten, ettei suojaa anneta tietokoneohjelman perustana oleville periaatteille, ideoille, systeemeille, logiikalle ja algoritmeille – suojaa saavat vain näiden luova ja omaperäinen ilmaisumuoto¹⁰⁶. Näiden jättäminen suojan ulkopuolelle tekee tekijänoikeuden soveltamisen tietokoneohjelmiin joustavaksi ja mahdollistaa ohjelmistoteollisuuden tulevaisuuden.

Yhteenvetona tekijänoikeus soveltuu tietokoneohjelmien suojamuodoksi paremmin kuin patenttioikeus, koska tekijänoikeussuoja on automaattista ja ilmaista ja koska se jättää tietokoneohjelman perustana olevat ideat ja periaatteet muiden tekijöiden vapaaseen käyttöön edistäen uuden luomista, mutta kuitenkin se mahdollistaa tietokoneohjelman kaupallisen hyödyntämisen kaikissa ohjelman ilmenemismuodoissa. Tekijänoikeus tarjoi ja edelleen tarjoaa tietokoneohjelmalle riittävän suojan – eri asia taas on se, kuinka tämä suoja käytännössä toteutuu. Tietokoneohjelman osalta ei kuitenkaan tule täysin sulkea pois mahdollisuutta sen patentoimisesta, vaikka patenttilaissa nimenomaisesti todetaankin, ettei keksinnöksi katsota pelkästään tietokoneohjelmaa (PatL 1.2 § 3 k.)¹⁰⁷.

Tekijänoikeus on kansainvälisesti vahvistettu tietokoneohjelmien suojamuodoksi. Edelleen kuitenkin elää kysymys tehdyn valinnan oikeellisuudesta. Tähän kysymykseen on täysin absurdia lähteä hakemaan oikeaa vastausta. Tietokoneohjelma teoksena poikkeaa niin ulkoiselta olemukseltaan kuin funktioiltaan lähes täysin tavanomaisista kirjallisista teoksista, minkä vuoksi tietokoneohjelman rinnastamista tavanomaisiin kirjallisiin teoksiin voidaan ihmetellä¹⁰⁸. Tietokoneohjelmat voidaan monessa mielessä nähdä tämän patenttilain mukaisina keksintöinä kuin kirjallisina teoksina, sillä tietokoneohjelma

¹⁰⁶ HE 161/1990 vp., s. 16

¹⁰⁷ Keksintö tarkoittaa teknistä ideaa tietyn asetetun tehtävän ratkaisuna (KM 1987:8). Patentti voidaan myöntää keksinnölle, joka on tekninen, jota voidaan käyttää teollisesti, ja joka on uusi ja keksinnöllinen (PatL 1§ ja 2§).

Tietokoneohjelma voi olla osa patenttilain tarkoittamaa keksintöä ja saada siten suojaa patenttilainsäädännön kautta. (KM 1987:8, s. 170 ja Oesch & Pihlajamaa 2008, s. 400)

Ks. myös Välimäki 2009, s. 90 ja 92, jossa Välimäki esittää, että nykyään keksinnön voi toteuttaa mm. tietokoneohjelmalla. Hänen mukaansa oleellista on yksilöidä keksintö, joka täyttää patenttilain vaatimukset patentoinnin edellytyksistä.

Ks. myös Oesch & Pihlajamaa 2008, s. 92–100, josta käy ilmi mm., että tietokonesovelteinen keksintö voi olla patentoitavissa, mikäli kysymys ei ole tietokoneohjelmasta sellaisenaan ja kyseinen keksintö täyttää muuten patentoitavuuden edellytykset.

Ks. myös Mylly 2006, s. 9 alaviite 40, josta käy ilmi, että kun tietokoneohjelma tuottaa ylimääräisen teknisen vaikutuksen sen normaalin teknisen vuorovaikutuksen lisäksi, joka tapahtuu tietokonelaitteiston ja -ohjelman välillä, tietokoneohjelma voi olla patentoitavissa.

¹⁰⁸ “While copyrightable works are generally designed for human communication, isn’t communication with a machine something of a different order?” (Samuels 2000, s. 81). Samuelssin esittämä kysymys on oivaltava ja kertoo paljon tietokoneohjelman suhteesta muihin teoksiin.

on nähtävissä ainakin teknisenä ja keksinnöllisenä¹⁰⁹. Patentoinnin ainakin näennäisesti tarjoama laajempi suoja tietokoneohjelmalle kiinnostanee ainakin ohjelmistoalan toimijoita, joilla on varaa hakea ja ylläpitää patenteja. Näin muun muassa siksi, että patentti lähtökohtaisesti tarjoaisi suojaa myös sille idealle, joka on puettu tietokoneohjelman muotoon ja joka tänä päivänä on jopa arvokkain osa tuotetta markkinoilla kilpailtaessa. Ja halutaanhan ideoita muutenkin suojata, minkä osoittavat esimerkiksi halut salata ideat salassapitosopimuksin kehitystyön aikana siihen asti, kun ne on pakko paljastaa pääsettäessä tuote markkinoille. Varteenotettava vaihtoehto tietokoneohjelmien suojalle olisi niin ikään oma lakinsa, joka poimisi ”rusinat pullasta” -menetelmällä käytännöllisimmät säännökset tekijänoikeus-, patentti ja mahdollisesta muusta lainsäädännöstä¹¹⁰.

3.1.3.2. Oliko tietokoneohjelma suojattu Suomessa tekijänoikeuslain perusteella jo ennen vuoden 1991 muutosta?

Tietokoneohjelmaa koskevat nimenomaiset säännökset otettiin tekijänoikeuslakiin vasta vuonna 1991, mutta on huomattava, että Suomessa tietokoneohjelmia on ollut olemassa paljon ennen kyseessä olevaa lain muutosta. Aiemmin tässä tutkielmassa on jo viitattu korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO:1974-II-4, jossa tietokoneohjelman ei katsottu ylittävän teoskynnystä: kyseessä ei ollut tekijänoikeuslain tarkoittama teos. Vuonna 1986 perustettu tekijänoikeusneuvosto¹¹¹ otti historiansa kolmannessa lausunnossaan TN 1986:3 (Suojan kohde) kannan, että tietokoneohjelma¹¹² ei sellaisenaan ole kirjallinen eikä taiteellinen teos, mutta sen sijaan piti mahdollisena, että tietokoneohjelma voi olla kirjallinen tai taiteellinen teos edellyttäen, että se on ”riittävässä määrin itsenäinen ja omaperäinen”. Lausunnossa TN 1989:7 (Tekijänoikeus tietokoneohjelmaan) neuvosto puolestaan päätyi pitämään tekijänoikeuslain 1 §:n esimerkkiluetteloa ei-tyhjentävänä ja katsoi, että myös muun tyyppiset teokset voivat saada tekijänoikeudellista suojaa, mikäli ne ylittävät teoskynnyksen: lausunnossaan neuvosto määrittäi suojan edellytysten täyttymisen tapauskohtaisella harkinnalla teoksen itsenäisyydestä ja omaperäisyydestä ja päätyi pitämään tietokoneohjelmaa tekijänoikeudella suojattuna teoksena¹¹³. Tekijän-

¹⁰⁹ Ks. Blair & Cotter 2005, s. 151

¹¹⁰ Ks. Välimäki 2009, s. 138–139, jossa Välimäki hahmottelee esimerkin tietokoneohjelmien ”järkevää” oikeussuojasta

¹¹¹ Tekijänoikeusneuvosto on opetus- ja kulttuuriministeriön alaisuudessa toimiva elin, jonka tehtävänä on avustaa ministeriötä ja antaa lausuntoja voimassa olevan tekijänoikeuslain tulkinnasta. Lainsäädäntöön elin ei ota kantaa, eivätkä neuvoston lausunnot ole esim. tuomioistuinta sitovia. Tarkemmin Tekijänoikeusneuvostosta opetus- ja kulttuuriministeriön Internet- sivuilla osoitteessa www.minedu.fi

¹¹² Neuvoston lausunnossa puhutaan ”tiedonhallintajärjestelmästä” ja ”atk-ohjelmasta”.

¹¹³ Viitatus lausunnon kannalta on tärkeää muistaa, että teoksen itsenäisyyttä ja omaperäisyyttä ei ole tekijänoikeuslaissa määritelty, vaan teoskynnyksen ylittäminen on ratkaistava aina tapauskohtaisella harkinnalla.

oikeuskomitean mietinnössä 1987:8 komitea totesi, ettei estettä tekijänoikeuslain soveltamiselle tietokoneohjelmiin ole ja että vallitsevana käsityksenä on, että tekijänoikeuslaki ”on jo sovellettavissa tietokoneohjelmiin”¹¹⁴.

Viitatusta korkeimman oikeuden ratkaisusta on pääteltävissä, ettei tietokoneohjelma ollut suojattu tekijänoikeuslain perusteella 1970-luvun puolessa välissä. Tilanteen on kuitenkin täytynyt alkaa muuttua nopeasti tämän jälkeen, sillä tuskin tekijänoikeuskomitea olisi muuten voinut puhua vallitsevasta käsityksestä vuonna 1987. Samaan suuntaan vaikuttaa tekijänoikeusneuvoston lausunto TN 1986:3. Tälle kannanotolle on annettava itsenäistä arvoa, sillä se on annettu ennen vuoden 1987 komiteamietintöä. Lausunto tosin on varsin varovainen kannanotto tietokoneohjelmien tekijänoikeudelliseen suojaan, mutta se antaa viitteitä siitä, että suojan soveltamista tietokoneohjelmiin oli jo aikaisemmin pohdittu. Tekijänoikeusneuvoston koostuessa tekijänoikeuden ammattilaisista on lausunnosta TN 1986:3 pääteltävissä, että ainakin ammattilaiset pitivät mahdollisena, että tietokoneohjelma voi olla tekijänoikeuslain tarkoittama teos. Yhteenvetona aineistoni pohjalta rohkenen todeta, että tekijänoikeus suojamuotona on Suomessa soveltunut tietokoneohjelmiin viimeistään 1980-luvun alusta alkaen, tosin suojan saamisesta ei ole ollut varmuutta. Komiteamietinnön 1987:8 voidaan katsoa vakiinnuttaneen tekijänoikeuden tietokoneohjelman suojamuodoksi.

3.1.4. Muut tietokoneohjelmiin liittyvät tekijänoikeuslain muutokset

Tietokoneohjelman osalta merkittävimmät tekijänoikeuslain muutokset tehtiin vuonna 1991 otettaessa lakiin tietokoneohjelmia nimenomaisesti koskevat säännökset. Tämän jälkeiset tietokoneohjelmia koskeneet muutokset ovat olleet vähemmän mullistavia, joten niistä seuraavaksi vain lyhyesti.

Vaikka vuonna 1991 tekijänoikeuslakia muutettaessa oli huomioitu Euroopan yhteisöjen komission ehdotuksen tietokoneohjelmien oikeudellista suojaa koskevaksi direktiiviksi keskeiset periaatteet, jouduttiin heti lainmuutoksen jälkeen pohtimaan uudelleen tekijänoikeuslain muuttamista vastamaan 14. päivänä toukokuuta 1991 annettua direktiiviä tietokoneohjelmien oikeudellisesta suojasta, 91/250/ETY (jatkossa tietokoneohjelmadirektiivi). Vastatakseen direktiiviä tekijänoikeuslakia muutettiin vuonna 1993 lisäämällä lakiin ohjelmien kopiointia koskevia erityissäännöksiä, joilla varmistettiin laillisen käyttäjän oikeus valmistaa tarpeelliset käyttökopiot ja tehdä ohjelmaan tarpeelliset muutokset (VTekijäL 11b §). Ohjelmistopiratismiin kannalta tapahtui merkittävä

¹¹⁴ KM 1987:8, s. 177 ja 192

muutos, sillä yksityistä kopiointia koskevaa säännöstä muutettiin siten, ettei tietokoneella luettavassa muodossa olevasta tietokoneohjelmasta ollut sallittua tehdä kopiota yksityiseen käyttöön (VTekijäL 11 §, nykyinen TekijäL 12.4 §). Toinen ohjelmistopiratismia koskeva tärkeä muutos muodostui sivistyslakivaliokunnan kannanoton hallituksen esitykseen (SiVM 2/1993 vp.) perusteella. Valiokunta kiinnitti huomiota siihen, että mikäli konekielisen tietokoneohjelman kopiointi yksityiseen käyttöön kielletään, seuraakiellon rikkomisesta tekijänoikeuslain mukaan rangaistus. Valiokunta vetosi, ettei direktiivi edellyttänyt kopioinnin kiellon rikkomista rangaistavaksi. Tähän pohjautuen valiokunta ehdotti lakiin lisättäväksi hallituksen esitykseen kuulumattoman 56a pykälän 2 momentin, jossa todetaan, että tekijänoikeusrikkomuksena ei kuitenkaan pidetä muuttaman kappaleen valmistamista yksityistä käyttöä varten sellaisesta tietokoneella luettavassa muodossa olevasta tietokoneohjelmasta, joka on julkaistu, taikka jonka kappaleita on tekijän suostumuksella myyty tai muutoin pysyvästi luovutettu.¹¹⁵

Tekijänoikeuslakia muutettaessa vuonna 1995 taustalla oli rikoslain kokonaisuudistuksen toinen vaihe. Tekijänoikeuslain osalta uudistuksen tarkoituksena oli tarkistaa ja täsmentää tekijänoikeuslain rikkomisen seuraamusten sääntelyä. Muutoksen yhteydessä tekijänoikeusrikosta koskeva pykälä siirrettiin rikoslain 49 luvun 1 pykälään. Tietokoneohjelmien osalta aiheutuneet muutokset eivät olleet merkittäviä, sillä esimerkiksi tekijänoikeusrikkomuksen seurauksena ollut vankeusrangaistusuhka poistettiin, mutta vuonna 1993 oli jo säädetty, ettei muuttaman kappaleen valmistamista yksityiseen käyttöön konekielisestä tietokoneohjelmasta pidetty tekijänoikeusrikkomuksena. Toisaalta on huomattava, että hallituksen esityksessä 94/1993, johon muuttaminen perustui, oli selvästi jo huomattu, että Suomessakin ilmenee piratismia, tosin perinteisessä tallennepiratismiin muodossa koskien lähinnä äänitteitä ja elokuvateoksia¹¹⁶.

Vuoden 1995 lopulla tekijänoikeuslakia muutettiin vielä toisen kerran, jolloin saatettiin tekijänoikeuslaki vastaamaan direktiiviä tekijänoikeuden ja tiettyjen lähioikeuksien suojan voimassaoloajan yhdenmukaistamisesta, 93/98/ETY (jatkossa suoja-aikadirektiivi). Muutos johti siihen, että tekijänoikeudella suojattujen teosten, ja siten myös tietokoneohjelmien suoja-aika pidennettiin 70 vuoteen.

¹¹⁵ SiVM 2/1993 vp., s. 2

¹¹⁶ HE 94/1993 vp., s. 201

Vuoden 2005 tekijänoikeuslain muutoksella¹¹⁷ implementoitiin tekijänoikeuden ja lähioikeuksien tiettyjen piirteiden yhdenmukaistamisesta tietoyhteiskunnassa annettu direktiivi, 2001/29/EY (jatkossa tietoyhteiskuntadirektiivi tai tietoyhteiskunnan tekijänoikeusdirektiivi). Tietokoneohjelmiin muutoksella oli vähäinen merkitys, sillä jo direktiivin 1 artiklan 2 kohdassa nimenomaisesti todetaan, ettei tämä direktiivi aiheuta muutoksia eikä millään tavoin vaikuta voimassa oleviin yhteisön säännöksiin, jotka koskevat tietokoneohjelmien oikeudellista suojaa. Tietokoneohjelmien osalta harmonisointi oli jo tehty kymmenen vuotta aikaisemmin. 1 artiklan 2 kohdasta ei kuitenkaan ole syytä tehdä liian äkkinäisiä johtopäätöksiä, sillä tietoyhteiskuntadirektiivin yhtenä tarkoituksena on täyttää aiempien direktiivien sääntelyaukkoja. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että mikäli aiemmassa direktiivissä, kuten tietokoneohjelmadirektiivissä, ei ole säännöstä tietoyhteiskuntadirektiivin osa-alueelta, tietoyhteiskuntadirektiivin säännös tulee noudattavaksi¹¹⁸. Tekijänoikeuslain muuttaminen ei kuitenkaan rajoittunut vain direktiivin täytäntöön panemiseen. Piratismiin kannalta olennainen muutos oli, että tekijänoikeuslakiin lisättiin uusi säännös laillisen kappaleen vaatimuksesta (TekijäL 11.5 §), joka on yleinen edellytys tekijänoikeuslain 2 luvun rajoitussäännösten soveltamiselle. Vastavasti kuin vuonna 1993 konekielisten tietokoneohjelmien kopioinnin yksityiseen käyttöön kieltämisen yhteydessä, muutaman kappaleen valmistamista yksityistä käyttöä varten 11 pykälän 5 momentin vastaisesti ”laittomasta lähteestä” ei säädetty rangaistavaksi, ottamalla tästä nimenomainen maininta tekijänoikeuslain 56a pykälään.

Vuoden 2005 tekijänoikeuslain muutokseen johtaneesta hallituksen esityksestä 28/2004 on nähtävissä huomattava huoli tekijänoikeuden loukkausten helpottumisesta tietoverkoissa. Hallituksen esityksessä todetaankin, että tallennepiratismia haitallisemmiksi tekijänoikeuden loukkauksiksi ovat muodostuneet tietoverkoissa ja tietojärjestelmissä tapahtuvat tekijänoikeuden loukkaukset¹¹⁹. Internet-piratismi tiedostettiin myös suomalaisiksi ongelmaksi, kun tähän asti aiempia tekijänoikeuslain muutoksia suunniteltaessa piratismia pidettiin vain väistämättömänä tulevaisuuden uhkana. Kun vuonna 1993 hallituksen esityksessä piratismiin katsottiin olevan ansiotarkoituksessa tapahtuvaa teoskappaleiden tekijänoikeuslain vastaista valmistamista, maahantuomista ja levittämistä

¹¹⁷ Tunnetaan myös nimellä Lex Karpela lain esitelteen kulttuuriministeri Tanja Karpelan mukaan. Muutos aiheutti aikanaan huomattavaa yhteiskunnallista keskustelua mm. siksi, että laki antaisi yleisen oikeustajun vastaisia rangaistuksia ja kieltäisi teoskappaleen kopioinnin yksityiseen käyttöön. Myös korruptiota epäiltiin kyseisen lainmuutoksen valmistelussa (<http://lexkarpela.info>)

¹¹⁸ HE 28/2004 vp., s. 17

Hallituksen esityksessä esimerkkinä sääntelyn aukosta, jolloin tietoyhteiskuntadirektiivi tulee sovellettavaksi tietokoneohjelmiin, mainitaan yleisölle välittämisen oikeus (HE 28/2004 vp., s. 20).

¹¹⁹ HE 28/2004 vp., s. 72

tä¹²⁰, oli vuoteen 2004 mennessä piratismi muuttunut lähes yksinomaan tietoverkoissa tapahtuvaksi tekijänoikeudella tai lähioikeudella suojattujen teoskappaleiden laittomaksi yleisön saataviin saattamiseksi, jolta puuttui ansiotarkoitus¹²¹. Verkkoympäristöt mahdollistivat laaja-alaiset tekijänoikeuden loukkaukset, mutta vanha vaatimus loukkauksen ansiotarkoituksesta esti pitämästä tietoverkoissa ja tietojärjestelmän avulla tapahtuvaa loukkausta tekijänoikeusrikoksena. Kyseeseen saattoi tulla enintään tekijänoikeusrikkomus, josta rangaistuksena oli vain sakkoa, mikä taas ei mahdollistanut kotietsintää loukkaavan materiaalin löytämiseksi¹²². Verkkoympäristössä tapahtuvien oikeudenloukkausten tutkimisen tehostamiseksi ja (ei mainittu HE:ssa) selvästi Internet-piratismia koskevan lainsäädännön tehosteeksi ja etenkin vaihtoon perustuvia vertaisverkkoja silmällä pitäen rikoslain 49 luvun 1 §:ään lisättiin uusi 3 momentti, jonka mukaan tekijänoikeusrikoksesta tuomitaan myös se, joka ilman ansiotarkoitusta loukkaa tekijänoikeutta tietoverkoissa tai tietojärjestelmien avulla siten, että teko on omiaan aiheuttamaan huomattavaa haittaa tai vahinkoa loukatun oikeuden haltijalle¹²³.

Vuonna 2006 tekijänoikeuslain muutoksella pantiin täytäntöön direktiivi teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta, 2004/48/EY. Muutoksella oli vähäisiä vaikutuksia tietokoneohjelmien suojaan, sillä direktiivin 2 artiklan 2 kohdassa todetaan ”erityisesti” kyseisen direktiivin toissijaisuus suhteessa tietokoneohjelmadirektiiviin. Erityisesti ohjelmistopiratismia kuitenkin koskee muutoksen seurauksena voimaan tullut TekijäL 60c §, keskeyttämismääräys välittäjälle. Kyseinen pykälä on varsin selvästi kirjoitettu juuri tietoverkoissa tapahtuvia oikeudenloukkauksia silmällä pitäen.¹²⁴

3.1.5. Muu suomalainen lainsäädäntö

Tietokoneohjelmia ja ohjelmistopiratismia koskevat säännökset löytyvät lähtökohtaisesti tekijänoikeuslaista. Tekijänoikeusrikosta koskevat säännökset ovat rikoslain 49 luvun 1 pykälässä. Piratismitapauksissa on myös mahdollista, että teko täyttää tekijänoikeusrikoksen tai -rikkomuksen ohella myös jonkin muun rangaistavaksi säädetyn teon tunnusmerkistön.

¹²⁰ HE 94/1993 vp., s. 201

¹²¹ HE 28/2004 vp., s. 72 – 73

¹²² HE 28/2004 vp., s. 72

Pakkokeinolain 5. luvun 1§:n mukaan kotietsinnän yleisenä edellytyksenä on, että on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta. Tekijänoikeusrikoksesta ankarin rangaistus on kaksi vuotta vankeutta, joten kotietsinnän edellytykset täyttyvät.

¹²³ Ks. Huttunen 2007, s. 24 – 25, joka on todennut mm., että uusi kolmas momentti annettiin nimenomaan vaihtoon perustuvia vertaisverkkoja silmällä pitäen, ja että laittoman aineiston superjakelun mahdollistavat vertaisverkot haluttiin saada tekijänoikeusrikoksen tunnusmerkistön piiriin, sillä toiminta saattaa olla tallennepiratismiakin haitallisempaa oikeudenhaltijoiden näkökulmasta.

¹²⁴ Tarkemmin keskeyttämismääräyksestä jaksossa 5.2.2.

Tekijänoikeussuojaa koskevia säännöksiä on myös laissa todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita-asioissa (344/2000), tekijänoikeusasetuksessa (574/1995) sekä asetuksessa tekijänoikeuslain soveltamisesta tietyissä tapauksissa Euroopan talousalueeseen kuuluvista valtioista peräisin oleviin suojan kohteisiin (575/1995). Näillä ei ole tutkielman aiheen kannalta juurikaan merkitystä.

Lain tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta (458/2002) 4. luvussa säädetään välittäjänä toimivan palvelun tarjoajan vastuuvapaudesta ja 5. luvussa säädetään tekijänoikeutta tai lähioikeutta koskevan aineiston saannin estämisessä noudatettavasta ilmoitusmenettelystä. Molemmat luvut voivat tulla sovellettaviksi ohjelmistopiratismia koskevissa tapauksissa.¹²⁵

3.2. Tietokoneohjelmien eurooppalainen suoja

Tekijänoikeutta normittavia direktiivejä on annettu tähän mennessä kahdeksan: orpoteosdirektiivi (2012/28/EU), tietokoneohjelmadirektiivi (91/250/ETY, kodifioitu 2009/24/EU), vuokraus- ja lainausdirektiivi (92/100/ETY, kodifioitu 2006/115/EY), satelliitti- ja kaapelidirektiivi (93/83/ETY), suoja-aikadirektiivi (93/98/ETY, kodifioitu 2006/116/EY, muutos 2011/77/EU), tietokantadirektiivi (96/9/EY), tietoyhteiskunnan tekijänoikeusdirektiivi (2001/29/EY) ja kuvataiteen jälleenmyyntikorvauksia koskeva direktiivi (2001/84/EY). Kaikki nämä direktiivit normittavat tekijänoikeuden aineellisia säännöksiä. Aineellisen harmonisoinnin lisäksi vuonna 2004 annettiin direktiivi teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta (2004/48/EY), joka koskee tekijän- ja teollisoikeuksien täytäntöönpanoa. Annetuista direktiiveistä vuokraus- ja lainausdirektiivillä, satelliitti- ja kaapelidirektiivillä, tietokantadirektiivillä ja kuvataiteen jälleenmyyntikorvauksia koskevalla direktiivillä ei ole ollut välitöntä vaikutusta tietokoneohjelmien oikeudelliseen suojaan¹²⁶. Uusi orpoteosdirektiivi puolestaan soveltuu myös tietokoneohjelmiin, sillä myös tietokoneohjelma voi täyttää direktiivissä annetun orpoteoksen määritelmän¹²⁷. Orpoteosdirektiivin vaikutus tietokoneohjelmiin jäänee kuitenkin vähäiseksi, sillä tietokoneohjelmien oikeudenhaltijat ovat yleisesti ottaen aina tiedossa tai vähintäänkin helposti selvitettävissä.

¹²⁵ Tarkemmin sähkökauppain soveltumisesta piratistitapauksiin jaksoissa 5.1.3. ja 5.2.2.

¹²⁶ Esimerkkinä voidaan mainita tietokantadirektiivin kansallinen täytäntöönpano Suomessa, jossa direktiivin käytännön vaikutus tietokoneohjelmiin jäi vain tietokoneohjelmaa koskevien tekijänoikeuslain pykäliden sanamuodon muuttumiseen.

¹²⁷ Orpoteos on määritelty orpoteosdirektiivin 2 artiklan 1. kohdassa teokseksi tai äänitteeksi, jonka ainutakaan oikeudenhaltijaa ei ole tunnistettu tai, siitä huolimatta, että yksi tai useampi oikeudenhaltijoista on tunnistettu, ketään ei ole paikannettu, vaikka oikeudenhaltijoita koskeva huolellinen oikeuksien selvitys on tehty ja kirjattu direktiivin 3 artiklan mukaisesti.

Suomalaisen tekijänoikeuslainsäädännön kehitys on ollut viimeiset 20 vuotta varsin kiinteässä yhteydessä Euroopan unionin lainsäädäntötyöhön, ja voimme perustellusti sanoa, että suurin osa viimeisimmistä tekijänoikeuslain muutoksista on aiheutunut Euroopan unionissa tapahtuneen lainsäädännön harmonisointityön seurauksena. Mutta miksi tekijänoikeuden ja erityisesti tietokoneohjelmien suojan harmonisointi on ollut tarpeellista?

Harmonisoinnilla voidaan tarkoittaa kansallisten lakien yhdenmukaistamista. Usein tarkoituksena on sellaisten kansallisten esteiden poistaminen, jotka haittaavat työntekijöiden, tavaroiden, palveluiden ja pääoman vapaata liikkuvuutta. Toisin sanoen harmonisoinnilla varmistetaan EU:n toimivaltaan kuuluvilla aloilla, että eri EU-maiden soveltamisissa säännöissä asetetaan samat velvoitteet kaikkien maiden kansalaisille ja että kaikissa EU-maissa sovelletaan tiettyjä vähimmäisvaatimuksia. Harmonisoinnilla voidaan tarkoittaa myös jäsenvaltioiden teknisten normien koordinoitua niin, että tuotteita ja palveluja voidaan ostaa ja myydä vapaasti kaikkialla EU:n alueella.¹²⁸ Mikäli harmonisointia ei olisi, on varsin epätodennäköistä, että EU:n jäsenmaiden tekijänoikeuslait vastaisivat toisiaan – lähellä toisiaan ne voisivat olla. Tämä vaikuttaisi välittömästi ja kielteisesti yhteismarkkinoiden toimintaan ja tekijänoikeudella suojattujen teosten keskinäiseen kilpailuun yhteismarkkinoilla, mikä taas on koko EU:n idean vastaista. Tietokoneohjelmien osalta harmonisoinnin taustalta on löydettävissä myös selviä näkökohtia investointien suojasta, sillä tietokoneohjelmien kehittäminen vaatii huomattavia panoksia. Tietokoneohjelmilla on jatkuvasti kasvava merkitys lähes kaikilla aloilla, mikä on huomattu myös EU:ssa. Varmistaakseen oman teollisen kehityksensä yhteisön on ollut lähes pakko varmistaa tietokoneohjelmateollisuuden yhtenäinen suoja.¹²⁹

3.3. Kansainvälinen suoja

Tekijänoikeutta ja muita immateriaalioikeuksia koskevat säännökset ilmenevät pääsääntöisesti kansallisesta lainsäädännöstä. Kansainvälinen sääntely puolestaan koostuu joukosta säännöksiä, jotka on voimaansaatettu kansallisesti. Kansainvälisellä tekijänoikeudella koskevalla sääntelyllä onkin tärkeä rooli kansallisten säännösten yhtenäistäjänä.¹³⁰ Tekijänoikeuden yleissopimusten tarkoituksena on varmistaa, että tekijät saavat suojaa muissakin maissa kuin kotimaassaan, että valtiot antavat muista maista oleville tekijöille saman suojan kuin omille kansalaisilleen (=kansallisen kohtelun periaate) ja että suoja

¹²⁸ Euroopan unionin virallinen verkkosivusto 2011, europa.eu

¹²⁹ Tietokoneohjelmadirektiivi 2009/24/EU, johdantokappaleet 1 – 4

¹³⁰ Blakeney 2004, s. 3.

täyttää tietyt vähimmäisvaatimukset (=vähimmäissuojan periaate). Varsin pian tekijänoikeuden yleistettyä huomattiin, ettei pelkkä kansallinen suoja riitä. Aluksi turvauduttiin valtioiden kahdenkeskisiin sopimuksiin, mutta hyvin nopeasti ymmärrettiin monikansallisen tekijänoikeuden yleissopimuksen tarpeellisuus.¹³¹

Suomi on saattanut voimaan kuusi tekijänoikeutta koskevaa sopimusta. Sopimukset on saatettu voimaan erillisellä lailla tai asetuksella. Sopimusten voimaantulon seurauksena muiden sopimusvaltioiden kansalaiset saavat sopimusten takaaman suojan muissa sopimusvaltioissa.

Bernin sopimus kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamisesta (SopS 79/1986).

Bernin sopimus on varhaisin, mutta edelleen keskeisin tekijänoikeuden kansainvälinen yleissopimus. Sopimus tehtiin alun perin jo vuonna 1886, jonka jälkeen sopimuksen sisältöä on tarkistettu useasti. Sopimuksen pääperiaatteina ovat kansallinen kohtelu, vähimmäissuoja ja muotovaatimusten kieltämisen periaate, jolla tarkoitetaan sitä, ettei tekijänoikeussuojan edellytykseksi saa asettaa mitään muotovaatimuksia. Bernin sopimusta hallinnoi Maailman henkisen omaisuuden järjestö WIPO. Suomi liittyi sopimukseen vuonna 1928. Suomi on ratifioinut vuonna 1986 Bernin sopimuksen Pariisin sopimuskirjan, mikä tarkoittaa, että Suomea sitoo vuonna 1971 Pariisissa tarkistettu sopimusteksti.¹³²

Yleismaailmallinen tekijänoikeussopimus (SopS 81/1986).

Sopimus tehtiin Genevessä vuonna 1952, lähinnä sillaksi Euroopan korkean ja Yhdysvaltojen matalamman suojatason välille. Suojan tasoon liittyvät vaatimukset ovat Bernin sopimusta alhaisemmat, ja sopimus sallii tiettyjen muotovaatimusten asettamisen suojan saamisen edellytykseksi. Sopimuksen hallinnosta vastaa UNESCO. Suomi liittyi sopimukseen vuonna 1963. Kyseisen yleissopimuksen merkitys on nykyään vähäinen, sillä esimerkiksi Yhdysvallat on liittynyt Bernin sopimukseen, toisaalta voimaan on tullut TRIPS-sopimus (jäljempänä), joka vahvisti tekijänoikeuden maailmanlaajuisia suojaa.¹³³

Rooman yleissopimus (SopS 56/1983) on tarkoitettu esittävien taiteilijoiden, äänitteiden tuottajien ja radio- ja televisioyriyten oikeuksien perussopimukseksi. Sopimukses-

¹³¹ Haarmann 2005, s. 26

Tekijänoikeuden kansainvälisten sopimusten ja etenkin Bernin sopimuksen olemassa olo tietokoneohjelmien oikeudellista suojaa pohdittaessa voidaan nähdä yhtenä osasyynä tekijänoikeuden valikoitumiselle tietokoneohjelmien pääasiallisiksi suojamuodoksi, sillä tietokoneohjelmien maailmanlaajuinen levittäminen edellytti kansainvälisen suojan olemassa oloa. Sopimusten olemassa olo mahdollisti tietokoneohjelmien suojaamisen kirjallisina teoksina maailmanlaajuisesti. (Mylly 2006, s. 8)

¹³² HE 28/2004 vp., s. 10, Haarmann 2005, s. 27–30 ja OKM, minedu.fi

¹³³ HE 28/2004 vp., s. 10–11 ja Haarmann 2005, s. 30–31

sa on kysymys lähioikeuksien suojan kansainvälisestä järjestämisestä. Sopimuksen pääperiaatteina ovat kansallinen kohtelu ja vähimmäissuoja. Suomi liittyi sopimukseen vuonna 1983.¹³⁴

WIPO:n tekijänoikeussopimus (SopS 16 – 17/2010) ja WIPO:n esitys- ja äänitesopimus (SopS 18 – 19/2010). Kyseessä olevien sopimusten valmistelu alkoi sen johdosta, että Bernin sopimuksen muuttaminen vastaamaan nykyajan vaatimuksia oli osoittautunut äärettömän vaikeaksi. Usean vuoden valmistelutyön jälkeen kyseessä olevat sopimukset voitiin allekirjoittaa vuonna 1996. Sopimukset saattoivat kansainvälisen tekijänoikeussääntelyn vastaamaan teknologian kehitystä, ja osuvasti onkin puhuttu ”Internet-sopimuksista”, sillä näillä sopimuksilla tekijänoikeuden järjestelmä muotoiltiin digitaaliseen ympäristöön paremmin sopivaksi. Suomi hyväksyi sopimukset lainsäädännön alaan kuuluvilta osilta vuonna 2005. Käsiteltävän aiheen kannalta WIPO:n tekijänoikeussopimuksen 4 artiklassa vahvistettiin kansainvälisellä tasolla, että tietokoneohjelmia suojataan Bernin sopimuksen mukaisina kirjallisina teoksina. WIPO:n sopimukset myös lisäsivät oikeudenhaltijoiden oikeuksia kansainvälisellä tekijänoikeuden kentällä esittelemällä oikeuden yleisön saataviin saattamiseen (making available right), josta ei ollut säädetty Bernin sopimuksessa. Tutkielman aiheen kannalta erityisenä huomiona tekijänoikeussopimuksen 8 artiklassa esiteltiin Internet-aikakaudelle uusi ja välttämätön teoksen yleisön saataviin saattamisen muoto: välittäminen yleisölle johtimitse tai ilman johdinta.¹³⁵

TRIPS-sopimus (SopS 5/1995). Sopimus teollis- ja tekijänoikeuksien kauppaan liittyvistä näkökohdista tuli voimaan vuoden 1995 alussa. Kyseessä on kauppapoliittinen yleissopimus, joka vahvistaa teollis- ja tekijänoikeuksien maailmanlaajuista suojaa. Sopimus syntyi Maailman kauppajärjestön perustamissopimuksen yhteydessä Yhdysvaltojen aloitteesta tavoitteena rajoittaa tuotevääreännösten kansainvälistä kauppaa. TRIPS-sopimus vahvistaa Bernin yleissopimuksen noudattamisen kaikissa WTO:n jäsenmaissa.

¹³⁴ Haarmann 2005, s. 31–32 ja OKM, minedu.fi

¹³⁵ HE 29/2004 vp., s. 8, Ginsburg 2004, s. 234 ja 246, Haarmann 2005, s. 32–33 ja OKM, minedu.fi

WIPO:n tekijänoikeussopimuksen tarpeesta on todettu myös, että tekijänoikeuden kansainvälisistä sopimuksista tärkeimmän Bernin sopimuksen pahin puute oli, että suojan laajuus riippui teoksen luonteesta siten, että musiikki- ja näytelmäteokset saivat laajimman suojan ja kuvat heikoimman suojan. Uusi sopimus yhtenäisti teosten suojaa. (Ginsburg 2004, s. 234)

The International Federation of the Phonographic Industry (IFPI) on todennut yleisön saataviin saattamisen oikeudesta, että kyseessä oli kaikkein suurin WIPO-sopimusten innovaatio, joka tarjoaa oikeudenhaltijoille keinot taistella Internet-piratismia vastaan ja joka mahdollistaa teosten uudenlaisen interaktiivisen käyttämisen. (IFPI 2003, ifpi.org). Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä huomauttaa, että kyse oli uudesta innovaatiosta vain kansainvälisellä tasolla, sillä yleisön saataviin saattamisen oikeudesta oli jo hyvin pitkälti säädetty kansallisissa laeissa.

Kyseinen sopimus on varsin kattava, sillä sopimus sisältää määräyksiä tekijänoikeuden lisäksi myös lähioikeuksista, oikeuksien täytäntöönpanosta ja riitojen ratkaisemisesta. Sopimus rakentuu kansallisen kohtelun -periaatteen lisäksi suosituimmuuskohtelunperiaatteelle, joka merkitsee sitä, että WTO-maan on annettava toisen WTO-maan kansalaiselle kaikki ne edut, jotka se antaa jonkin toisen WTO-maan kansalaiselle. TRIPS-sopimus tuli Suomessa voimaan vuonna 1996.¹³⁶

3.4. Tekijänoikeuden tulevaisuuden kuvat

Opetus- ja kulttuuriministeriö on julkaissut tekijänoikeustoimikunnan mietinnön 2012:12, jossa ehdotetaan tekijänoikeuslain 25g ja 56g pykälien muuttamista ja uutta 60d pykälää. 25g pykälän muutoksella ehdotetaan ajantasaistettavaksi tekijänoikeuslain sopimuslisenssisäännöksiä siten, että lähettäjäyritykset ja lehtikustantajat voisivat sopia tekijöitä, esittäviä taiteilijoita ja tuottajia edustavien järjestöjen kanssa arkistoituihin tv- ja radio-ohjelmiin sekä sanoma- ja aikakauslehtiin sisältyvien teosten uudelleen käyttöä¹³⁷. Kyseessä olevalla ehdotetulla muutoksella ei ole vaikutusta tutkielmassa käsiteltävänä olevan aiheen kannalta. Sen sijaan huomattava vaikutus ohjelmistopiratismiin ja piratismiin yleensä on mietinnössä ehdotetulla 56g pykälän muutoksella. 56g pykälän 1 momenttiin esitetään lisättäväksi säännös, jonka nojalla tuomioistuimella olisi mahdollisuus asettaa uhkasakko lainkohdassa säädetyn kiellon jatkaa tai toistaa tekijänoikeuslain vastaista tekoa tehosteeksi. Lisäksi tekijänoikeuslakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi 56g pykälän 2 momentti ja siihen liittyvä 60d pykälä, joilla tekijänoikeuslakiin lisättäisiin säännökset teleoperaattoriin kohdistettavasta estomääräyksestä. Estomääräystä koskevien säännösten nojalla tuomioistuin voisi määrätä teleoperaattorin estämään pääsyn tekijänoikeutta loukkaavalle verkkosivulle. Aiheeseen palataan tarkemmin jaksossa 5.2.4.

Euroopan unionin komissio aloitti heinäkuussa 2009 sidosryhmäkeskustelut Internet-piratismista. Tavoitteena on edesauttaa vapaaehtoisten sopimusten aikaansaamista, mutta komissio harkitsee myös lainsäädännön antamista¹³⁸. Komissio julkaisi 19. päivänä toukokuuta 2010 Euroopan digitaalistrategian (KOM(2010)245 lopullinen). Tässä strategiassa komissio on ilmoittanut raportoivansa teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta annetun direktiivin uudelleen tarkastelun pohjalta ja sidosryhmien

¹³⁶ HE 28/2004 vp., s. 11, Haarmann 2005, s. 34–36, Lahti 6.8.2010, artolahti.blogspot.fi ja OKM, mine-du.fi

¹³⁷ Tekijänoikeustoimikunnan mietintö 2012:2, s. 13

¹³⁸ HE 235/2010 vp. (rauennot), s. 11

kuulemisen jälkeen sellaisten lisätoimen tarpeesta, joilla parannetaan suoja verkkoym-
päristössä tapahtuvaa tekijänoikeuksien jatkuvaa loukkaamista vastaan¹³⁹.

Komissio on antanut ehdotuksen KOM(2012)372 lopullinen tekijänoikeuden ja lähioi-
keuksien kollektiivisesta hallinnoinnista ja monta aluetta kattavasta musiikkiteosten
oikeuksien lisensoinnista verkkokäyttöä varten sisämarkkinoilla, jonka pääasiallisena
tavoitteena on luoda edellytykset tekijänoikeuksien yhteishallinnon toimivuudelle ja
musiikkiteosten online-lisensoinnille. Direktiivillä ei näillä näkymin olisi vaikutuksia
tietokoneohjelmiin, sillä tekijänoikeuksien kollektiivihallinto ei ole saanut toistaiseksi
jalansijaa tietokoneohjelmien oikeudenhaltijoiden piirissä.

Immateriaalioikeuksiin liittyen Euroopan unionissa on kohta vuosikymmenen ajan kes-
kusteltu teollis- ja tekijänoikeuksien rikosoikeudellisen suojan yhtenäistämistä. Ko-
missio on antanut direktiiviehdotuksen rikosoikeudellisista toimenpiteistä
KOM(2005)276, muutettu ehdotus KOM(2006)168. Ehdotuksen tavoitteena on teollis-
ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistaminen vahvistamalla jäsenvaltioiden kan-
sallisissa laeissa säädettävät vähimmäisrangaistukset niitä loukkaavista rikoksista ja
antamalla määräykset jäsenvaltioiden välisestä rikosoikeudellisesta yhteistyöstä. Oike-
usministeriön Internet-sivulla olevasta tiedotteesta käy ilmi, ettei hankkeen tarkemmasta
aikataulusta ole tietoa ja että Lissabonin sopimuksen voimaantulon vuoksi komissio
tulee antamaan asiassa uuden ehdotuksen¹⁴⁰.

Tekijänoikeuslainsäädäntö on tunnetusti seurannut teknistä kehitystä eikä tämä linja
todennäköisesti ole muuttumassa. Yhtenä teknisistä harppauksista, joihin tekijänoikeus-
lainsäädäntö joutunee niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin ottamaan kantaa lähitu-
levaisuudessa, ovat niin sanotut pilvipalvelut, joiden käyttö on lisääntynyt merkittävässä
määrin viime aikoina: ihmiset katselevat Youtube-videoita, kuuntelevat musiikkia Spo-
tifyn kautta ja tämä tutkielma on ollut koko kirjoitusprosessin ajan varmuuskopioituna
pilvipalvelimelle. Tekijänoikeudellisten kysymysten ohella pilvipalveluihin liittyy usei-
ta epäselvyyksiä kansainvälisistä liittymistä kuluttajaoikeudellisiin kysymyksiin, jotka
tulisi osata yhdistää toimivaksi kokonaisuudeksi tekijänoikeuden kanssa. Ajankohtaisen
osoituksen pilvipalveluihin liittyvistä tekijänoikeudellisista kysymyksistä ja ongelmista
tarjoaa jo jaksossa 2.2.5. viitattu The Pirate Bay -tiedostojenjakopalvelu, joka on luopu-

¹³⁹ KOM(2010)245, s. 11

¹⁴⁰ OM 6.6.2012, om.fi

nut palvelimistaan ja siirtänyt koko jakelujärjestelmänsä toimimaan kahdessa eri maassa virtuaalikoneilla erillisissä pilvipalvelimissa.¹⁴¹

¹⁴¹ Dator Magazin -lehden artikkelissa kirjoitettiin, että tekijänoikeus pilvipalveluiden suhteen on suhteellisen kypsyvätöntä ja oikeusturva on ainakin osittain epäselvä. Artikkelissa todetaan, että informaatio voi olla tallennettuna ulkomailla tai jopa useassa eri maassa, mikä vaikuttaa oikeuksien sisältöön. Lisäksi palveluntarjoajat myös pyrkivät käyttöehdoissaan siirtämään vastuun mahdollisista tekijänoikeuden loukkauksista palvelunkäyttäjälle. Artikkelissa tuodaan esiin ongelmana se, että pilvipalveluiden tietoturvasuudessa on ilmennyt puutteita, mikä aiheuttaa riskin siitä, että tekijänoikeudella suojattu aineisto karkaa käsistä, jolloin tekijän mahdollisuudet kontrolloida omia oikeuksiaan katoaa. Pilvipalveluiden tietoturvalisuus onkin yksi keskeinen tekijä tekijänoikeuksien toteuttamiseksi ja valvomiseksi. (Olsson 2012, s. 55–57) Dator Magazin -lehden artikkelissa esiin tuotuihin näkemyksiin on helppo yhtyä, vaikka lehdessä asiaa onkin arvioitu Ruotsissa voimassa olevan lainsäädännön pohjalta.

4. TEKIJÄNOIKEUS TIETOKONEOHJELMAAN

4.1. Tietokoneohjelma teoksena

4.1.1. Suojan kohde ja teoskynnys

Tekijänoikeuslain 1 §:ssä tekijänoikeuden kohteena mainitaan kirjallinen tai taiteellinen teos. Teos puolestaan tarkoittaa riittävän itsenäistä ja omaperäistä luovan työn tulosta, joka teoskynnyn ylittyään saa suojaa tekijänoikeuslain nojalla¹⁴². Tekijänoikeuslain 1 §:ssä on esimerkkiluettelo tavallisimmista teoksen ilmenemismuodoista, mutta luettelo ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi¹⁴³.

Tekijänoikeuslaki suojaa tietokoneohjelmia, joita voidaan pitää teoksina. Tekijänoikeus tietokoneohjelmaan syntyy automaattisesti, kun tekijä on luonut teoskynnyn ylittävän kirjallisen tai taiteellisen teoksen. Tietokoneohjelmaa suojataan tekijänoikeuslain 1 §:n mukaan kirjallisena teoksena. Se, että tietokoneohjelma nimenomaisesti on mainittu lain 1 §:ssä, ei tee automaattisesti mistä tahansa ohjelmasta teosta tekijänoikeuslain näkökulmasta, vaan tietokoneohjelmalta vaaditaan samaa teoskynnyn ylittämistä kuin miltä tahansa muulta kirjalliselta tai taiteelliselta teokselta – tietokoneohjelman tulee ilmentää tekijänsä luovuutta ja omaperäistä panosta.¹⁴⁴

Teostason arvioiminen on lähes poikkeukseton esikysymys käsiteltäessä tekijänoikeudellisia kysymyksiä, sillä tekijänoikeuslain teosta koskevat säännökset tulevat sovellettavaksi vain teostasoon ylttäviin teoksiin. Esimerkiksi väitettyä oikeudenloukkausta arvioitaessa on ensin arvioitava, onko loukkaus kohdistunut tekijänoikeuslain nojalla suojattuun teokseen. Vasta tähän kysymykseen saadun myönteisen vastauksen jälkeen on järkevää lähteä arvioimaan varsinaista tekijänoikeuden loukkausta¹⁴⁵.

Suojan saaminen edellyttää teokselta itsenäisyyttä ja omaperäisyyttä. Edellytys on erikoinen, sillä sitä ei mainita laissa, vaan se perustuu eri maiden tekijänoikeudelliseen traditioon¹⁴⁶. Itsenäinen työ on syntynyt ilman esikuvia taikka ulkoisia rajoitteita tai ohjeita ja kopioimatta jo olemassa olevia tuotteita. Joka vain jäljittelee olemassa olevia teoksia, ei luo teosta itsenäisesti. Omaperäisyydellä tarkoitetaan taas sitä, ettei kukaan

¹⁴² Haarmann & Mansala 2012, s. 89

¹⁴³ mm. HE 161/1990 vp., s. 12 ja KM 1987:8, s. 176

¹⁴⁴ Ks. esim. KM 1987:8, s. 177

¹⁴⁵ Harenko, et al., s. 17

¹⁴⁶ Haarmann & Mansala 2012, s. 82–83 ja Haarmann 2005, s. 59

muu, joka olisi työhön ryhtynyt, olisi tehnyt samanlaista teosta. Teoksen on oltava tekijänsä luovan työn tulos, josta ilmenee jollakin tavalla tekijänsä persoonallisuus.¹⁴⁷

Vuoden 1987 tekijänoikeuskomitean mietinnön mukaan luovuus ja omaperäisyys ilmevät ensisijassa ohjelmoijan tekemissä valinnoissa eri ratkaisuvaihtoehtojen välillä ratkaista tietojenkäsittelyongelma. ”Jos tietojenkäsittelyongelmaan on olemassa vain yksi ratkaisu, johon päädytään mekaanisesti ulkoisten tekijöiden sanelemana, ei ohjelma ilmennä ohjelmoitsijan omaperäistä luovaa panosta eikä siten ylitä teoskynnystä. Teostasoon eivät yllä myöskään yksinkertaiset ohjelmat, jotka koostuvat sarjasta alan ammattilaisille lähinnä itsestään selviä toimia, eivätkä yleisesti käytetyt ratkaisut”.¹⁴⁸ Komitean kanta toistettiin lähes samanasaisesti hallituksen esityksessä vuonna 1990¹⁴⁹.

Tietokoneohjelmadirektiivin 1 artiklan 3 kohdassa säädetään, että tietokoneohjelmaa suojataan, jos se on omaperäinen siinä merkityksessä, että se on tekijänsä henkinen luomus. Muita arviointiperusteita ei saa soveltaa arvioitaessa suojataanko ohjelmaa. Hallituksen esityksessä 211/1992 tämän katsottiin tarkoittavan, että ohjelmien omaperäisyyttä arvioitaessa niihin sovelletaan samoja kriteereitä kuin muihin teoksiin. Niiltä ei tule edellyttää suurempaa omaperäisyyttä kuin muilta teoslajeilta.¹⁵⁰ Tietokoneohjelmadirektiivin johdanto-osassa todetaan, että niihin arviointiperusteisiin, joita sovelletaan ratkaistaessa, voidaanko ohjelmaa pitää omaperäisenä teoksena, ei tule sisällyttää ohjelman laatua tai esteettistä arvoa koskevia seikkoja. Teoskynnys voi kuitenkin olla erilainen teostyyppistä riippuen¹⁵¹. Esimerkiksi maalaus, joka on varsin perinteinen teos, osoittaa lähes poikkeuksetta tekijänsä persoonallisuutta itsessään.

Se, onko tietokoneohjelma riittävän itsenäinen ja omaperäinen, on aina ratkaistava tapauskohtaisesti. Viime kädessä tekijänoikeuslain soveltumiskynnyksen ylittymisen rat-

¹⁴⁷ Harenko, et al. 2006, s. 15–17, Sorvari 2007, s. 41–42 ja Haarmann & Mansala 2012, s. 89

Karo et al. on esittänyt, että tekijänoikeussuojan saamisen perustuessa vaatimukseen teoskynnyksen ylittämistä, jolloin teoksen on ilmennettävä tekijänsä persoonaa, näyttäytyy näin määrittyvä yksinoikeus tekijänsä persoonan ja yksityisautonomian luonnollisena jatkeena. (Karo et al. 2007, s. 17) Näkemys osoittaa hyvin tekijänoikeuden persoonallisuusosoitusta näkökulmaa.

¹⁴⁸ KM 1987:8, s. 177

Puheena olevaa asiaa voidaan lähestyä myös kilpailuoikeudellisesta näkökulmasta. Jos tilanteissa joissa vaihtoehtoisia ohjelmointitapoja ei käytännössä ole olemassa, vaan esimerkiksi ulkoiset tekijät sanelevat osin tai kokonaan ohjelman sisällön, aiheuttaisi suojan myöntäminen tällaiselle ohjelmointiratkaisulle ongelmallisen tilanteen alan kilpailun ja kehittymismahdollisuuksien kannalta, sillä kilpailijat eivät voisi hyödyntää käytännössä ainoaa olemassa olevaa ratkaisua tiettyyn tietojenkäsittelyongelmaan. (Mylly 2005, s. 755)

¹⁴⁹ Ks. HE 161/1990 vp., s. 50

¹⁵⁰ HE 211/1992 vp., s. 3 – 4

¹⁵¹ Haarmann & Mansala 2012, s. 90. Ks. myös TN 2005:7 (Tietokoneohjelman teostaso ja suoja), ja TN 2006:5 (Tietokoneohjelman suoja)

kaisee tuomioistuin¹⁵². Tietokoneohjelma on ratkaisu tiettyyn tietojenkäsittelyongelmaan. Sama ongelma voi olla jopa tuhansilla ohjelmointityöhön ryhtyvillä, mutta tästä huolimatta sama ongelma voidaan ratkaista äärettömän monella erilaisella tavalla. Ei liene edes todennäköistä, että sama ohjelmoija loisi samanlaisen tietokoneohjelman kaksi kertaa peräkkäin.¹⁵³ Tästä seikasta voidaan päätellä, että tietokoneohjelman teoskynnys on varsin matala ja suojan saaminen helppoa. Teoskynnyksen ylittymiseen liittyen mainittakoon tekijänoikeusneuvoston lausunnot TN 2006:5 (Tietokoneohjelman suoja) ja TN 2006:12 (Tietokoneohjelman teostaso ja suoja), joissa kummassakin tekijänoikeusneuvosto katsoi, että lausunnon kohteena olleet tietokoneohjelmat olivat kumpikin siinä määrin itsenäisiä ja omaperäisiä, että ne ylittivät teoskynnyksen, vaikka ”kopioksi” väitetyn yhtäläisyys ”alkuperäisen” kanssa oli huomattava ja lähdekoodin kopiinnista oli olemassa selviä merkkejä.

Tietokoneohjelmasta teoksena puhuttaessa ei ole poikkeuksellista, että tietokoneohjelma ilmenee useassa erilaisessa muodossa. Tietokoneohjelma voi olla lähdekielisenä kirjoitettuna vaikkapa paperille tai ilmetä konekielisenä versiona ykkösinä ja nollina vain koneen ymmärtämässä muodossa. Tekijänoikeuslain 2 pykälän 1 momentissa säädetään, että tekijänoikeus tuottaa ”yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen”. Suojaa ei siis saa pelkästään se ensimmäinen ulkoinen ilmiasu, johon tekijä itse on ensimmäisen kerran ajatuksensa saattanut, vaan suojaa saa myös muutetussa muodossa oleva teos¹⁵⁴. Olennaista tekijänoikeussuojan saamiselle ei siten ole teoksen alkuperäisyys, vaan teoksen identiteetin säilyminen kaikissa niissä ulkoisissa ilmiasuissa, joissa teos ilmenee.

Tietokoneohjelman perustana olevat algoritmit, periaatteet, ideat, systeemi ja logiikka eivät ole suojattuja sellaisenaan. Tekijänoikeus ei anna yksinoikeutta ideoihin ja yleisiin periaatteisiin, vaan ainoastaan näiden omaperäiseen ja luovaan ilmaisumuotoon¹⁵⁵. Te-

¹⁵² HE 161/1990 vp., s. 50

”Vaikka teostason arviointi tapahtuukin kussakin yksittäistapauksessa erikseen, on teoslajien osalta muodostunut melko vakiintuneita tulkintoja siitä, millaisille henkisen luomistyön tuotteille laki antaa suojaa” (Harenko. et al. 2006, s. 16)

¹⁵³ Hallituksen esityksen 161/1990 mukaan yleinen käsitys ohjelmientuottajien keskuudessa oli, että suurin osa markkinoilla olevista ohjelmista oli siinä määrin laajoja ja monimutkaisia, että niiden ohjelmallisessa toteuttamisessa ilmeni ohjelmien tekijöiden suojaan yltävä panos. (HE 161/1990 vp., s. 16)

¹⁵⁴ Sorvari 2007, s. 40

¹⁵⁵ KM 1987:8, s. 177–178 ja HE 161/1990 vp., s. 19 ja 50

kijänoikeudessa onkin korostuneesti kyse muodonsuojasta¹⁵⁶. Koska nämä eivät ole suojattuja, saa kuka tahansa käyttää näitä omassa ohjelmassaan. Kuten aiemmin jaksossa 3.1.3.1. on jo todettu, näiden jättäminen suojan ulkopuolelle tekee tekijänoikeuden soveltamisen tietokoneohjelmiin joustavaksi ja mahdollistaa ohjelmistoteollisuuden tulevaisuuden. Joskus kuitenkin voi käydä niin, että ohjelman taustaidea on ohjelman arvokkain osa, jolloin tekijänoikeuslakia noudattaen suojaa ei anneta¹⁵⁷. Tekijänoikeusneuvosto on lausunnoissaan TN 1998:16 (Tekijänoikeus tietokoneohjelmiin) ja TN 2003:10 (Tekijänoikeus tietokoneohjelmiin) ottanut kantaa idean toteuttamiselle välttämättömiin osiin. Neuvoston käsityksen mukaan tällaiset ”pakolliset osat” eivät sellaisenaan ole suojattuja, mutta suojan saaminen voi olla yksittäistapauksissa mahdollista¹⁵⁸.

Edellä jaksossa 2.1.1. on jo käynyt ilmi, että tietokoneohjelma koostuu ohjelman koodista, arkkitehtuurista ja käyttöliittymästä. Lisäksi ohjelmaan voi liittyä esimerkiksi kuvia, videoita ja ääntä. Oman kysymyksensä muodostaa myös tietokoneohjelman toiminnallisuus. Onko kaikki tämä suojattua?

Tietokoneohjelma on tekijänoikeuslain esitöissä luonnehdittu ”joukoksi käskyjä, jotka saavat tietokoneen suorittamaan halutun toiminnon”¹⁵⁹. Tämä käskyjoukko eli ohjelman koodi on lain tarkoittamaa kirjallista ilmaisua ja on siten suojattu. Koodi voi olla missä muodossa tahansa tai painettuna/tallennettuna mille tahansa alustalle.

Ohjelman arkkitehtuurilla tai oikeammin lähdekoodin arkkitehtuurilla tarkoitetaan lähdekoodin rakennetta ja keskinäistä riippuvuutta¹⁶⁰. Arkkitehtuuri liittyy kiinteästi ohjelman suunnitteluun ja voisi siten tulla suojatuksi tietokoneohjelmadirektiivissä tarkoitettuna suunnitteluaineistona, toisaalta voimme joissain tapauksissa puhua myös suojan ulkopuolelle jäävästä ideasta tai periaatteesta. Jos arkkitehtuuri täyttää tietokoneohjelmadirektiivin johdanto-osassa suunnitteluaineistolle asetun lisävaatimuksen siitä, että

¹⁵⁶ Ks. Mylly 2004, 240–241, jossa Mylly perustelee näkemyksensä siitä, että tekijänoikeus voi tulla suojaamaan myös teoksen ”abstraktimpaa muotoa” eli käytännössä teoksesta ilmeneviä vähänkään pidemmälle kehitettyjä ideoita.

¹⁵⁷ HE 161/1990 vp., s. 16–17

Carlén-Wendels on todennut asiaan liittyen seuraavasti: ”Upphovsrätten erbjuder emellertid inget idealiskt skydd för datorprogram eftersom det ju typiskt är just algoritmen i programmet (arbetsstruktur, idé och funktion) som behöver skyddas snarare än den litterära formen i koden.” (Carlén-Wendels 2000, s. 119)

¹⁵⁸ Tekijänoikeusneuvoston mielestä välttämättömien seikkojen jättäminen suojan ulkopuolelle mahdollistaa sen, ”että markkinoilla voi samanaikaisesti olla useita saman toiminnallisuuden toteuttavia omaperäisiä tietokoneohjelmia”.

¹⁵⁹ Välimäki on huomauttanut esitöiden sanamuodosta, ettei teosarvioinnissa voida vaatia, että käskyjoukko aina toimisi halutusti. Muutoin esitöiden luonnehdinta sulki pois toimimattomat ja virheelliset ohjelmat. (Välimäki 2009, s. 17–18)

¹⁶⁰ Välimäki 2009, s. 21

valmistelevan työn on oltava luonteeltaan sellaista, että sen tuloksena voi myöhemmässä vaiheessa olla tietokoneohjelma, voidaan arkkitehtuuria pitää suojattuna suunnitteluaineistona¹⁶¹. Suunnitteluaineiston luonteen määrittäminen on kuitenkin varsin ongelmallista ja vaatinee tuomioistuimessakin teknisenalan asiantuntijoiden kuulemista. Luonteen määrittämiseen voi myös liittyä hyvin arvostuksenvaraisia seikkoja. Suojan ulkopuolelle jäävästä ideasta tai periaatteesta on taas kyse esimerkiksi niissä tapauksissa, joissa arkkitehtuuri on hyvin yleisluontoinen. Tällainenkin suunnitelma voisi toki saada suojaa itsenäisenä teoksena, esimerkiksi teknisenä piirroksena.¹⁶²

Käyttöliittymän avulla ohjataan tietokoneohjelman toimintaa kuvien ja symboleiden kautta. Englantilaisissa ja Yhdysvaltalaisissa oikeustapauksissa käyttöliittymää on pidetty sekä suojaamattomana teoksena, että suojattuna muuna teoksena kuin tietokoneohjelmana¹⁶³. EUT on kuitenkin todennut ratkaisussaan asiaan C-393/09, että graafinen käyttöliittymä ei ole tietokoneohjelmadiirektiivin 1 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu tietokoneohjelman ilmaisumuoto, joka voisi saada tietokoneohjelmia koskevaa tekijänoikeussuojaa. EUT:n mukaan käyttöliittymä voi kuitenkin saada suojaa muuna teoksena.

Tietokoneohjelmaan liittyvät kuvat, videot ja äänet ovat lähtökohtaisesti aina suojattuja teoksia tekijänoikeuslain 1 §:n perusteella. Näitä ei kuitenkaan suojata tietokoneohjelmana tai edes sen osana.

Tietokoneohjelman toiminnallisuudella tarkoitetaan niitä toiminnallisia ominaisuuksia, jotka tietokoneohjelma mahdollistaa, toimia, jotka tietokoneohjelman avulla voidaan toteuttaa. Toiminnallisuuden voisi sanoa kuvastavan ohjelman tarjoamaa ratkaisua tiettyyn tietojenkäsittelyongelmaan. Kullakin ohjelmalla on oma toiminnallisuutensa. Esimerkiksi sähköpostiohjelman toiminnallisuutta ovat mahdollisuudet lähettää ja vastaanottaa sähköpostiviestejä. Uuden toiminnallisuuden sisältävä ohjelma voi olla taloudelli-

¹⁶¹ Jaksossa 2.1.1. suunnitteluaineiston katsottiin sisältyvän tekijänoikeudelliseen tietokoneohjelman määritelmään. Määrittelemällä tietokoneohjelma näin varmistetaan se, että tietokoneohjelma saa tekijänoikeussuojaa ennen kuin tietokoneohjelma on luotu. Kyse ei kuitenkaan ole mistään uudesta innovaatiosta tekijänoikeuden alueella, vaan lähtökohtaisesti muihinkin teoslajeihin liittyvä suunnitteluaineisto on tekijänoikeudellisesti suojattua. Erona on kuitenkin se, että muiden teoslajien suunnitteluaineisto lähtökohtaisesti itsessään ylittää teoskynnyksen ja tulee siten suojatuksi tekijänoikeuslain mukaisena teoksena. Toki tietokoneohjelman suunnitteluaineisto voi myös itsessään ylittää teoskynnyksen, mutta aina näin ei ole. Tietokoneohjelman suunnitteluaineisto voi esimerkiksi olla paperille kirjoitettua koodia, joka sinänsä ei saa tietokonetta suorittamaan mitään itsenäistä toimintaa ja jota on siten täysin mahdotonta havainnoida ja käyttää ”teoksena”. Tämän vuoksi on johdonmukaista ja muihin teoslajeihin nähden tasavertaista, että tietokoneohjelman suunnitteluaineisto, jonka tuloksena voi olla tietokoneohjelma, saa tekijänoikeussuojaa.

¹⁶² Koivumaa 1995, s. 62–63

¹⁶³ Ks. Välimäki 2009, s. 23 – 25

sesti hyvin arvokas, sillä kilpailijoita ei ole.¹⁶⁴ EUT on ottanut kantaa tietokoneohjelman toiminnallisuuden tekijänoikeussuojaan asiassa C-406/10. Ratkaisussaan EUT tulkitsee tietokoneohjelmadirektiivin 1 artiklan 2 kohtaa siten, ettei tietokoneohjelman toiminnallisuus ole kyseisen ohjelman ilmaisumuoto eikä sitä sellaisena suojata kyseisen direktiivin mukaisella tietokoneohjelmia koskevalla tekijänoikeudella. Ratkaisusta on luettavissa, että tietokoneohjelman toiminnallisuus on tietokoneohjelman suojaamaton idea tai periaate. Ratkaisu on perusteltu Euroopan unionin tavoitteiseen edistää kilpailua nähdessä, sillä se estää ohjelman toiminnallisuuden monopolisoimisen.¹⁶⁵

4.1.2. Tietokoneohjelman tekijä

Tietokoneohjelman tekijänä on aina ohjelmoija, jonka luovan työn tulos tietokoneohjelma on. Teoksen voi luoda vain fyysinen henkilö¹⁶⁶. Tämä tarkoittaa sitä, ettei tietokoneohjelman tekijänä voida pitää juridista henkilöä tai tietokonetta¹⁶⁷. Tekijänoikeus tietokoneohjelmaan kuuluu lähtökohtaisesti vain sille, joka on kirjoittanut lähdekoodin. Näin esimerkiksi ohjelmasuunnittelun alkuvaiheessa tapahtuvaan tietojenkäsittelyohjelman määrittelyyn ja rajaamiseen osallistunutta henkilöä ei voida pitää ohjelman tekijänä, ellei hän ole myös osallistunut koodin kirjoittamiseen¹⁶⁸. Tekijän tunnistamista helpottaa tekijänoikeuslaissa olettamasaäntö, jonka mukaan tekijänä pidetään sitä, jonka nimi on teoksessa (Tekijäl 7 §). Etenkin yksittäisten ohjelmoijien luodessa tietokoneohjelman tämä auttaa tekijän tunnistamisessa.

Tietokoneohjelman tekemiseen osallistuu lähtökohtaisesti useampi kuin yksi tekijä. Tekijänoikeuslain 6 pykälässä määritellään yhteisteos: ”Jos kaksi tai useammat ovat yhdessä luoneet teoksen heidän osuuksiensa muodostamatta itsenäisiä teoksia, on tekijän-

¹⁶⁴ Mylly on todennut, että vaikka tietokoneohjelmat luodaan kirjoittamalla ohjelma, tietokoneohjelmassa olennaista ovat sen toiminnot, ei sen kirjoitusasu. (Mylly 2005, s. 748) Myllyn huomautukseen on helppo yhtyä, sillä on loogista, että tietokoneohjelman käyttäjää kiinnostaa enemmän se, mitä ohjelman avulla on toteutettavissa, kuin se, miten tämä toiminnallisuus on saatu aikaan.

¹⁶⁵ Asiassa C-406/10 oli kyse myös toimintojen hyödyntämiseksi käytettyjen ohjelmointikielien tai datatiedostomuodon suojaamisesta. Myös näiden osalta EUT päätyi ratkaisuun, ettei kyseessä ole ohjelman ilmaisumuoto, jota suojattaisiin tietokoneohjelmaa koskevalla tekijänoikeudella. Ratkaisun perusteella nämä voivat kuitenkin tulla suojatuksi muuna teoksena kuin tietokoneohjelmana.

¹⁶⁶ mm. Haarmann & Mansala 2012, s. 91 ja TN 1993:12 (Tekijänoikeus tietokoneohjelmaan)

¹⁶⁷ Vuoden 1991 tekijänoikeuslain esitöissä nimenomaisesti todetaan, ettei tietokone tai sitä ohjaava tietokoneohjelma pysty aikaansaamaan teoskynnyksen ylittämiseen tarvittavaa luovaa ja omaperäistä panosta. Kone ja ohjelma ovat vain apuvälineitä, mutta suojan edellytyksenä on aina ihmisen luova panos. (KM 1987:8, s. 65)

Aiheeseen liittyen on myös korostettava, että tietokoneen tai tietokoneohjelman avulla luotuun teokseen tekijänoikeus on pääsääntöisesti vain tietokonetta tai ohjelmaa apuna käyttäneellä, sillä hän on tehnyt luovuutta edellyttävät valinnat. Tietokoneohjelma on itsessään teos, mutta ohjelman luoneella ohjelmoijalla ei ole tekijänoikeutta ohjelmaa käyttäen luotuihin teoksiin. (Huttunen 2011, s. 5)

¹⁶⁸ Välimäki 2009, s. 26, TN 1989:7 (Tekijänoikeus tietokoneohjelmaan) ja TN 1993:12 (Tekijänoikeus tietokoneohjelmaan)

oikeus heillä yhteisesti”. Yhteisteoksessa yksittäisen tekijän panosta ei voida erottaa kokonaisuudesta. Yhteisteosta voinee pitää perustapauksena, kun tietokoneohjelmia laaditaan ryhmätyönä.

Kokoomateos, joka on toinen tekijänoikeuslain tuntema useamman tekijän yhteistyön tulos, määritellään tekijänoikeuslain 5 pykälässä: ”Sillä, joka yhdistämällä teoksia tai teosten osia on aikaansaanut kirjallisen tai taiteellisen kokoomateoksen, on siihen tekijänoikeus, mutta hänen oikeutensa ei rajoita oikeutta ensiksi mainittuihin teoksiin”. Kokoomateos on siis itsenäisten teosten kokonaisuus, josta eri osat voidaan erottaa toisistaan. Kyseessä on itsenäisten osien yhdisteleminen, joka tulee esille komponenttipohjaisessa ohjelmointityössä, jossa lopullinen ohjelmoija kasaa itsenäiset osat yhdeksi toimivaksi kokonaisuudeksi¹⁶⁹. Yhteenliitetty teos on kokoomateoksen erityistapaus, jossa yhdistetään erilaisia itsenäisiä teostyyppisiä yhdeksi kokonaisuudeksi. Tyypillinen yhteenliitetty teos on videopeli, joka yhdistää ohjelman, kuvaa ja ääntä¹⁷⁰.

Tekijänoikeuslain 4 pykälässä annetaan tekstin kääntäjälle itsenäinen oikeus teokseen käännettyssä muodossa. Tämä tulee sovellettavaksi myös tietokoneohjelmiin, mikäli lähdekoodin kääntäminen kielestä toiseen tapahtuu manuaalisesti eli käsin kirjoittamalla¹⁷¹. Säännös kuitenkin menettää tietokoneohjelmien kohdalla lähes kokonaan merkityksensä, sillä kääntämistä varten on olemassa erillisiä tietokoneohjelmia.

Tekijänoikeus tietokoneohjelmaan ei voi syntyä juridiselle henkilölle, vaan tekijänoikeus tai paremminkin taloudelliset oikeudet tulee siirtää sille joko sopimuksella tai lainsäädännön nojalla¹⁷². Sopimuksella siirtäminen mahdollistetaan tekijänoikeuslain 27 pykälässä. Tekijänoikeuslain 40b §:n nojalla tekijänoikeus tietokoneohjelmaan ja siihen välittömästi liittyvään teokseen siirtyy työnantajalle, mikäli tietokoneohjelma on luotu täytettäessä työsuhteesta johtuvia työtehtäviä. Samaa säännöstä sovelletaan virkasuhteessa luotuihin tietokoneohjelmiin.¹⁷³

¹⁶⁹ Välimäki 2009, s. 28–29

¹⁷⁰ Esim. TN 1992:7 (Tekijänoikeus kirjan nimeen)

¹⁷¹ Välimäki 2009, s. 30

¹⁷² mm. Haarmann 2005, s. 100 ja Välimäki 2009, s. 30

¹⁷³ Romaanis-germaanisen oikeusjärjestelmän maissa vahvana lähtökohtana on, että tekijä voi olla vain luonnollinen henkilö, mistä johtuu, että tekijänoikeuden siirtymisestä työnantajalle on erikseen sovittava. Common law -maat eivät ole yhtä tiukkoja luonnollisen henkilön vaatimuksesta, vaan etenkin työsuhteessa luotujen teosten tekijänoikeudet kuuluvat lähtökohtaisesti aina työnantajalle, ellei nimenomaan ole sovittu tekijänoikeuksien jäämisestä työntekijälle. Presumptiot työsuhteessa luotujen teosten tekijänoikeuden kuulumisesta työntekijälle/työnantajalle ovat siten täysin vastakkaiset. (Goldstein 2001, s. 205 ja 210 – 211)

Oman erityistapauksensa tietokoneohjelmien luomisessa muodostaa konsulttiohjelmoin-
ti, jossa ostettuina konsulttipalveluina valmistetaan erityisohjelmia tai niiden päivityk-
siä. Tällaisessa toiminnassa ei ole kyse 40b §:n mukaisesta työ- tai virkasuhteesta, vaan
kyse on ostetusta palvelusta. Näin ollen tekijänoikeus konsultin tekemään ohjelmaan
syntyy pääsäännön mukaan ohjelmoijana toimivalle konsultille, mutta oikeudet eivät
siirry ilman eri sopimusta palvelun ostajalle.¹⁷⁴

4.2. Tekijänoikeuden voimassaolo

Kuten edellä on jo käynyt ilmi, tekijänoikeussuoja alkaa kun teoskynnyksen ylittävä
teos on luotu. Bernin yleissopimuksen 5 artiklan 2 kohta kieltää asettamasta suojan
saamisen edellytykseksi mitään muodollisuuksia, mikä tarkoittaa sitä, ettei suojan saa-
misen edellytyksenä saa olla esimerkiksi rekisteröimisvelvoite tai © -merkin käyttämi-
nen.

Kaikkien immateriaalioikeuksien kesto on ajallisesti rajoitettu. Tekijän tai hänen peri-
kuntansa yksinoikeus luovan työn tulokseen ei ole ikuinen, vaan TekijäL 43 §:n mukaan
tekijänoikeus on voimassa, kunnes 70 vuotta on kulunut tekijän, tai jos kyseessä on yh-
teisteos, viimeksi kuolleen tekijän kuolinvuodesta. Kääntäjän ja muun muuntelijan sekä
kokoomateoksen tekijän tekijänoikeuden kesto on riippumaton alkuperäisen teoksen
tekijänoikeussuojan ulottuvuudesta ja määräytyy siis nyt kyseessä olevan tekijän kuo-
linvuoden perusteella¹⁷⁵. Näissä tapauksissa onkin mahdollista, että alkuperäisen teok-
sen suoja-aika on jo ehtinyt päättyä aikoja sitten.

Bernin sopimuksessa suoja-ajan pituuden edellytetään olevan tekijän elinajan ja 50
vuotta tekijän kuolemasta. Sopimus kuitenkin sallii sopimusvaltioiden myöntävän tätä-
kin pidemmän suoja-ajan luovan työn tuloksille. EU:n suoja-aikadirektiivin 1 artikla
edellyttää suoja-ajan pituuden olevan 70 vuotta. Tekijänoikeudellinen suoja-aika on
tarkoitettu suojaamaan tekijää hänen elinaikansa ja tämän jälkeläisten kahta ensimmäis-
tä sukupolvea¹⁷⁶.

70 vuoden suoja-aika tekijän kuolemasta lasketaan kuolinvuotta seuraavan vuoden alus-
ta¹⁷⁷. Tämä tarkoittaa sitä, että jos tekijä kuolee 1.1.2013, saa tekijän perikunta ylimää-
räisen ”vapaavuoden”, suoja-ajan laskemisen alkaessa 1.1.2014. Suoja-aika puolestaan

¹⁷⁴ Hollmén 1998, s. 31

¹⁷⁵ Haarmann 2005, s. 245

¹⁷⁶ Ks. Suoja-aikadirektiivin (2006/116/EY kodifioitu) johdantokappale 5

¹⁷⁷ Harenko et al 2006, s. 359

päättyisi 31.12.2083. Tekijänoikeuslain mukaisen suoja-ajan päätyttyä aiemmin suojattu teos on kaikkien vapaasti käytettävissä.

TekijäL 43 §:n loppuosassa on erityissäännös elokuvateoksen suoja-ajan laskemisesta. 44 §:ssä on säännökset tilanteisiin, joissa teos on julkistettu ilman tekijän nimeä tai yleisesti tunnettua salanimeä tai nimimerkkiä. Tämä säännös voi periaatteessa tulla sovellettavaksi myös tietokoneohjelmaan esimerkiksi tilanteissa, joissa suojatun tietokoneohjelman on luonut yksittäinen ohjelmoija, joka pyrkii mahdollisimman täydellisesti luopumaan kaikista hänelle kuuluvista oikeuksista. Tällaisessa tilanteessa 70 vuoden suoja-aika lasketaan teoksen julkistamisesta. Jos teos julkaistaan osina, suoja-aika lasketaan 44 §:n mukaan erikseen kullekin osalle. Pykälän kolmas momentti puolestaan sisältää ohjeet tilanteisiin, joissa on kyse julkistamattomasta teoksesta, jonka tekijää ei tunneta.

Tekijänoikeuden voimassaoloa koskevat säännökset on peruseriaateiltaan luotu vuonna 1886 Bernin sopimuksella. Tuolloin ei ole osattu edes kuvitella teknisen kehityksen 1900-luvulla ottamia harppauksia. Myöskään vuonna 1961 tekijänoikeuslakia muutettaessa ei muutettu niitä suoja-ajan peruseriaatteita, jotka oli säädetty vuoden 1927 laisissa¹⁷⁸. Tekijänoikeuslain suoja-aikaa koskevia säännöksiä on toki lainmuutoksin päivitetty vastaamaan paremmin nykyoloja, mutta tästä huolimatta voidaan perustella, ettei nykyuotoinen voimassaolosääntely sovellu tietokoneohjelmille. Nykyisin tietokoneohjelmien tekemiseen osallistuu suuri joukko ohjelmoijia, joiden panosta ohjelmointityöstä ei voida TekijäL 6 §:n mukaisesti erottaa toisistaan. Tällaisen yhteisteoksen ollessa kyseessä 70 vuoden suoja-ajan laskeminen alkaa viimeisen ohjelmoijan kuolemasta. Esimerkiksi tilanteessa, jossa tietokoneohjelman yksi ohjelmoijista on ollut vuonna 2010 ohjelma julkaistaessa 20-vuotias ja kuolee 90-vuotiaana, ohjelma on tekijänoikeudellisesti suojattu aina vuoteen 2150 asti, eli peräti 140 vuotta. Ottaen huomioon, että tietokoneohjelmien kaupallinen arvo riippuu teknologian kehityksestä ja ohjelmien käyttöikä vuosissa voidaan laskea yhden käden sormilla ennen kuin uudet tuotteet syrjäyttävät ne, on suoja-aika kohtuuttoman pitkä.¹⁷⁹ Myöskään suoja-ajan perintöperustelu kahdelle seuraavalle sukupolvelle ei ole vakuuttava tietokoneohjelmien kohdalla, sillä tunnettua on, että kaupallisesti arvokkaimpien tietokoneohjelmien oikeudet kuuluvat

¹⁷⁸ Ks. HE 23/1960 vp., s. 5

¹⁷⁹ Harenko et al. 2006, s. 359 ja Mylly 2004, s. 236

Apajalahti ja Sotala ovat esittäneet vastaavasti, että eri kulttuurialoja koskevat arviot ovat varsin yksimielisiä siitä, että valtaosa teoksista tuottaa kaikki merkittävät tulonsa vain muutaman vuoden aikana. Heidän näkemyksensä mukaan kymmenenkin vuoden suoja-aika saattaisi olla ylimitoitettua. Tietokoneohjelmien osalta Apajalahti ja Sotala toteavat erityisesti, että yli kymmenen vuotta vanhoja ohjelmistoja saattaa olla jopa vaikeaa saada toimimaan uusimmilla käyttöjärjestelmillä. (Apajalahti & Sotala 2010, s. 204 ja 206)

pääasiassa yrityksille eivätkä yksittäisille ohjelmoijille. Tämä seuraa nykyään suoraan tekijänoikeuslaista. Välimäki onkin todennut asiaa yhtään kaunistelematta, että tietokoneohjelmien osalta nykyinen kesto-aika on oikeuspoliittisesti arvioiden täysin vailla perustetta ja että ylipitkä kesto tulee yhteiskunnalle yksinkertaisesti tavattoman kalliiksi sääntelyn estäessä tehokkaasti vanhojen teosten kierrätyksen.¹⁸⁰ Tekijänoikeuslain yhtenä perusongelmana voidaan nähdä ylimitoitettu ja epäkäytännöllinen suoja-aika, joka toimintaympäristön näkökulmasta tarkoittaa käytännössä ikuista tekijänoikeutta.¹⁸¹

4.3. Oikeudet tietokoneohjelmaan

Tekijänoikeuslaki takaa teoskynnyksen ylittävän teoksen tekijälle joukon oikeuksia, jotka jaetaan niiden luonteen perusteella tekijänoikeuden varallisuus-oikeudellista puolta korostaviin taloudellisiin oikeuksiin ja tekijänoikeuden persoonallisuus-oikeudellista puolta korostaviin moraalisiin oikeuksiin¹⁸². Se, joka loukkaa näitä lain takaamia oikeuksia, syyllistyy tekijänoikeuden loukkaukseen, josta voi seurata siviili- ja/tai rikosoikeudellinen vastuu. Taatut oikeudet eivät kuitenkaan ole niin absoluuttisia kuin mitä ensisilmäyksellä voisi olettaa. Esimerkiksi hallituksen esityksessä 23/1960 on todettu asiasta seuraavasti: ”Tekijänoikeus, yhtä vähän kuin esimerkiksi omistusoikeus, ei ole luonteeltaan rajoittamaton. Päinvastoin vaativat uskonnolliset, sivistykselliset ja muut yhteiskunnalliset syyt tekijän oikeuteen tehtäväksi eräitä rajoituksia.”¹⁸³ Tekijänoikeuslain 9 § sisältääkin listan tekijänoikeudesta vapaista teoksista¹⁸⁴, ja lain 2. lukuun sisältyvät säännökset tekijänoikeuden rajoituksista, joita voidaan pitää käyttäjätahon laissa taattuina oikeuksina. Tekijän todellinen yksinoikeus teokseensa onkin laissa hänelle annettujen oikeuksien ja niitä rajoittavien säännösten erotus, mikä tulee määrittää toisena esikysymyksenä teoskynnyksen ylittymisen kanssa ennen varsinaisen oikeudenloukkauksen käsittelyä¹⁸⁵.

¹⁸⁰ Välimäki 2009, s. 14

¹⁸¹ Ks. aiheesta Mylly 2004, s. 236–237

¹⁸² Ks. Haarmann 2005, s. 109–110. Haarmann on määritellyt tekijänoikeuden yhteisnimitykseksi niille erilaisille oikeuksille, jotka tähän oikeuteen kussakin säännöstössä luetaan.

¹⁸³ HE 23/1960 vp., s. 2

¹⁸⁴ Tekijäl 9 §:n säännöksellä on rajattu tietyt viranomaisten ja muiden julkisten elinten asiakirjat tekijänoikeuden ulkopuolelle, jolla on haluttu varmistaa viranomaisaineiston esteetön saatavuus. Lainsäätäjä on katsonut, että tekijänoikeuden on väistytävä yleisen edun tieltä. (Harenko et al. 2006, s. 69)

¹⁸⁵ Vastaavasti Haarmann 2005, s. 111

”Laskukaava” tekijän todellisten yksinoikeuksien määrittämiseksi löytyy Tekijäl 2 §:n ilmaisusta ”Tekijänoikeus tuottaa, jäljempänä säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden...”

4.3.1. Taloudelliset oikeudet

Taloudelliset oikeudet on lakiteknisesti toteutettu yksinoikeuksien muodossa siten, että tekijälle on annettu valta yksin määrätä eräistä toiminnoista teoksensa suhteen (=positiivinen hyväksikäyttöoikeus), eli kääntäen ilmaistuna, valta kieltää muilta tietyt toiminnot, jotka koskevat hänen teostaan (=kielto-oikeus)¹⁸⁶. Taloudellisia oikeuksia koskevat säännökset ovat tekijänoikeuslain 2 pykälässä. Taloudelliset oikeudet voidaan karkeasti jakaa 1) *oikeudeksi kappaleiden valmistamiseen* ja 2) *oikeudeksi saattaa teos yleisön saataviin*. Oikeuskirjallisuudessa myös kuvataiteen teosten jälleenmyyntikorvausta on pidetty taloudellisena oikeutena¹⁸⁷. Tietokoneohjelmien tekijänoikeussuojaan liittymättömänä jälleenmyyntikorvausta ei käsitellä tässä tutkielmassa.

Taloudelliset oikeudet eivät rajoitu yksin teoksen alkuperäiseen muotoon tai tämän muodon kanssa identtisiin kopioihin. Laissa tekijälle on annettu oikeus määrätä teoksesta ”muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen”¹⁸⁸. Oikeus on varsin laaja käsittäen kaikki ne teoksen ilmenemismuodot, joissa teos säilyttää identiteettinsä. Kuten aiemmin tässä tutkielmassa on jo käynyt esille, tällä säännöksellä on erityinen merkitys tietokoneohjelmien kohdalla, sillä ohjelmat poikkeuksetta ilmenevät sekä ihmisen ymmärtämänä lähdekoodina että tietokoneen luettavassa muodossa olevana binäärikoodimuotoisena kappaleena.¹⁸⁹

Muunnelmat, joista käytetään myös nimitystä jälkiperäisteos, kuuluvat alkuperäisen teoksen suojan piiriin, jolloin alkuperäisen teoksen tekijä saa määrätä suojan piiriin jäävistä muunnelmista kuten alkuperäisestä teoksesta. Tyypillisenä muunnelmana voidaan pitää kirjasta tehtyä näytelmää tai elokuvaa. Muunnelman voi tehdä eri henkilö kuin alkuperäisen teoksen, esimerkiksi lisäämällä tietokoneohjelmaan uuden toiminnon.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Haarmann 2005, s. 110

Apajalahti ja Sotala ovat kritisoineet taloudellisten oikeuksien luonnetta yksinoikeutena toteamalla mm., että tekijänoikeudet rajoittavat kilpailua ja että muissa olosuhteissa tällaista menettelyä kohdeltaisiin laittomina kartelleina. Apajalahti ja Sotala eivät kuitenkaan kiellä tekijänoikeuden merkitystä keinona ansaita luovalla työllä. (Apajalahti & Sotala 2010, s. 126)

¹⁸⁷ esim. Haarmann 2005, s. 110 ja Sorvari 2007, s. 158

¹⁸⁸ Esimerkiksi tietokoneohjelmadirektiivin 4 artiklan 1 kohdan b alakohdassa muuntaminen ja näiden toimien tulosten toisintaminen nähdään itsenäisenä yksinoikeutena. Tekijänoikeuslaissa muuntelua ei nähdä itsenäisenä, vaan enemmänkin alisteisena oikeuksille kappaleiden valmistamiseen ja teoksen saatamiseen yleisön saataville. Direktiiviä implementoitaessa hallituksen esityksessä 211/1992 katsottiin tuolloin voimassa olevan lain täyttävän direktiivin vaatimukset muuttamisoikeuden osalta ja erityissäännöstä tietokoneohjelmien muuttamisoikeuden osalta pidettiin epäselvyyttä aiheuttavana muiden teoslajien kohdalla. (HE 211/1992 s. 4)

¹⁸⁹ Ks. jaksot 2.1.1. ja 4.1.1.

¹⁹⁰ Harenko et al. 2006, s. 25

Koska tekijänoikeus kattaa muunnelman, edellyttää etenkin muunnelman taloudellinen hyödyntäminen oikeudenhaltijan suostumusta. Tällaisesta tilanteesta oli kyse korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO:1988:82, jossa korkein oikeus totesi mainoksen luonnosten olleen siinä määrin itsenäisiä ja omaperäisiä, että ne saivat tekijänoikeussuojaa. Tästä johtuen myöhemmin luonnosten pohjalta tehtyä mainosta ei voitu pitää luonnokista erillisenä teoksena, vaan kyse oli teoksen muunnelmasta.¹⁹¹

Tekijänoikeuslain 4 pykälä määrittää teoksen muuntelemisoikeuden rajoja. Pykälän 1 momentin johtoajatuksena on, että muunnelmakin voi saada itsenäistä tekijänoikeuslain mukaista suojaa, mikäli käännös tai muunnelma täyttää suojan saamiselle 1 pykälässä säädetyt edellytykset¹⁹². Kääntäjä ja muuntelija saavat tällöin tekijänoikeuden muuntelemaan tulokseen, mutta hänellä ei ole oikeutta määrätä siitä tavalla, joka loukkaa tekijänoikeutta alkuperäisteokseen. Kääntäjällä ja muuntelijalla on oma oikeutensa, mutta hän ei voi käyttää tätä oikeutta ilman alkuperäisen tekijänoikeudenhaltijan suostumusta¹⁹³. TekijäL 4 §:n 2 momentissa puolestaan säädetään, että jos joku teosta vapaasti muuttaen on saanut aikaan uuden ja itsenäisen teoksen, ei hänen tekijänoikeutensa riipu tekijänoikeudesta alkuperäisteokseen. Kyseessä oleva 4 pykälä voi periaatteessa tulla sovellettavaksi myös tietokoneohjelmista tehtäviin muunnelmiin, sillä on olemassa mahdollisuus, että muu kuin tietokoneohjelman tekijä muuntelee suojattua ohjelmaa siinä määrin, että syntyy uusi itsenäinen teos. Tosin voidaan arvella, että loukkausta epäilevä oikeudenhaltija mieluummin lähtee ajamaan asiaansa väittämällä teostaan tai sen osia kopioiduksi luvattomasti kuin vetoamalla siihen, että teosta on muunneltu luvattomasti ”liian vähän”. Lopputulokset kuitenkin olisivat samat: tekijänoikeutta on tai ei ole loukattu.

4.3.1.1. Kappaleiden valmistaminen tietokoneohjelmasta

Bernin sopimuksen 9 artiklassa kirjallisten ja taiteellisten teosten tekijöille annetaan yksinoikeus sallia teostensa millä tavalla ja missä muodossa tahansa tapahtuva toisintaminen (=kopiointi). WIPO:n tekijänoikeussopimuksen 1 artiklan 4 kohdassa sopimuspuolia kehoitetaan soveltamaan Bernin sopimuksen 1—21 artiklaa, jota on täsmennetty tekijänoikeussopimusta koskevassa julkilausumassa (ks. jäljempänä). EU-tasolla oikeutta kappaleiden valmistamiseen tietokoneohjelmasta säännellään tietokoneohjelmadirek-

¹⁹¹ Huom. Ratkaisussa itsessään ei ole käytetty ilmaisuja muunnelma tai jälkiperäisteos.

¹⁹² Harenko et al. 2006, s. 25

¹⁹³ Haarmann 2005, s. 112

tiivin 4 artiklassa¹⁹⁴. Kansalliset lait ympäri maailmaa vastaavat yleisesti Bernin sopimuksen sanamuotoa kappaleiden valmistamisen oikeudesta¹⁹⁵.

Tekijänoikeuden haltijalla on yksinoikeus kappaleiden valmistamiseen. Kyseessä on varsin perustavanlaatuinen oikeus, sillä yleensä teoksen yleisön saataviin saattaminen vaatii teoskappaleiden valmistamista¹⁹⁶. Tietokoneohjelmien kohdalla ja muuten teoksia tietokoneella käytettäessä valmistusoikeuden merkitystä kasvattaa se tosiasia, että tietokone itsessään on kopiokone, jonka tekemien kopioiden laatu vastaa kappaletta, josta kopio on tehty¹⁹⁷. Kappaleiden valmistamisen käsite ei yleensä ole ongelmallinen, sillä yleensä on selvää milloin teoksesta valmistuu kappale. Kappaleen valmistamisella teoksesta tarkoitetaan fyysisen muodon antamista teokselle eli sen kiinnittämistä fyysiselle alustalle¹⁹⁸. Fyysinen muoto tietokoneohjelmalle annetaan esimerkiksi tallentamalla kappale DVD-levylle, mutta myös siirtämällä teos tietokoneen kiintolevylle. Näille molemmille tallennusvälineille voi toki olla tallennettuna myös paljon muuta samanaikaisesti ohjelman kanssa, joten viimekädessä fyysinen muoto näkyy teoskappaleen käyttämänä tallennustilana tallennusalustalla, joka voidaan selvittää esimerkiksi tietokoneen avulla. Fyysiselle alustalle voidaan myös antaa lisäedellytys siten, että teos on voitava toisintaa alustasta¹⁹⁹. Tämä edellytys on varsin luonnollinen, sillä ollakseen kopio teoksesta, josta kopio on tehty, tulee valmistuvalla kappaleella olla tämä sama kopioitavuuden ominaisuus.

Kappaleiden valmistusoikeus on huomattavan laaja. Teoksen kappaleiden valmistamista ovat tallentaminen ja kopioiminen millä tahansa teknisellä menetelmällä. TekijäL 2 §:n 2 momentin mukaan kappaleen valmistamisena pidetään sen valmistamista kokonaan tai osittain, suoraan tai välillisesti, tilapäisesti tai pysyvästi sekä millä keinolla ja missä muodossa tahansa. Kappaleen valmistamisena pidetään myös teoksen siirtämistä laitteeseen, jolla se voidaan toisintaa. Säännös on kattava, ja sen voidaan katsoa kattavan kaikki tiedossa olevat, mutta myös teknisen kehityksen myöhemmin mukanaan tuomat

¹⁹⁴ Tietokoneohjelmadiirektiivi on vain yksi annetuista direktiiveistä, jotka säätelevät yksinoikeuksia luovan työn tulokseen. Säännöksiä yksinoikeuksista on vuokraus- ja lainausdirektiivissä, tietokantadiirektiivissä ja kaikkein tärkeimpänä ja laajimmin tietoyhteiskunnan tekijänoikeusdirektiivissä.

¹⁹⁵ Goldstein 2001, s. 250

¹⁹⁶ ”Teos voi olla olemassa ilman teoskappaletta esimerkiksi tekijänsä mielessä tai suullisena esityksenä - ...- Käytännössä kappaleen valmistaminen on teoksen kaupallisen ja muunkin käytön perusedellytys...” (Harenko et al. 2006, s. 30–31)

¹⁹⁷ HE 161/1990 vp., s. 16

¹⁹⁸ HE 28/2004 vp., s. 18, Haarmann 2005, s. 113, Harenko et al. 2006, s. 30 ja Pihlajarinne 2012, s. 109

¹⁹⁹ Harenko et al. 2006, s. 30

uudet valmistustavat²⁰⁰. Valmistusoikeus kattaa myös erittäin lyhyen aikaa kestävät tilapäiset tallennukset esimerkiksi tietokoneen työmuistiin²⁰¹.

WIPO:n tekijänoikeussopimusta koskevassa julkilausumassa todetaan, että ”on selvää, että digitaalisessa muodossa olevan suojatun teoksen tallentaminen sähköiseen välineeseen merkitsee Bernin yleissopimuksen 9 artiklassa tarkoitettua kappaleen valmistamista”²⁰². Sähköisenä välineenä voidaan pitää esimerkiksi juuri edellä mainittua kiintolevyä, mutta sähköisen välineen on katsottava kattavan myös teoksen tallentamisen Internetissä sijaitsevalle palvelimelle²⁰³. Tekijänoikeussopimusta koskevassa sopimusehdotuksessa puolestaan esitetään, että kappaleen valmistamisen oikeuteen sisältyy myös teoksen tallentaminen sähköiseen muotoon, teoksen tallentaminen tietokoneen muistiin, sekä teoksen muuttaminen digitaaliseen muotoon eli digitointi²⁰⁴.

Tietokoneohjelmadirektiivin 4 artiklassa säädetään, että oikeudenhaltijan oikeuksiin kuuluu tietokoneohjelman tai sen osan pysyvä tai tilapäinen toisintaminen millä tavoin ja missä muodossa tahansa. Direktiivin mukaan, jos tietokoneohjelman lukeminen tietokoneen muistiin, näyttäminen, ajaminen, siirtäminen tai tallentaminen edellyttää teoskappaleen valmistamista, nämä toimet edellyttävät oikeudenhaltijan suostumusta. Ottaen huomioon, että tietokoneohjelman tavanomainen käyttö vaatii kappaleiden valmistuksia monellekin erilaiselle alustalle (kiintolevy, RAM-muisti) ja että valmistamisena pidetään myös tietokoneohjelman osan valmistamista, tietokoneohjelmadirektiivin valossa oikeudenhaltijan yksinoikeus kappaleiden valmistamiseen näyttää nimenomaan yksinoikeudelta. Tälle oikeudelle on kuitenkin säädetty rajoituksia, joista lisää tämän tutkielman jaksossa 4.4.

²⁰⁰ Ks. myös HE 161/1990 vp., s. 12 ja Harenko et al 2006, s. 32

Pihlajarinne on esittänyt näkemyksen, että omaksutun valmistusoikeuden määritelmän eräänlaisena heikkoutena on, että siinä ei oteta huomioon eri intressien toteutumista: esimerkiksi taloudellisiin realiteetteihin nähden täysin irrelevantitkin toimenpiteet kuuluvat yksinoikeuden piiriin, jos teknisesti kyse on kappaleen valmistamisesta. (Pihlajarinne 2012c, s. 394)

²⁰¹ HE 28/2004 vp., s. 19

Lyhyt aikaista tallentamista koskeva oikeustila oli pitkän aikaa epäselvä ennen vuoden 2005 tekijänoikeuslain muutosta, sillä tällainen väliaikainen tallentaminen oli lyhyen keston lisäksi luonteeltaan teknistä. Tilapäisten kappaleiden ongelma liittyi alun alkaen juuri tietokoneohjelmien käyttöön. Onkin huomattava, että tietokoneohjelmadirektiivissä tilapäinen kappaleen valmistus katsottiin tekijän yksinoikeudeksi jo vuonna 1991, joten ohjelmien osalta tilanne on ollut selkeä jo varsin kauan (vastaavasti tietokantadirektiivi). Muiden teosten osalta keskustelu vilkastui tietoverkkojen yleistyessä ja tilapäisten kappaleiden määrän lisääntyessä. Oikeustila on kuitenkin selkiytynyt tältä osin tietoyhteiskuntadirektiivin ja sen kansallisen implementoinnin myötä. (Ks. tarkemmin Hollmén 1998, s. 41–46 ja Sorvari 2007, s. 71–76)

²⁰² Vastaavasti jo esim. HE 161/1990 vp., s. 12 ja 19

²⁰³ Näin mm. Haarmann 2005, s. 114

²⁰⁴ WIPO, CRNR/DC/4, s. 28

Tietokoneohjelman kappaleen valmistus tapahtuu kopioimalla ohjelman koodi kokonaan tai osittain, valmistamalla integroitu piiri, johon ohjelma on tallennettu, tai valmistamalla kappaleita valmistelevasta suunnittelumateriaalista, jonka tuloksena voi olla teoskynnyksen ylittävä tietokoneohjelma²⁰⁵. Kappale voidaan valmistaa niin ihmisen kuin tietokoneen luettavassa muodossa olevasta tietokoneohjelmasta²⁰⁶. Lähtökohtaisesti kuitenkin voimme lähteä olettamasta, että käytännön tilanteissa kuten ohjelmien laittomassa lataamisessa Internetistä, kappaleen valmistaminen tapahtuu koodia kopioimalla. Koodin kopioiminen tapahtunee lähtökohtaisesti digitaalisessa muodossa, mutta on muistettava, että koodi voidaan kopioida myös käsin. Koodin kopioiminen kokonaan on selkeästi kappaleen valmistamista tietokoneohjelmasta, mutta entä jos koodia kopioidaan vain osittain. Tilanteissa, joissa koodia kopioidaan osaksi toista tietokoneohjelmaa, on koodia luonnollisesti kopioitava teoskynnyksen ylittävä määrä, sillä jollei näin ole, ei kopioiminen kuulu tekijän yksinoikeuksien piiriin. Sen sijaan tilanteissa, joissa kokonainen tietokoneohjelma kopioidaan Internetistä esimerkiksi vertaisverkon kautta, jolloin kopiointi tapahtuu teknisesti pieninä osina, voidaan tällöin pienintäkin ohjelman osaa pitää tekijänoikeudellisesti relevanttina.²⁰⁷

Kappaleen valmistamisena pidetään myös teoksen siirtämistä laitteeseen, jolla se voidaan toisintaa. Hallituksen esityksessä 23/1960 säännöstä ei perustella, mutta hallituksen esitystä edeltäneessä komiteanmietinnössä 1953:5 esimerkkeinä tarkoitetuista laitteista on mainittu gramofonilevyt, teräsnauhat ja elokuvanauhat²⁰⁸. Sorvari on esittänyt, että tällaisia laitteita ovat sellaiset tallennusalustat, joilta teoksen käyttäjä ei voi käyttää teosta suoraan, vaan käyttäminen edellyttää jotakin teknistä apuvälinettä. Teos ei tällöin ole normaalisti ihmisaistein havaittavissa.²⁰⁹ Sorvarin näkemys soveltuu komiteanmietinnössä 1953:5 esitettyihin esimerkkeihin. Tietokoneohjelman tallentaminen DVD-levylle vastaa teoksen siirtämistä gramofonilevylle, mutta Sorvarin esittämän tallennusalustan määritelmän täyttävät myös kiintolevyt, muistitikut ja erilaiset verkosta löytyvät palvelimet, sillä tarvitaanhan näillekin alustoille tallennettujen teosten tarkastelemiseen teknistä apuvälinettä, esimerkiksi tietokonetta. Näillä perusteilla voidaankin katsoa, että esimerkiksi kaikki tietoverkossa tapahtuva suojatun aineiston lataaminen tietokoneelta palvelimelle tai palvelimelta tietokoneelle on tekijänoikeudellisesti relevanttia kappaleiden valmistamista, sillä näissä ”siirroissa” tallentuminen johtaa siihen,

²⁰⁵ Hollmén 1998, s. 39

²⁰⁶ HE 161/1990 vp., s. 12

²⁰⁷ Välimäki 2009, s. 34. Ks. myös Haarmann 2005, s. 116 ja Harenko et al. 2006, s. 32–33

²⁰⁸ KM 1953:5, s. 47

²⁰⁹ Sorvari 2007, s. 67

että tallennettu aineisto on edelleen toisinnettavissa²¹⁰. Verkkolataamisen pitämisestä kappaleen valmistamisena ei liene epäselvyyksiä.

Laajaa valmistusoikeutta laajentaa entisestään se, että valmistusoikeus kuuluu oikeudenhaltijalle myös tilanteissa, joissa teos on muutetussa ja käännettyssä muodossa. Tällaisesta tilanteesta esimerkkinä voidaan mainita tekijänoikeusneuvoston ratkaisu TN 1993:17 (Veistoksen toisintaminen kansikuvassa), jossa veistoksen toisintaminen kansikuvassa oli teoksen kappaleen valmistamista, johon tarvittiin oikeudenhaltijan suostumus. Kyseisessä tapauksessa veistoksesta otettua kuvaa pidettiin teoksen kappaleena, vaikka teos ilmeni siinä erilaisena kuin alkuperäinen teos. Sama pätee myös tietokoneohjelmiin esimerkiksi tilanteissa, joissa tietokoneohjelmaa on päivitetty siten, ettei kyse ole uudesta teoksesta, tai jos ohjelman koodi käännetään ohjelmointikielestä toiseen. Näissä tilanteissa tekijän yksinoikeus kappaleiden valmistamiseen säilyy, sillä teos on identiteetiltään edelleen sama.

4.3.1.2. Oikeus saattaa tietokoneohjelma yleisön saataviin

Kansainvälisesti oikeus saattaa teos yleisön saataviin vahvistettiin tekijälle vasta vuonna 1996 WIPO:n tekijänoikeussopimuksessa. Euroopan unionissa yleisön saataviin saattamisen oikeutta säännellään tietokoneohjelmien osalta tietokoneohjelmadirektiivissä, mutta tietoyhteiskuntadirektiivin aukkojen täyttämisen periaatteen vuoksi myös tämä direktiivi on tietokoneohjelmien kannalta olennainen.

Yleisön saataviin saattamisessa on kysymys siitä, että yleisölle annetaan mahdollisuus teoksen havainnoimiseen ja käyttämiseen. Tekijänoikeuslain 2 §:n 3 momentissa on lueteltu neljä yleisön saataviin saattamisen muotoa: 1) teoksen välittäminen yleisölle johtimitse tai johtimitta; 2) teoksen esittäminen julkisesti; 3) teoksen kappaleiden levittäminen yleisön keskuuteen; ja 4) teoksen julkinen näyttäminen.²¹¹ Julkisenä esittämisenä ja yleisölle välittämisenä pidetään myös esittämistä ja välittämistä ansiotoiminnassa suurehkolle suljetulle piirille. Internetissä tapahtuvaan suojattujen teosten luvattomaan jakamiseen ja lataamiseen liittyen oikeus yleisölle välittämiseen nousee aihetta käsiteltäessä keskeisimmäksi.

Verrattuna kappaleiden valmistamisen oikeuteen, joka tekijälle on pidätetty kaikissa tapauksissa, oikeus saattaa teos yleisön saataviin kuuluu tekijän yksinoikeuksiin vain

²¹⁰ Harenko et al. 2006, s. 33–34

²¹¹ Alkuperäinen vuoden 1961 tekijänoikeuslaki käsitti yleisön saataviin saattamisen muotoina teoksen julkisen esittämisen, teoskappaleiden levittämisen ja teoksen julkisen näyttämisen.

siltä osin, kun kyse on yleisölle suuntautuvasta toiminnasta²¹². Näin ollen yleisön käsite saa perustavanlaatuisen merkityksen tekijänoikeuslakia sovellettaessa. Käsitteen merkityksestä huolimatta sitä ei ole määritelty kansallisessa laissa eikä kansainvälisissä sopimuksissa. Voidaan kuitenkin lähteä siitä, että teoksen käyttäminen on yleisölle suuntautuvaa silloin, kun kohderyhmää ei ole etukäteen yksilöllisesti ennalta määrätty, riippumatta siitä, kuinka monta kohderyhmän edustajaa teos loppujen lopuksi tavoittaa. Jos kenellä tahansa on mahdollisuus osallistua teoksen käyttötapahtumaan tai saada teos aistittavakseen tai käytettäväkseen, kyseessä on yleisö ja yleisölle suuntautuva toiminta: puhutaan avoimesta piiristä.²¹³ Näillä perusteilla esimerkiksi tietokoneohjelman laittaminen Internetiin omalle kotisivulle muiden ladattavaksi on yleisölle suuntautuvaa, sillä kuka tahansa Internetin käyttäjä voi sen sieltä löytää²¹⁴. Sillä, lataako tätä ohjelmaa todellisuudessa kukaan, ei ole mitään väliä. Vastaava tilanne on vertaisverkoissa, sillä kuka tahansa toinen vertaisverkon käyttäjä voi löytää käyttäjän koneella olevan tiedoston, jonka jakamisen omalta tietokoneeltaan muille vertaisverkon käyttäjille jakaja on sallinut. Toisin tilanne on esimerkiksi suljetussa kotiverkossa, jossa aineisto ei ole kuin tähän verkkoon pääsevien käytössä. Tosin esimerkiksi yritysten Intranetit voivat olla niin monen käyttäjän käytettävissä, että TekijäL 2 §:n 4 momentin ”teollisuusmusiikkisäännös” tulee sovellettavaksi. Sen sijaan kahden tai kolmen henkilön välisessä sähköpostikeskustelussa ei ole kyse yleisön saataviin saattamisesta²¹⁵.

Peruseriaatteena on, etteivät yksityisessä piirissä tapahtuvat toimet ole tekijän määrätävissä. Vastakohtana avoimelle piirille puhutaan suljetusta piiristä. Yksityinen piiri on suppea ja rajattu vastakohtana avoimelle piirille, ja sen jäseniä yhdistää jokin tekijä. Vakiintuneesti yksityisen piirin voidaan katsoa koostuvan lähimmästä perhe- ja ystäväpiiristä.²¹⁶ Tällaisen piirin sisällä tapahtuva teoksen käyttäminen ei kuulu tekijän yksinoikeuksiin. Ansiotoiminnan yhteydessä kuitenkin myös esittämistä ja välittämistä ”suu-

²¹² Haarmann 2005, s. 119. Ks. myös Harenko et al. 2006, s. 34

²¹³ Koivumaa 1995, s. 154, Haarmann 2005, s. 122 ja 128 ja Harenko et al. 2006, s. 35. Ks. myös esim. ratkaisut KKO:1999:115 (elektroninen postilaatikko), KKO 2002:20 (asuntohotelli) ja KKO:2002:101(Taksi). Ks. myös kansainvälisen oikeuden näkökulmasta Goldstein 2001, s. 262 – 264 ja Ginsburg 2004, s.236 – 237

²¹⁴ Vastaavasti Sorvari 2007, s. 105

²¹⁵ Näin mm. Sorvari 2007, s. 106

Tutkielman aiheeseen liittyen yksityisen kopioinnin laajan laillistamisen kannattajat ovat rinnastaneet vertaisverkkotoiminnan sähköpostiviestintään tai jopa tavalliseen postilähetykseen. Heidän näkemyksen mukaan vertaisverkoissa on kyse yksittäisten ihmisten välillä luottamuksellisessa viestintäsuhteessa liikkuvista yksittäisistä tiedostoista, jotka kuuluvat mm. yksityisyyden ja viestintäsalaisuuden suojaamisen piiriin ja joiden ”lähettämisen” tulisi siten olla lain mukaan sallittua. (Apajalahti & Sotala 2010, s. 16 – 17)

²¹⁶ Haarmann 2005, s. 128, Sorvari 2007, s. 96 ja Pihlajarinne 2012a, s.116. Ks. myös Harenko et al. 2006, s. 34

rehkolle” suljetulle piirille pidetään yleisölle suuntautuvana. Käytännön tilanteissa rajanveto avoimen ja suljetun piirin välillä on suhteellisen selkeää²¹⁷.

4.3.1.2.1. Välittäminen

Välittäminen²¹⁸ on tietoverkkojen kannalta keskeisin tapa saattaa teos yleisön saataviin. Tietokoneohjelmadirektiivi ei vuonna 1991 tuntenut oikeutta yleisölle välittämiseen, joten välittämistä koskevilta osin tietoyhteiskuntadirektiivi tulee sovellettavaksi. Tietoverkossa teos tulee välitetyksi esimerkiksi silloin, kun teos ladataan palvelimelle, joka on yhteydessä avoimeen tietoverkkoon, tai vertaisverkko-ohjelman käyttäjä sallii omalla koneellaan olevan tiedoston lataamisen muille vertaisverkko-ohjelman käyttäjille²¹⁹. Koska keskeistä ei ole se, että joku tosiasiaissa saisi teoksen käyttöönsä, välittäminen on tapahtunut sillä hetkellä, kun teoksen tosiasiallinen saatavuus on mahdollistettu²²⁰. Välittämistä on myös radiossa ja televisiossa lähettäminen.

Ennen vuoden 2005 lainmuutosta oli epäselvää, kuinka nykyisin välittämiseksi katsottavaa menettelyä olisi kohdeltava. Esimerkiksi lausunnossa TN 2001:8 (Artikkeleiden linkittäminen Internet-verkossa) tekijänoikeusneuvosto totesi, ettei teosten linkittäminen luontevasti kuulu minkään lain tarjoaman yleisön saataviin saattamistavan alle. Lausunnossa neuvosto ei ottanut kantaa yleisön saataviin saattamisen tapaan, vaan totesi linkin asettamisen tarkasteltavassa tapauksessa johtavan tosiasiallisesti tilanteeseen, jonka lopputulos vastaa laissa mainittuja yleisön saataviin saattamisen tapoja. Nykyisellään linkittämistä pidetään yleisölle välittämisenä.²²¹

²¹⁷ Kuitenkin esimerkiksi tilanteessa, jossa on kyse sukujuhlilla esitettävästä teoksesta, ja suvun jäseniä on elossa 120, jotka kaikki osallistuvat juhliin, rajanveto-ongelma on ilmeinen. Tällaisessa tilanteessa on kyse perhe- ja ystäväpiiristä, mutta samalla myös TekijäL 2 §:n 4 momentin mukaisesta suurehkoista suljetusta piiristä. Tällaisessa tilanteessa ratkaisua on lähdettävä hakemaan siitä, tapahtuuko esittäminen ansiotarkoituksessa, jolloin keskeiseksi nousee myös se, ketä tahoa pidetään esittäjänä.

²¹⁸ Termin välittäminen onnistuneisuutta voidaan arvostella. On esitetty, että ”välittäminen” pitää kielellisesti sisällään ajatuksen välittävästä toiminnasta, jota edeltää jokin muu esitys- tai käyttötapahtuma. (Harenko et al. 2007, s. 36) Termi soveltuu hyvin perinteisempiin radio- ja TV-lähetyksiin, mutta kalskahtaa tietoverkoista puhuttaessa. Kansanomaisesti tuntuisi jopa luontevammalta puhua teoskappaleiden levittämisestä tietoverkossa. Arkikielen käytössä käytettävällä termillä ei ole merkitystä, mutta tekijänoikeuslaikaa sovellettaessa on muistettava ja tunnistettava käsitteiden välittäminen ja teoskappaleiden levittäminen ero. (Ks. kuitenkin myös jakso 4.3.1.2.3., jossa käsitteiden eron hämärtymisestä)

²¹⁹ Ks. myös HE 28/2004 vp., s. 77 ja 78, Harenko et al. 2006, s. 36 ja Sorvari 2007, s. 123

²²⁰ HE 28/2004 vp., s. 77–78

²²¹ Linkittämisestä tarkemmin esim. Sorvari 2007, 127 – 132 ja Pihlajarinne 2012a, s.115 – 130

Mainitusta lausunnosta TN 2001:8 huomiota kiinnittää erityisesti se, että totesiko tekijänoikeusneuvosto tekijänoikeuslain 2 §:n mainitsemat yleisön saataviin saattamistavat esimerkkiluetteloksi, koska se ei nimenomaisesti sijoittanut linkittämistä minkään tunnetun yleisön saataviin saattamistavan alle. Aikaisempaa kolmijakoa ja nykyistä nelijako on oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä totuttu pitämään tyhjentyvänä. Haarmann on kuitenkin todennut, että esitöiden valossa (viitaten HE 23/1960 vp., s. 2) kolmijako olisi voitu käsittää esimerkkiluetteloksi. (Haarmann 2005, s. 120)

Lain sanamuodon mukaan välittäminen voi tapahtua johtimitse tai johtimitta. Ilmaisuu kattaa niin radiosignaaleihin kuin kaapeleihin perustuvat tiedonsiirtotekniikat. Välittä misen oikeus on siten riippumaton käytettävästä teknologiasta.²²² Välittämisen piiriin kuuluu kaikki sellainen yleisölle tapahtuva välittäminen, jossa välittämisen alkupiste ja yleisöön kuuluvat henkilöt sijaitsevat välimatkan päässä toisistaan²²³. Olennaista on siis se, että yleisö ei ole läsnä, mikä erottaa välittämisen julkisesta esittämisestä. Hallituksen esityksessä 28/2004 todetu in tavoin välimatka yleisön ja välittämisen alkulähteen välillä voi olla pidempi tai lyhyempi, ja välittäminen voi yhtä hyvin tapahtua samassa tilassa oleville kuin satelliitin avulla toiselle puolen maapalloa²²⁴.

Lain sanamuodon mukaan välittämiseen sisältyy myös teoksen välittäminen siten, että yleisöön kuuluvilla henkilöillä on mahdollisuus saada teos saataviinsa itse valitsemas taan paikasta ja itse valitsemanaan aikana. Ilmaisulla tarkoitetaan tilauspohjaisia on de mand -palveluita²²⁵. Sekä vastikkeelliset että vastikkeettomat välitystapahtumat kuulu vat tekijän yksinoikeuden piiriin²²⁶. Sen sijaan varsin loogisesti tietoyhteiskuntadirektiivin johdantokappale 27 sisältää maininnan, ettei pelkkä aineiston välittämisen mahdol listavien tai toteuttavien välineiden tarjoaminen ole direktiivissä tarkoitettua välittämis tä. Hallituksen esityksessä mainintaa on täsmennetty siten, ettei pelkkä laitteiden tai Internet-yhteyden tarjoaminen ole välittämistä²²⁷.

Hallituksen esityksessä 28/2004 täsmennetään välittäjän henkilön määrittämistä välit tämisen tapahtuessa tietoverkossa. Esityksen mukaan ”teoksen välittää tietoverkossa yleisölle se henkilö, jonka aloitteesta ja vastuulla teos välitetään tietoverkossa tai teos on tietoverkkoon kytketyllä palvelimella yleisöön kuuluvien henkilöiden saatavilla. työtehtäviensä osana teknisen tallentamis- tai muun toimen suorittanutta työntekijää ei voida pitää vastuussa yleisön saataviin saattamisesta...”²²⁸. Esitetyn perusteella vastuus sa voi olla se luonnollinen henkilö, joka esimerkiksi tallentaa tiedoston kotisivulleen kaikkien Internet-käyttäjien saataville, mutta myös oikeushenkilö muun muassa työnan tajana, mikäli välittäminen tapahtuu tämän vastuulla.

²²² esim. Harenko et al. 2006, s. 37

²²³ HE 28/2004 vp., s. 77

²²⁴ HE 28/2004 vp., s. 77

²²⁵ Esimerkkinä on demand -palvelusta voidaan mainita ruotsalainen musiikkipalvelu Spotify, jonka kaut ta kuka tahansa palvelun itselleen hankkinut (myös mainosrahoitteinen ilmaislisenssi) voi kuunnella mu siikkia suoratoistona Internetistä.

²²⁶ Harenko et al. 2006, s. 36

²²⁷ HE 28/2004 vp., s. 78

²²⁸ HE 28/2004 vp., s. 78

Välitetyn teoksen vastaanottaja ei suorita välittämistä, vaan kyseessä on teoksen käyttäjä, joka saa teoksen katseltavakseen tai kuunneltavakseen²²⁹. Edellä on jo tullut esille, ettei teoksen tällainen käyttö kuulu tekijän yksinoikeuksien piiriin, joten lähtökohtaisesti tavalliseen käyttämiseen ei voi sisältyä mitään tekijänoikeutta loukkaavaa. Vastaanottaja voi kuitenkin valmistaa teoksesta tekijänoikeudellisesti relevantin kappaleen tai esittää välitetyn teoksen julkisesti saattamalla teoksen yleisön nähtäväksi²³⁰. Välitetty teos voidaan esimerkiksi näyttää ravintolassa televisioruudun kautta. Tällaisessa tapauksessa välittäminen ja julkinen esittäminen myös tapahtuvat yhtä aikaa. Vastaanottaja voi myös välittää jo välitetyn teoksen uudestaan²³¹. Tällaisesta edelleenvälittämisestä on kyse esimerkiksi tilanteissa, joissa televisio-ohjelma muutetaan Internetissä välitettävissä olevaan muotoon ja siirretään toistettavaksi (streaming) uudelle vastaanottajalle.

4.3.1.2.2. Julkinen esittäminen

Julkinen esittäminen yleisölle oli ennen vuoden 2005 lainmuutosta varsin laajasti tulkittu oikeus. Sen katsottiin käsittävän yleisölle välittömästi tapahtuvan esittämisen, mutta myös välillisen esittämisen eli esimerkiksi teoksen lähettämisen televisiossa²³². Julkinen esittäminen kattoi ne monet yleisön saataviin saattamisen tavat, joita voimassa olevan lainsäädännön perusteella voitaisiin pitää välittämisenä.

Teos saatetaan yleisön saataviin, kun se esitetään julkisesti esitystapahtumassa läsnä olevalle yleisölle. Erotuksena välittämiseen, julkinen esittäminen tapahtuu paikassa tai tilanteessa, jossa esityksen tuleminen kuultavaksi tai nähtäväksi aiheutetaan²³³. Esityksen ja yleisön välillä ei ole välimatkaa, jolloin olennaisena seikkana on yleisön oleminen läsnä. Julkinen esittäminen voi tapahtua myös välittämisen jälkeen tai, esimerkiksi televisio-ohjelman ollessa kyseessä, yhtä aikaa välittämisen kanssa.

Esittäminen voi hallituksen esityksen 28/2004 mukaan olla ensinnäkin välitöntä²³⁴, jolloin teos saatetaan yleisön aistittavaksi elävänä esityksenä²³⁵. Tällaista esittämistä ovat esimerkiksi näytelmät, kirjan lukeminen ääneen ja live-konsertit edellyttäen tietenkin, että toiminta suuntautuu yleisölle. Tietokoneohjelman välitöntä julkista esittämistä on vaikea kuvitella, mutta voidaanhan esimerkiksi (irrationaalista tosin) tietokoneohjelman

²²⁹ HE 28/2004 vp., s. 78

²³⁰ mm. HE 28/2004 vp., s. 78 ja Sorvari 2007, s. 123

²³¹ Sorvari 2007, s. 124. Ks. myös KKO:1998:155 (yhteisantenni) ja TN 2006:8 (tekijänoikeuskorvaus taloyhtiössä tapahtuvasta satelliittilähetyksen jakelusta)

²³² Haarmann 2005, s. 120

²³³ HE 28/2004 vp., s.78

²³⁴ Sorvari on käyttänyt termejä välitön ja välillinen esittäminen. (Esim. Sorvari 2007, s. 110)

²³⁵ HE 28/2004 vp., s. 78

lähdekoodia lukea ääneen tai vaikka laulaa. Sen sijaan tietokoneohjelma voidaan esittää välillisesti tietokoneen ruudulta. Hallituksen esityksen perusteella välillistä esittäminen on silloin, kun teos saatetaan yleisön aistittavaksi tallenteelta teknisten apuvälineiden kuten kaiutinten tai kuvaruudun avulla²³⁶. Teknisellä apuvälineellä tarkoitetaan välinettä, jonka avulla voidaan nähdä kuva teoskappaleesta tai saada se muutoin aistittavaksi²³⁷. Tallenteesta ei hallituksen esityksessä anneta esimerkkejä, mutta käsitettä on tulkittava laajasti. Tavanomaisessa tietokoneen käytössä ei yleensä tapahdu julkista esittämistä, vaikka tietokone olisi julkisessa tilassa vapaasti käytettävissä²³⁸.

Teoksen julkinen esittäminen ei ole riippuvainen siitä, mihin teoslajiin kuuluva teos saatetaan teknisen apuvälineen avulla yleisön aistittavaksi²³⁹. Näin ollen tietokoneohjelman ajaminen ja näyttökuvan heijastaminen valkokankaalle läsnä olevan yleisön nähtäväksi on julkista esittämistä²⁴⁰.

Suomalaisesta oikeuskäytännöstä löytyy ratkaisuja, joissa on arvioitu teknisen vastaanottimen tarjoamista käyttäjälle julkisena esittämisenä. Ratkaisussaan KKO:2002:20 (Asuntohotelli) korkein oikeus piti hotellin asiakkailleen tarjoamaa mahdollisuutta seurata televisiolähetyksiä huoneissa olevien televisioiden välityksellä julkisena esittämisenä. Tekijänoikeusneuvosto on ottanut hotellihuoneessa olevien televisioiden osalta vastaavan kannan lausunnossaan TN 2006:6 (Julkinen esittäminen asuntohotellissa sekä myynti- ja vuokra-autoissa), muttei pitänyt autonvuokraus- ja myyntitoiminnassa tapahtuvaa radion kuuntelumahdollisuuden antamista tekijänoikeuslain mukaisena julkisena esittämisenä, perustellen näkemystään sillä, että radio on kiinteä lisävaruste, ei erillinen lisäpalvelu. Tässä lausunnossa tekijänoikeusneuvosto myös totesi sen, ettei WIPO:n tekijänoikeussopimuksen 8 artiklaa koskeva julkilausuma siitä, ettei pelkkien välittämi-

²³⁶ HE 28/2004 vp., s. 78

²³⁷ Ks. Haarmann 2005, s. 127

²³⁸ Sorvari 2007, s. 112

²³⁹ HE 28/2004 vp., s. 79

²⁴⁰ Sanottuun liittyy mielenkiintoinen huomio, johon on kiinnitetty vähän huomiota. Jos esimerkiksi luenolla, jonne on kaikilla vapaa pääsy seuraamaan opetusta, tietokoneen näyttökuvaa heijastetaan valkokankaalle, niin tällöin kaikki tietokoneen kautta esitetyt teokset on esitetty julkisesti. Kyseessä on tekijän yksinoikeuksiin kuuluva toiminta. Koska tietokoneohjelma on teos ja esimerkiksi tietokoneen käyttöjärjestelmä on tietokoneohjelma, tällöin tietokoneohjelma tulee esitetyksi yleisölle. Tietokoneohjelman ajaminen on siis toimintaa, johon tarvitaan oikeudenhaltijan lupa. Tällaisen luvan tulisi sisältyä lisenssisopimukseen. Tekijäl 21.1 §:n mukaan teoksen, joka on julkaistu, saa esittää julkisesti jumalanpalveluksen ja opetuksen yhteydessä. Tämä oikeuttaa ohjelman julkisen käyttämisen luentotilanteessa. Sen sijaan esimerkiksi yritykset tarvitsisivat nimenomaisen luvan ohjelman julkiseen käyttämiseen, sillä 21 §:n rajoitussäännös ei tätä kata. Jollei lupaa ole annettu lisenssisopimuksessa, ei periaatteessa edes tietokoneen avaaminen siten, että yleisö näkee avautumisen valkokankaalta, olisi sallittua. Ks. aiheesta Koivumaa 1995, s. 155

sen mahdollistavien tai aikaansaavien fyysisten apuvälineiden toimittaminen koskenut julkista esittämistä, vaikka analogisella tulkinnalla näin voisi olla esitettävissä²⁴¹.

4.3.1.2.3. Teoskappaleiden levittäminen

Oikeus teoksen kappaleiden levittämiseen on varsin loogisessa yhteydessä kappaleiden valmistamisen oikeuteen, sillä levittäminen edellyttää valmistettuja kappaleita. Itsenäistä merkitystä levittämisoikeudella on lähinnä niissä tilanteissa, joissa teoskappaleita on valmistettu tekijän luvatta, ja näitä kappaleita levitetään yleisölle, tai TekijäL 12 §:n vaatimuksia yksityiseen käyttöön valmistamisesta ei ole noudatettu²⁴². Kappaleen levittämisoikeutta koskevan säännöksen sanamuoto ja sisältö eivät muuttuneet vuoden 2005 tekijänoikeuslain muutoksessa. TekijäL 2 §:n 3 momentin 3 kohdan mukaan teos saateetaan yleisön saataviin, kun sen kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi taikka sitä muutoin levitetään yleisön keskuuteen²⁴³. Hallituksen esityksessä 28/2004 säännöstä perustellaan lyhyesti, mutta se ei jätä epäselvyyksiä: ”...- yleisön saataviin saattamiseen kuuluu myös teoskappaleiden levittäminen kaikilla tavoilla...”²⁴⁴. Tietokoneohjelmadirektiivin 4 artiklan 1 kohdan c alakohdassa asetetaan jäsenvaltioiden kansallisille laeille vaatimus, jonka mukaan oikeudenhaltijan yksinoikeuksiin kuuluu ”alkuperäisen tietokoneohjelman tai sen kappaleiden levitys vuokraamalla tai millään muulla tavalla”.

Teoksen kappaleiden levittäminen on perinteisesti sidottu fyysisen kappaleen olemassa oloon ja siten fyysisen kappaleen omistajan vaihdokseen²⁴⁵. Myös tietoyhteiskuntadirektiivin johdantokappaleessa 28 puhutaan oikeudesta valvoa ”aineelliseen tuotteeseen sisälletyn teoksen levitystä”. Perinteisesti tällaisia kappaleita ovat esimerkiksi kirjat, DVD-levyt ja taulut. Myös tavanomaisessa tietokoneohjelmakopioiden kaupassa ja vuokraamisessa on kyse teoskappaleiden levityksestä, sillä teos on kiinnitettyä fyysiselle tallennusmedialle, yleensä CD- tai DVD-levylle²⁴⁶ (ks. kuitenkin jäljempänä tässä jaksossa esitetty). Koska levittäminen on sidottu fyysiseen olomuotoon ja fyysisen kappaleen omistajan vaihdokseen, ei tietoverkoissa voi tapahtua teoskappaleiden levittämistä – teoksen lähettäjällä on edelleen hallussaan teoskappale lähettämistoimen jälkeenkin

²⁴¹ Ks. myös tietoyhteiskuntadirektiivin johdantokappale 27. Aiheesta vastakkaiseen suuntaan viitteitä antaen Haarmann 2005, s. 128

²⁴² Haarmann 2005, s. 134

²⁴³ Huom. Lainkohdassa puhutaan yhdestä kappaleesta. Yhdenkin kappaleen levittäminen on siten tekijänoikeudellisesti relevanttia.

²⁴⁴ HE 28/2004 vp., s. 79

²⁴⁵ Haarmann 2005, s. 133, Harenko et al. 2006, s. 44 ja Sorvari 2007, s. 137–139. Ks. myös Ruotsissa voimassa olevan lainsäädännön pohjalta Carlén-Wendels 2000, s. 107 ja Levin 2007, s. 139

²⁴⁶ Välimäki 2009, s. 41

riippumatta siitä, että teoksen vastaanottaja on saanut itselleen identtisen kappaleen teoksesta.²⁴⁷ Sillä, että vakiintuneesti katsotaan, ettei teoskappaletta voi levittää tietoverkossa, on huomattava merkitys, sillä levitysoikeus raukeaa, välitysoikeus ei.

Edellä sanotusta huolimatta korkein oikeus on ratkaisussaan KKO:1999:115 (Elektroninen postilaatikko) katsonut asiaa toisin:

A oli perustanut tietokoneelleen elektronisen postilaatikon, johon postilaatikon käyttäjät ja A itse olivat kopioineet tietokoneohjelmia. Postilaatikosta A oli tarjonnut ohjelmia käyttäjien käytettäväksi siten, että nämä olivat postilaatikkoon yhteydessä ollessaan voineet kopioida kyseisiä ohjelmia itselleen. Näin menetellessään A oli levittänyt tietokoneellaan olleita tietokoneohjelmistojen kappaleita postilaatikon käyttäjille.

Ratkaisu on annettu aikana ennen välittämistä koskevan säännöksen ottamista lakiin. Tapauksessa yhtään tietokoneohjelman fyysistä kappaletta ei valmistettu, vaan teokset säilyivät kokoajan sähköisessä muodossa. Samoin yksikään tietokoneohjelman kappale ei vaihtanut omistajaa, vaan käyttäjä valmisti itselleen kappaleen alkuperäisen kappaleen säilyessä postilaatikossa. Korkein oikeus katsoi kuitenkin perinteisestä näkökannasta poiketen tietokoneohjelman kappaleita levitetyn yleisölle.²⁴⁸

Edellä mainitussa korkeimman oikeuden ratkaisussa annetulle tulkinnalle levitysoikeuden ulottumisesta Internetin kautta ladattuihin tietokoneohjelmiin antaa tukea Euroopan unionin tuomioistuimen tuore ratkaisu asiassa C-128/11, joka koski tietokoneohjelmadiirektiivin 2009/24/EY 4 artiklan 2 kohdan ja 5 artiklan 1 kohdan tulkintaa.

Oracle jakoi kehittämiään tietokoneohjelmia Internet-sivuillaan, josta lisenssin hankkinut asiakas sai ladata ohjelman kappaleen tietokoneelleen. Asiakas sai lisenssillä ajallisesti rajoittamattoman käyttöoikeuden, johon sisältyi oikeus tallentaa ohjelma palvelimelle. Myynnin yhteydessä tehtiin ylläpitösopimus, jonka nojalla lisenssinhaltija sai ladata Oraclen ohjelman päivityksiä ja virheiden korjaukseen tarkoitettuja ohjelmia. Lisenssissä kiellettiin käyttöoikeuden edelleen luovutus.

²⁴⁷ Haarmann 2005, s. 133, Harenko et al. 2006, s. 44 ja Sorvari 2007, s. 138 – 139

Välimäki näyttää tulkinneen levittämistä tietoverkossa toisin, toteamalla (viitaten mm. KKO:1999:115), ettei siitä liene epäselvyyttä, että teoskappaleita voidaan ”yhtä hyvin levittää fyysisellä tallennusmedialla kuin tiedostoina Internetissä”. (Välimäki 2009, s. 41 ja 44)

²⁴⁸ Yhtenä selityksenä ratkaisulle on nähty se, että tekijänoikeuslain 2 § nähtiin tyhjentyvän, eikä kyseessä olevaa toimintaa voitu järkevästi sijoittaa mihinkään näistä tuolloin tarjolla olleesta kolmesta vaihtoehdosta. (Ks. esim. Sorvari 2007, s. 139 ja Oesch 2001, s. 96–97)

Harenko et al. on todennut ratkaisusta, että siitä on nähtävissä, ettei korkein oikeus ole kiinnittänyt erityistä huomiota siihen, mistä yksinoikeudesta on kysymys (Harenko et al. 2006, s. 44)

Oesch on muistuttanut, että ratkaisua ennen oli jo annettu WIPO:n tekijänoikeussopimus ja ehdotus tietoyhteiskuntadiirektiiviksi, jotka sisälsivät säännökset välittämisestä. Oesch myös toteaa, ettei korkeimmalla oikeudella ole ollut tapana kiinnittää huomiota tällaisiin säännöksiin. (Oesch 2001, s. 96)

UsedSoft myi Oraclen asiakkailta hankkimiaan tietokoneohjelmien aiemmin hankittuja käyttöoikeuslisenssejä. UsedSoftilta "käytetyn" lisenssin hankkineet lasivat ohjelman Oraclen Internet-sivuilta, mikäli heillä ei aiemmin ollut kyseistä ohjelmaa. Oracle nosti Saksassa kanteen UsedSoftia vastaan, jotta se määrättäisiin lopettamaan sen harjoittama toiminta.

EUT katsoi, että tilanteessa, jossa tekijänoikeuden haltija siirtää tietokoneohjelman kappaleen asiakkaalle ja nämä osapuolet tekevät käyttöoikeuslisenssiä koskevan sopimuksen, muodostaa tämä tietokoneohjelmadirektiivin 4(2) artiklan mukaisen tilanteen, jossa joku on "ensimmäisen kerran myynyt tietokoneohjelman kappaleen".

EUT katsoi myös, että tietokoneohjelmien direktiivin mukainen levitysoikeuden raukeaminen ei rajoitu pelkästään aineellisella alustalla oleviin tietokoneohjelmien kappaleisiin. Tietokoneohjelmadirektiivin 4(2) artiklan mukainen levitysoikeuden raukeaminen koskee siten sekä aineellisia että aineettomia tietokoneohjelman kappaleita²⁴⁹. EUT totesi myös, että tekijänoikeuden haltijan korjaamana ja päivittämänä myyty tietokoneohjelman kappale kuuluu myös levitysoikeuden raukeamisen piiriin.

Lisäksi EUT katsoi, että tekijänoikeuden haltijan levitysoikeuden raukeamisesta seuraa, ettei hän voi enää kieltää kyseisen kappaleen jälleenmyyntiä edelleen luovuttamisen kieltävistä sopimuslausekkeista riippumatta. Tällä perusteella käyttöoikeuslisenssin myöhempi ostaja on tietokoneohjelma direktiivin 5 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu ohjelman laillisesti hankkinut henkilö, joka voi ladata ohjelman tietokoneelleen mahdollistaakseen ohjelman tarkoituksen mukaisen käyttämisen.

Ratkaisun tärkein tulkintaohje on, että tietokoneohjelmadirektiivin 4(2) artiklaa on tulkittava siten, että tietokoneohjelman kappaleen levitysoikeus raukeaa myös siinä tapauksessa, kun kappale hankitaan Internetistä lataamalla. Raukeamiselle asetetaan kuitenkin kaksi edellytystä: a) oikeudenhaltijan on tullut sallia lataaminen Internetistä tallenusalustalle, ja b) ohjelman kappaleelle tulee olla myönnetty käyttöoikeus rajoittamattomaksi ajaksi sellaista vastiketta vastaan, jolla oikeudenhaltija voi saada omistamansa teoksen kappaleen taloudellista arvoa vastaavan korvauksen. Käytännössä siis menettelyn tulee vastata fyysisen teoskappaleen myymistä tai muuta pysyvää luovutusta. Aiheeseen liittyen, muttei kuitenkaan edellytyksenä raukeamiselle, EUT myös totesi, että välttääkseen loukkaamasta direktiivin 4(1) artiklan a alakohdan mukaista oikeutta tietokoneohjelman toisintamiseen, alkuperäisen ostajan, joka jälleenmyy sellaisen tietokoneoh-

²⁴⁹ EUT perusteli näkemystään muun muassa seuraavilla seikoilla: toimittaminen Internetin välityksellä vastaa toiminnallisesti aineellisen alustan toimittamista, yhdenvertaisen kohtelun periaate edellyttää aineellisia ja aineettomia kappaleita kohdeltavan samoin, ja mikäli levitysoikeuden raukeaminen koskisi vain aineellisia kappaleita, tekijänoikeuden haltija voisi säännellä Internetin kautta ladattujen teoskappaleiden jälleenmyyntiä.

jelman kappaleen, jonka levitysoikeus on rauennut, on tehtävä oma kappaleensa käyttökelpottomaksi jälleenmyyntihetkellä.

EUT:n ratkaisun perusteella on ratkaisun KKO:1999:115 antaman tulkintaohjeen tavoin nähtävissä, että tietokoneohjelman kappaleita voidaan levittää myös Internetissä digitaalisessa muodossa. Tätä ei nimenomaisesti lausuta ratkaisussa, eikä ratkaisu myöskään koskenut direktiivin 4(1) artiklan c alakohdan tulkintaa, mutta erityisen vahvana argumenttina tälle näkemykselle on, että EUT ei pitänyt tapauksessa tietokoneohjelman saatamista saataville oikeudenhaltijan Internet-sivulla tietoyhteiskuntadirektiivin mukaisena välittämisenä. Tietokoneohjelmien osalta ei siten voida levittämisoikeuden edellytyksenä pitää fyysisen kappaleen vaatimusta. Sen sijaan olennaiseksi näyttää EUT:n ratkaisun perusteella muodostuvan se, että omistusoikeus tai ajallisesti rajoittamaton käyttöoikeus tietokoneohjelmaan siirtyy oikeudenhaltijan antaman suostumuksen perusteella ja että omistusoikeuden tai käyttöoikeuslisenssin saaneella on oikeus valmistaa tietokoneohjelmasta kappale jollekin tallennusalustalle.

EUT:n ratkaisu asiassa C-128/11 on merkittävä, sillä se muuttaa vallitsevaa suomalaista näkemystä tietokoneohjelmien kappaleiden tietoverkon kautta tapahtuvasta levittämisestä. Ratkaisun perusteella tietokoneohjelmien välittämisen ja teoskappaleiden levittämisen välinen rajanveto hämärtyy, mikä taas on omiaan lisäämään tietokoneohjelman erilaisuutta suhteessa muihin tekijänoikeuslain suojaamiin teoksiin. Koska ratkaisu koskee tietokoneohjelmadirektiiviä, joka on *lex specialis* suhteessa tietoyhteiskuntadirektiiviin, ei ratkaisun perusteella muiden teosten kuin tietokoneohjelmien osalta ole syytä muuttaa levitysoikeuden fyysisen kappaleen vaatimusta²⁵⁰.

4.3.1.2.4. Julkinen näyttäminen

Julkinen näyttäminen sisältää tekijänoikeuslain 2 pykälän 3 momentin 4 kohdan mukaan teknistä apuvälinettä käyttämättä tapahtuvan teoksen näyttämisen. Jos teoksesta nähdään kuva teknisen apuvälineen avulla, kyse on teoksen julkisesta esittämisestä. Välittämisestä on puolestaan kyse tilanteissa, joissa teoksen kappale, joka muutoin voitai-

²⁵⁰ Ihmetystä EUT:n ratkaisussa aiheuttaa ratkaisun perustelujen 52 kohdassa sanottu: ”...- tekijänoikeus-sopimuksen 6 artiklan 1 kappaleesta, jonka valossa direktiivin 2001/29 3 ja 4 artiklaa on tulkittava -...- ilmenee, että se, että omistusoikeus luovutetaan, muuttaa pelkän tämän direktiivin 3 artiklassa tarkoitetun ”yleisölle välittämisen” kyseisen direktiivin 4 artiklassa tarkoitetuksi levitystoimeksi, joka voi johtaa -...- levitysoikeuden raukeamiseen samalla tavoin kuin direktiivin 2009/24 4 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu tilanne,...”. Tarkoittiko EUT tällä, että ratkaisun asiassa C-128/11 mukainen oikeusohje olisi sovellettavissa myös muihin teoslajeihin kuin tietokoneohjelmiin, lähinnä niihin, joita koskevat säännökset ovat tietoyhteiskuntadirektiivissä. Tällaista johtopäätöstä ei voida tehdä suoralta kädeltä, sillä tietoyhteiskuntadirektiivin johdantokappaleesta 28 on luettavissa fyysisen kappaleen vaatimus.

Ks. Teoskappaleiden levittämisoikeuteen liittyen myös jakso 4.4.5.

siin näyttää, sisällytetään esimerkiksi televisiolähetykseen²⁵¹. Sen sijaan tilanteissa, joissa teoskappale itsessään on nähtävissä apuvälinettä kuten suurennuslasia käyttämällä, on kyse näyttämisestä²⁵².

Hallituksen esityksessä 28/2004 näyttämisenä tarkoitetaan teoksen ulkomuodon välittömän näyttämistä, toisin sanoen tilannetta, jossa teoksen fyysinen kappale on läsnä olevan yleisön havainnoitavissa²⁵³. Lähtökohtaisesti teosten näyttäminen koskee lähinnä erilaisia kuvataiteen teoksia, kuten maalauksia ja patsaita. Hallituksen esityksessä todetaan hieman kummeksuttavasti, että näyttämisoikeus koskee kaikkia teoslajeja, ”joita voidaan näyttää ja joiden näyttäminen on merkityksellistä”, jonka jälkeen luetellaan esimerkkejä näytettävistä teoksista²⁵⁴. Esityksen perusteella jää kuva, ettei näyttämisoikeus koske kaikkia teoslajeja – niitä joita ei voida näyttää tai joiden näyttäminen ei ole merkityksellistä. On kuitenkin vaikea keksiä esimerkkiä teoksesta, jota ei voitaisi näyttää julkisesti. Joku voi väittää, ettei tietokoneohjelmaa voi näyttää julkisesti, sillä tietokoneohjelman julkista ajamista on pidettävä julkisena esittämisenä. Tällöin kuitenkin unohdetaan, että tekijänoikeudellisessa mielessä myös paperilla oleva lähdekoodi on tietokoneohjelman kappale, jonka näyttäminen julkisesti on yhtä helppoa kuin kirjan²⁵⁵. Kaikkien teosten näyttäminen voi myös olla merkityksellistä, sillä voidaanhan tietokoneohjelman lähdekoodi näyttää esimerkiksi alan ammattilaisten tapaamisessa. Olisi myös kummallista, jos yksi laissa luetelluista yleisön saataviin saattamisen tavoista ei koskisikaan kaikkia teoslajeja. Näyttämisoikeus koskee myös tietokoneohjelmaa, mutta sen merkitys suhteessa muihin taloudellisiin oikeuksiin on varsin vähäinen.

4.3.2. Moraaliset oikeudet

Moraalisten oikeuksien tarkoituksena on suojata ja kunnioittaa tekijän persoonallisuutta sekä tekijän suhdetta luovan työnsä tulokseen²⁵⁶. Toisaalta tekijän moraalisten oikeuksien suojaamisen voidaan katsoa kaikissa tapauksissa koituvan myös yleiseksi hyväksi, sillä esimerkiksi yleisön voidaan olettaa haluavan tietää kenen teoksesta on kysymys²⁵⁷. Kansainvälisellä tasolla Bernin sopimuksen 6 bis artikla muodostaa perustan moraalisille oikeuksille taaten oikeudet vaatia tekijyyden tunnustamista, vastustaa teoksen vääris-

²⁵¹ Ennen vuoden 2005 tekijänoikeuslain muutosta näyttäminen käsitti sekä nykyisen Tekijäl 2.3 § 4 kohdan mukaisen välittömän näyttämisen ja nykyisin välittämiseksi katsottavan välillisen näyttämisen esimerkiksi televisiolähetyksessä. (Harenko et al. 2006, s. 45)

²⁵² HE 28/2004 vp., s. 79

²⁵³ HE 28/2004 vp., s. 79

²⁵⁴ HE 28/2004 vp., s. 79

²⁵⁵ Vastaavasti Koivumaa 1995, s. 156

²⁵⁶ Ks. myös Haarmann 2005, s. 138, Harenko et al. 2006, s. 49 ja Pihlajarinne 2012a, s. 198

²⁵⁷ Haarmann 2005, s. 138

tämistä, typistämistä ja muuta muuttamista samoin kuin kaikkia teokseen kohdistuvia loukkaavia toimenpiteitä, jotka vahingoittavat hänen kunniaansa tai mainettaan²⁵⁸. Sen sijaan WIPO:n tekijänoikeussopimus samoin kuin TRIPS-sopimus vaikenevat moraalista oikeuksista. Myöskään EU-tason sääntely ei sisällä säännöksiä moraalista oikeuksista²⁵⁹.

Suomen tekijänoikeuslaissa moraalisia oikeuksia koskevat säännökset ovat TekijäL 3 pykälässä, jonka 1 momentissa säädetään A) isyysoikeudesta ja 2 momentissa B) respektioikeudesta. Pykälä on säilynyt alkuperäisessä muodossaan voimassa olevan tekijänoikeuslain säätämistä asti. Moraalisiksi oikeuksiksi on suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa myös katsottu TekijäL 52a §:ssä kuvataiteen tekijälle annettu luoksepääsoikeus, TekijäL 53 §:n mukainen kirjallisia ja taiteellisia teoksia koskeva klassikkosuoja sekä lailla sääntelemätön katumisoikeus. Näitä kolmea viimeksi mainittua ei käsitellä tässä tutkielmassa niiden lähes olemattoman tietokoneohjelmiin liittyvän merkityksen vuoksi.

Vastakohtaisesti tekijän taloudellisiin oikeuksiin nähden moraaliset oikeudet eivät ole luovutettavissa. Tästä on nimenomainen maininta tekijänoikeuslain 3 pykälän 3 momentissa. Vaikka tekijä luovuttaa oikeutensa suhteessa teokseen jollekin toiselle, jäävät moraaliset oikeudet edelleen hänelle. Sopimus, jolla tekijä luopuu hänelle kuuluvista moraalista oikeuksista, ei sido häntä. Tekijä voi luopua moraalista oikeuksistaan vain, jos kysymyksessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen. Rajoitetusta luopumisesta on kyse tilanteissa, joissa käyttötapa ja -yhteys ovat ennalta tarkoin määrätty. Esimerkkinä tällaisesta tilanteesta on sävellysteoksen käyttäminen tiettyä tuotetta mainostettaessa.²⁶⁰ Toisaalta vaikka tekijä ei voikaan luopua moraalista oikeuksistaan, ei hänellä ole minkäänlaista velvollisuutta valvoa näiden oikeuksien toteutumista. Hän voi olla reagoimatta havaitsemiinsa oikeudenloukkauksiin, jolloin käytännössä päästään samaan tilanteeseen kuin oikeuksista olisi luovuttu. Sama pätee tietenkin myös taloudellisiin oikeuksiin.²⁶¹ Tietokoneohjelmiin liittyen oikeuksista luopu-

²⁵⁸ Huom. Bernin sopimus ei alun perin sisältänyt säännöksiä moraalisten intressien suojaamisesta, vaan 6 bis artikla otettiin sopimukseen vasta vuonna 1928 Rooman konferenssissa. (Haarmann 2005, s. 138)

²⁵⁹ EU:ssa ei olla täysin kantaa ottamattomasti moraalisiin oikeuksiin. Tietoyhteiskuntadirektiivin johdantokappaleessa 19 todetaan seuraavasti: ”Oikeudenhaltijoiden moraalisia oikeuksia olisi sovellettava jäsenvaltioiden kansallisen lainsäädännön sekä kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamista koskevan Bernin yleissopimuksen, WIPO:n tekijänoikeussopimuksen ja WIPO:n esitys- ja äänitesopimuksen määräysten mukaisesti.”

²⁶⁰ Harenko et al. 2006, s. 55 – 56

²⁶¹ Ks. myös HE 161/1990 vp., s. 51, jossa todetaan, että tekijä voi luopua vetoamasta ohjelmaan kohdistuvaan tekijänoikeuteensa.

minen on jopa suhteellisen yleistä, sillä Internetistä on löydettävissä lukuisasti harrastusluontoisena tehtyjä julkisohjelmia, joiden osalta tekijät pyrkivät luopumaan oikeuksistaan mahdollisimman laajasti²⁶².

Se, että oikeus kuuluu moraalisiin oikeuksiin, ei tarkoita sitä, ettei tällaisella oikeudella voisi olla taloudellista merkitystä. Esimerkiksi isyysoikeuden toteuttaminen voi lisätä tekijän goodwill-arvoa, millä voi olla tekijälle taloudelliselta kannalta erittäin suuri merkitys.²⁶³

4.3.2.1. Isyysoikeus

Isyysoikeutta koskevan tekijänoikeuslain 3 pykälän 1 momentin perusteella tekijällä on oikeus tulla mainituksi hyvän tavan mukaisesti teoksen tekijänä, kun teoksesta valmistetaan kappaleita tai kun teos saatetaan kokonaan tai osittain yleisön saataviin. Isyysoikeus koskee kaikentyyppisiä teoksia²⁶⁴. Säännöksen sanamuodosta on nähtävissä, että isyysoikeus liittyy ensinnäkin niihin tilanteisiin, joissa suojattua teosta käytetään tekijän yksinoikeuksiin kuuluvalla tavalla. Kappaleita voidaan valmistaa ja teos saattaa yleisölle rajoitussäännösten nojalla, joten nimi on mainittava näissäkin tilanteissa²⁶⁵. Myöskään sillä seikalla, valmistetaanko teoksesta kappale tai saatetaanko teos yleisön saataville luvallisesti tai luvattomasti, ei ole merkitystä²⁶⁶. Näin ollen esimerkiksi tilanteessa, jossa teoksesta valmistetaan kappale TekijäL 2 §:n vastaisesti, loukkaaja ei syyllisty isyysoikeuden loukkaamiseen, mikäli tekijä ilmoitetaan asianmukaisesti. Oikeuskirjallisuudessa on lisäksi katsottu isyysoikeuteen kuuluvaksi, ettei tekijän nimeä ole lupa poistaa teoskappaleesta²⁶⁷. Täten jälkiperäisteoksissa on mainittava muuntelijan lisäksi myös alkuperäisen tekijän nimi. Voidaankin sanoa, että tekijä tulee aina ilmoittaa, kun teosta käytetään, ellei hyvän tavan edellytys salli poiketa tästä pääsäännöstä. On kuitenkin korostettava, että nimenilmoittamisvelvollisuus koskee vain teoksen käyttämistä.

Romaanis-germaanisen oikeusjärjestelmän maissa moraalisisista oikeuksista ei voi luopua kuin rajoitetusti. Sen sijaan common law -maissa tekijä voi luopua myös moraalisisista oikeuksistaan. (Goldstein 2001, s. 291. Ks. myös Harenko et al. 2006, s. 56)

²⁶² Carlén-Wendels 2000, s. 121 ja Välimäki 2009, s. 187–188

²⁶³ TN 1998:13 (Tietokoneohjelman tekijän isyysoikeus)

²⁶⁴ Harenko et al. 2006, s. 49 ja TN 1998:13 (Tietokoneohjelman tekijän isyysoikeus)

²⁶⁵ Haarmann 2005, s. 141. Ks. esim. TN 1994:21 (Tekijän moraaliset oikeudet), jossa hyvän tavan katsottiin edellyttävän, että kun lain 25 §:n 2 momentin mukaisen rajoitussäännöksen nojalla taideteoksesta valmistettiin postikortti ja sitä levitettiin yleisön saataviin, kortissa tuli ilmoittaa tekijän ja taideteoksen nimi.

²⁶⁶ Haarmann 2005, s. 140

²⁶⁷ mm. Haarmann 2005, s. 142 ja Sorvari 2007, s. 164

Siten esimerkiksi teosta markkinoitaessa, jolloin ei valmistu kappaleita tai teosta saateta yleisön saataville, ei tekijän nimeä tarvitse ilmoittaa.²⁶⁸

Velvollisuus tekijän nimen ilmoittamiseen ei ole rajoitukseton, vaan oikeutta tulla mainituksi tekijänä rajoittaa vaatimus hyvän tavan mukaisuudesta. Hyvän tavan mukaisuuden kriteeri vaikuttaa ensinnä siihen, milloin tekijän nimi ylipäänsä on mainittava, toiseksi siihen, millä tavoin tekijän nimi on ilmoitettava²⁶⁹.

Vuoden 1961 lain esitöissä todetaan, että hyvän tavan edellytys nimen ilmoittamiselle lienee useimmiten olemassa, mutta on olemassa tapauksia, jolloin kysymyksessä olevaa vaatimusta ei voida kohtuudella asettaa. Esimerkkeinä tilanteista, joissa nimen ilmoittamista ”ei voitane” vaatia, lain esitöissä mainitaan musiikkikappaleen esittäminen hautajaisissa tai taideteollisuuden tuotteet, joihin nimeä ei voida panna haittaamatta teoksen ulkonäköä.²⁷⁰ Nimen ilmoittamatta jättäminen voi annettujen esimerkkien perusteella johtua tilanteesta, jossa teosta käytetään, tai jonkinlaisesta esteestä nimen ilmoittamiselle²⁷¹.

Tietokoneohjelmien osalta merkityksellisin isyysoikeutta koskeva kysymys on se, milloin hyvä tapa vaatii ilmoittamaan tekijän. Oman vivahteensa kysymykseen lisää se tosiasia, että tietokoneohjelmat tehdään varsin usein ryhmittäin ja oikeudet etenkin taloudellisesti kaikkein merkittävimpiin ohjelmiin siirtyvät jo lain nojalla työnantajalle. Lähtökohta on sama kuin muidenkin teosten osalta, joten pääsääntönä on tietokoneohjelman tekijöiden eli ohjelmoijien nimen ilmoittaminen silloin, kun tietokoneohjelmasta valmistetaan kappale tai kun tietokoneohjelma saatetaan yleisön saataviin²⁷². Tietokoneohjelmien ollessa kyseessä nimen ilmoittamatta jättämistä ei juurikaan voida perustella käyttötilanteella eikä mahdottomuudella nimen ilmoittamiselle. Tekijöiden, joita voi olla todella paljon, nimet voidaan esittää helposti esimerkiksi ohjekirjassa tai, niin kuin peliteollisuudessa nykyisin on tapana, krediittilistana sisällytettynä ohjelman yhteyteen.

Hyvän tavan mukaisuutta arvioitaessa on huomioitava myös alan käytännöt. Tietokoneohjelmateollisuudessa vakiintuneena käytäntönä voidaan pitää sitä, ettei tietokoneohjelman varsinaisia tekijöitä mainita lainkaan²⁷³. Ohjelmistojen yhteydessä onkin tavallista, että vain ohjelmistoyrityksen nimi on esillä. Sen sijaan, jos kyse on avoimen läh-

²⁶⁸ Sorvari 2007, s. 164

²⁶⁹ TN 1998:13 (Tietokoneohjelman tekijän isyysoikeus)

²⁷⁰ KM 1953:5, s. 48

²⁷¹ Vastaavasti Sorvari 2007, s. 166–167

²⁷² Näin mm. TN 1998:13 (tietokoneohjelman tekijän isyysoikeus)

²⁷³ HE 161/1990 vp., s. 54 ja Harenko et al. 2006, s. 49

dekoodin ohjelmista tai yliopistoissa laadituista ohjelmista, tekijän nimen esiintuominen on hyvän tavan mukaista.²⁷⁴ Alan käytännöistä huomioon otettavana seikkana tulee muistaa, että käytännön vakiintuneisuus on eri asia kuin käytännön lainmukaisuus. Nykyaikaisessa ohjelmistoteollisuudessa myös hyvä tapa ja hyvä liiketapa linkittyvät enenevässä määrin suhteessa toisiinsa²⁷⁵.

Tekijän nimi on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti. Tekijällä on oikeus päättää mitä nimeä, nimimerkkiä tai salanimeä hän haluaa käyttää teoksen yhteydessä. Varsin usein nimi ilmenee teoskappaleista, joten teoksen käyttäjän on pysyttädyttävä siinä nimessä, jonka tekijä on näin ilmoittanut. Tekijä voi myös haluta pysyä nimettömänä, jolloin hyvän tavan mukaista on, ettei tekijän nimeä mainita, vaikka se olisi teoskappaleen käyttäjän tiedossa.²⁷⁶

4.3.2.2. *Respektioikeus*

TekijäL 3.2 pykälän säännöksellä suojataan tekijän kirjallista ja taiteellista arvoa sekä omalaatuisuutta. Respektioikeudessa on kyse tekijänkunnian suojasta, mikä korostaa tekijän yhteyttä hänen luovan työnsä tulokseen. Luovan työn tulosta ei ole lupa muuttaa tai saattaa yleisölle tavalla tai yhteydessä, joka voi loukata tekijänkunniaa. Muuttamisen tai esittämisen loukkaavuus on arvioitava objektiivisin perustein, mutta myös tekijän subjektiiviselle käsitykselle loukkaavuudesta on annettava merkitystä²⁷⁷.

Teoksen muuttaminen voi kohdistua sekä teokseen että teoskappaleeseen, vaikka TekijäL 3.2 pykälässä puhutaankin vain teoksesta²⁷⁸. On huomattava, että tekijä voi puuttua teoksen muuttamiseen myös TekijäL 2 §:n nojalla, minkä vuoksi respektioikeuden loukkauksella on itsenäistä arvoa lähinnä niissä tilanteissa, joissa muuttaminen sinällään on ollut sallittua²⁷⁹. Tekijä voi tuki vedota yhtä aikaa sekä taloudellisten että moraalisten oikeuksien loukkaukseen. Vuoden 1961 lain esitöissä todetaan, ettei vähäpätöisiä muutoksia yleensä voida katsoa respektioikeutta loukkaaviksi, vaan säännös koskee lähinnä törkeänlaatuista muuttamista, vandalisointia ja typistämistä²⁸⁰.

Teoksen saattaminen yleisön saataviin respektioikeutta loukkaavalla tavalla voi tapahtua esimerkiksi silloin, kun tietyn ideologian mukainen teos esitetään vastakkaista ideologi-

²⁷⁴ Ks. Välimäki 2009, s. 32–33

²⁷⁵ Pihlajarinne 2012c, s. 395

²⁷⁶ Vastaavasti esim. Harenko et al. 2006, s. 49 – 50

²⁷⁷ KM 1953:5, s. 49

²⁷⁸ Haarmann 2005, s. 144 ja Harenko et al. 2006, s. 51

²⁷⁹ KM 1953:5, s. 49

²⁸⁰ KM 1953:5, s. 49

aa edustavassa tilaisuudessa²⁸¹. Sen sijaan esimerkiksi tekijänoikeusneuvoston lausunnoissa TN 1990:12 (Tekijänoikeuden loukkaus) ja TN 1995:1 (Taideteos, moraaliset oikeudet) loukkaavana ei pidetty teoksen sijoittamista paikkaan, joka oli alkuperäistä paikkaa epäedullisempi.

Teoslaji vaikuttaa respektioikeuden arviointiin. Hallituksen esityksessä 161/1990 on todettu, että tietokoneohjelmaan tehtyjä muutoksia voidaan käytännössä erittäin harvoin pitää tekijää loukkaavina²⁸². Välimäki on esittänyt viitaten edellä mainittuun hallituksen esitykseen kysymyksen respektioikeuden relevanttiudesta tietokoneohjelmiin liittyen, sillä tietokoneohjelmaan voi olla hankala liittää esteettisiä arvostelmia teoksen kirjallisesta tai taiteellisesta arvosta. Välimäki kuitenkin jatkaa, että voidaan väittää, että ohjelmakoodin kirjoittaminen ei eroa taiteellisesti muusta kirjoittamisesta ja että ohjelmoimallakin voidaan ottaa kantaa.²⁸³ Tekijänkunnialla ei ehkä ole isoa merkitystä ohjelmistoteollisuudessa, jossa yksittäisen ohjelmoijan nimi muutenkin hautautuu ohjelmistoliikerytyksen nimen alle. Yksittäiselle harrastelijaohjelmoijalle tekijänkunnialla voi kuitenkin olla merkitystä, sillä, niin kuin Välimäki totesi, ohjelmoimallakin voidaan ottaa kantaa. Tosin on nähtävissä, ettei respektioikeudella ole näissäkään tapauksissa itsenäistä merkitystä, mikäli ohjelman muuntelemiselta vaaditaan samanlaista törkeyttä kuin muiden teosten osalta on ollut tapana vaatia, sillä mikäli tekijänkunnian loukkaaminen on ollut näin törkeää, loukkaa menettely tuolloin todennäköisesti myös TekijäL 2 §:n mukaisia oikeuksia. Tietokoneohjelman saattaminen yleisön saataviin loukkaavassa yhteydessä puolestaan on yhtä helppoa kuin minkä tahansa muunkin teoksen, sillä voihan tietokoneohjelma esimerkiksi ilmentää jonkinlaista ideologiaa.

4.4. Tietokoneohjelman käyttäjän oikeudet

4.4.1. Yleistä

Tekijälle ei ole annettu absoluuttista yksinoikeutta teokseensa, vaan erilaiset sivistykselliset, uskonnolliset, tutkimukselliset, yhteiskunnalliset ja rationaalisuuteen liittyvät syyt edellyttävät tekijänoikeuden rajoittamista²⁸⁴. Rajoitussäännöksiin sisältyy myös perusoikeusnäkökulma, sillä monet yksinoikeuden rajoituksista voidaan nähdä perusoikeuksien ilmentyminä²⁸⁵. Rajoitussäännösten tehtävänä onkin tasapainottaa tekijänoikeuden

²⁸¹ Näin mm. Haarmann 2005, s. 146 ja Harenko et al. 2006, s. 51–52

²⁸² HE 161/1990 vp., s. 54

²⁸³ Välimäki 2009, s. 33

²⁸⁴ Ks. myös HE 23/1960 vp., s. 2, HE 28/2004 vp., s. 9, Haarmann 2005, s. 154 ja Huttunen 2007, s. 2

²⁸⁵ Haarmann 2005, s. 154

haltijan ja teoksen käyttäjän välistä suhdetta²⁸⁶. Suomalainen tekijänoikeusideologia rakentuu tekijälle annetun suojan ohella myös idealle teosten tavanomaisen käytön vapaudesta. Rajoitussäännökset takaavat tätä käyttämistä. Näin ollen meillä on lupa puhua jopa käyttäjän oikeuksista.

Kansainvälisellä tasolla Bernin sopimus sisältää säännöksiä tekijänoikeuden rajoituksista. Esimerkiksi sopimuksen 9(2) artikla antaa sopimusvaltioille oikeuden sallia teosten toisintamisen tietyissä erityistapauksissa. WIPO:n tekijänoikeussopimuksen 10 artikla sallii sopimuspuolten säätää rajoituksia ja poikkeuksia sopimuksella myönnettyihin oikeuksiin, mutta vain tietyissä erityistapauksissa, jotka eivät ole ristiriidassa teosten tavanomaisen hyväksikäytön kanssa eivätkä loukkaa tekijän oikeutettuja etuja (ns. kolmen kohdan testi). Euroopan unionissa tietokoneohjelmadirektiivin 5 artikla säätää varsin yksityiskohtaisesti tietokoneohjelman oikeudenhaltijan yksinoikeuksien rajoituksista, joten tältä osin rajoitussäännökset ovat varsin yhtäläiset Euroopassa. Myös tietoyhteiskuntadirektiivin 5 artiklassa säädetään jäsenvaltioille pakollisista ja sallituista rajoituksista ja poikkeuksista. Tekijänoikeuslaissa rajoitussäännökset sisältyvät 2. lukuun.

Tekijänoikeuslaissa on eriasteisia rajoituksia. Joissakin tapauksissa tekijänoikeus on säädetty väistymään ja teoksen käyttäminen sallitaan ilman tekijän lupaa ja korvausta maksamatta. Toisissa tapauksissa teoksen käyttäminen on sallittua ilman lupaa pakollisenssisäännöksen nojalla, mutta tekijällä on oikeus korvaukseen.²⁸⁷ Kolmanneksi teoksen käyttäminen voi perustua sopimuslisenssiin, jossa käyttäjä ja oikeudenhaltijoita edustava järjestö sopivat käytön ehdoista ja maksuista ja jonka nojalla käyttäjä saa käyttää teosta sopimuksen mukaisessa laajuudessa²⁸⁸.

Tekijänoikeuslain 11 §:ssä on yleisiä säännöksiä, jotka on otettava huomioon käytettäessä teosta rajoitussäännösten nojalla. Pykälän 2 momentissa edellytetään, että mikäli teoksesta valmistetaan kappale tai teos saatetaan yleisön saataviin 2 luvun säännöksen nojalla, tekijän nimi ja lähde on mainittava hyvän tavan mukaisesti, ja ettei teosta saa muuttaa tekijän suostumuksetta enempää kuin mitä sallittu käyttö edellyttää. Momentilla on selkeä yhteys moraalisten oikeuksien toteutumiseen. Pykälän 3 momentti oikeuttaa

²⁸⁶ Goldstein 2001, s. 293

²⁸⁷ HE 28/2004 vp., s. 9

²⁸⁸ HE 28/2004 vp., s. 9

Sopimuslisenssi on määritelty hallituksen esityksessä 28/2004 tekijänoikeuden yhteisvalvonnan helpottamiseksi ja käyttäjien suojaamiseksi muotoilluksi oikeudelliseksi konstruktioksi. (HE 28/2004 vp., s. 9) Tekijänoikeuslain mukaista sopimuslisenssiä ja tietokoneohjelmien lisensointia ei pidä sotkea toisiinsa, vaikka molemmissa on kyse käytön ehdoista sopimisesta. Merkittävin ero näiden välillä on se, että sopimuslisenssissä sopiminen perustuu oikeuksien kollektiiviseen hallintaan, kun taas tietokoneohjelman lisensoimisessa ohjelmiston oikeudenhaltija yleensä itse on sopimusosapuolena.

rajoitussäännöksen nojalla valmistetun kappaleen levittämisen yleisölle ja kappaleen käyttämisen julkiseen esitykseen tekijänoikeuden rajoituksen mukaisessa tarkoituksessa. 5 momentissa säädetään laillisen kappaleen vaatimuksesta, mikä tarkoittaa sitä, ettei rajoitussäännöksen nojalla saa valmistaa kappaleita sellaisesta teoksen kappaleesta, joka on valmistettu tai saatettu yleisön saataviin tekijänoikeuslain 2 §:n vastaisesti tai jota suojaava tekninen toimenpide on kierretty.

Kaikki tekijänoikeuslain 2 luvun rajoitussäännökset eivät sovellu kaikkiin teoslajeihin. Tämä käy ilmi joko säännöksen sanamuodosta, luonteesta tai nimenomaisesta maininnasta pykälän soveltumattomuudesta tiettyyn teoslajiin. Näin ollen tässä tutkielmassa yksityiskohtaisen käsittelyn ulkopuolelle jää muun muassa valmistaminen yksityiseen käyttöön (TekijäL 12 §), vaikka valmistamista yksityiseen käyttöön voidaan pitää merkittävimpänä yksittäisenä tekijänoikeuden rajoituksena²⁸⁹.

4.4.2. Käytön vaatimat kappaleet ja muuntelu

Tietokoneohjelman laillisesti hankkinut saa valmistaa ohjelmasta sellaiset kappaleet, jotka ovat tarpeen ohjelman käyttämiseksi (TekijäL 25j.1 §). Se, jolla on oikeus käyttää tietokoneohjelmaa, saa valmistaa ohjelmasta varmuuskappaleen, mikäli se on tarpeen ohjelman käytön kannalta (TekijäL 25j.2 §). Varmuuskappaleiden valmistamista ei ole rajattu vain yhteen kappaleeseen, jos useammalle varakopiolle on perusteltuja syitä²⁹⁰. Erona näiden kahden kappaleen valmistamista koskevan säännöksen välillä on se, ettei varmuuskappaleen valmistamista voida sopimuksin rajoittaa. Sen sijaan lisenssisopimuksilla on hyvin tavanomaista rajoittaa ohjelmien käyttämiseksi tarvittavaa kopiointia niin määrällisesti, paikallisesti kuin ajallisestikin²⁹¹. Erityisen tärkeää on huomata, ettei tietokoneohjelmasta saa valmistaa kappaletta yksityistä käyttöä varten, jonka voisi esimerkiksi antaa eteenpäin perhepiirissä, sillä tällainen kappale ei ole käytön vaatima. Tietokoneohjelman käytön vaatimia kappaleita ovat sen sijaan esimerkiksi tietokoneen kiintolevyille tai RAM-muistiin syntyvät kopiot tietokoneohjelmasta, joita ilman ohjelman funktiota, ratkaisua tietojenkäsittelyongelmaan, ei voitaisi toteuttaa. Käytön vaatima kopio onkin luonteeltaan varsin tekninen.

²⁸⁹ Yksityiseen käyttöön ei TekijäL 12.4 §:n perusteella saa valmistaa kappaletta tietokoneella luettavassa muodossa olevasta tietokoneohjelmasta. Myöskään alkukielisestä ohjelmasta ei hallituksen esityksen 211/1992 mukaan saisi valmistaa tietokoneella luettavassa muodossa olevaa kappaletta. Sen sijaan esimerkiksi paperilla olevasta lähdekielisestä ohjelmasta voi valmistaa muutaman kappaleen yksityistä käyttöä varten. (HE 211/1992 vp., s.9)

²⁹⁰ HE 211/1992 vp., s. 10

²⁹¹ Ks. aiheesta laajemmin esim. Välimäki 2009, s. 181–188

Oikeus kappaleiden valmistamiseen on tietokoneohjelman laillisesti hankkineella (1 mom.) ja sillä, jolla on oikeus käyttää ohjelmaa (2 mom.). Ilmaisujen on katsottava tarkoittavan samaa – laillista käyttäjää. Hallituksen esityksen 211/1992 perusteella tällaiseksi henkilöksi olisi katsottava henkilö, joka on myynnin tai vastaavan luovutuksen tai käyttöoikeuden luovutuksen perusteella saanut oikeuden tietokoneohjelman käyttämiseen²⁹². Laillisella käyttäjällä on siis lupa tietokoneohjelman käyttämiseen. Hallituksen esityksessä ei mainita, voiko tällainen ”lupa” perustua 2 luvun rajoitussäännöksiin. Näin voidaan kuitenkin nähdä ainakin niissä tilanteissa, joissa tietokoneohjelman levitysoikeus on rauennut ja henkilö ostaa ”käytetyn” tietokoneohjelman, edellyttäen kuitenkin sen, ettei ensimmäisen ostajan käyttöoikeus lakkaa ohjelma edelleen myydessä²⁹³.

Tietokoneohjelman laillisesti hankkineelle taataan lailla oikeus tehdä ohjelmaan ohjelman käyttämiseksi tarpeellisia muutoksia. Muunteluoikeuteen kuuluu myös oikeus korjata ohjelman virheitä (TekijäL 25j.1 §). Kansallinen laki sallii rajoittaa sopimuksin oikeutta muuntelemiseen ja virheiden korjaamiseen, mikä etenkin virheiden korjaamisen osalta tuntuu ihmeelliseltä. Tietokoneohjelmadirektiivin johdantokappaleessa 18 kuitenkin todetaan, ettei henkilöä, jolla on oikeus käyttää tietokoneohjelmaa, saa estää suorittamasta toimia, jotka ovat välttämättömiä muun muassa ohjelman toiminnan kannalta. Virheitä voi olla erilaisia, mutta direktiivin valossa sopimuksin ei voitane pätevästi kieltää sellaisten virheiden korjaamista tietokoneohjelmasta, jotka ovat ohjelman käyttämisen kannalta olennaisia, välttämättömiä korjauksia.²⁹⁴

Tietokoneohjelmaa voidaan muunnella, mutta myös parannella. Esimerkiksi erilaiset ohjelmaan saatavat päivitykset, jotka yleensä lisäävät ohjelman ominaisuuksia, ovat parannuksia. Toki päivitysten toinen tarkoitus on korjata ohjelman virheitä. Yleensä ohjelman oikeudenhaltija tarjoaa asiakkailleen mahdollisuuden päivityksiin, mutta ohjelmaa voi parannella myös joku muu taho. Tällaisia tietokoneohjelman ominaisuuksia lisääviä parannuksia ei voida nähdä ohjelman virheen korjaamisena eikä käytön kannalta tarpeellisina muutoksina, sillä ohjelma toimii ilman näitäkin. Parannukset eivät siis ole välttämättömiä ohjelman käyttämiseksi.²⁹⁵ Parannusten tekemistä onkin lähdettävä arvioimaan teoksen muunteluoikeuden kautta, joka kuuluu oikeudenhaltijalle. Jos pa-

²⁹² Ks. HE 211/1992 vp., s. 9

²⁹³ Ks. esim. edellä jaksossa 4.3.1.2.3. esitelty EUT:n ratkaisu asiassa C-128/11

²⁹⁴ Ks. Välimäki 2009, s. 52. Välimäki on havainnut saman ristiriidan kansallisen lain ja direktiivin välillä. Välimäki epäilee erehdystä lainsäädäntötyössä ja uskoo lainsäätäjän tarkoittaneen, ettei virheiden korjaamista voida kieltää sopimuksin.

²⁹⁵ Carr & Arnold 1992, s. 17–18

rannus on sellainen, ettei se ole tekijänoikeudellisesti relevantti, on tällaisten parannusten tekeminen sallittua.²⁹⁶

4.4.3. Tutkiminen ja käänteismallinnus

Tietokoneohjelman laillinen käyttäjä²⁹⁷ saa tarkastella, tutkia tai kokeilla tietokoneohjelman toimintaa niiden ideoitten ja periaatteiden selvittämiseksi, jotka ovat ohjelman perustana (TekijäL 25j.3 §). Säännös on omiaan takaamaan sitä, ettei tekijänoikeus suojaa anneta kuin sille ulkomuodolle, johon ideat ja periaatteet on puettu. Pykälän mukaista oikeutta ei voida sopimuksin rajoittaa. Käytännössä ohjelman ideoiden ja periaatteiden tutkimista vaikeuttaa kuitenkin se, että säännöksen mukaiset toimet on tehtävä ohjelman tietokoneen muistiin lukemisen tai ohjelman näyttämisen, ajamisen siirtämisen tai tallentamisen yhteydessä.

Tekijänoikeuslain 25k §:ssä sallitaan tietokoneohjelman käänteismallinnus tilanteissa, joissa on välttämätöntä hankkia sellaiset tiedot, joiden avulla voidaan saavuttaa yhteentoimivuus tietokoneohjelman ja muiden ohjelmien välillä²⁹⁸. Oikeutta käänteismallinnukseen ei voida rajoittaa sopimalla, mutta tekijänoikeuslaki asettaa sille varsin tiukat edellytykset. Ehkä tärkeimpänä näistä edellytyksistä mainittakoon, että toimenpiteet saa suorittaa vain ohjelman laillinen käyttäjä tai hänen lukuunsa henkilö, jolla on siihen oikeus. Käänteismallinnuksen avulla voidaan selvittää ohjelman rajapinnat, joiden avulla yhteentoimivuuden tutkiminen ja selvittäminen ovat mahdollisia²⁹⁹. Käänteismallinnuksen osalta on kuitenkin huomattava, että toimet on sidottu tiukasti yhteensopivuutta koskevien tietojen hankkimiseen. Yleissääntönä on siis se, että käänteismallinnus kuuluu tekijän yksinoikeuksiin, minkä vuoksi se ei ole lähtökohtaisesti sallittua. Tämä tarkoittaa myös sitä, ettei käänteismallinnus ole sallittu tietokoneohjelman taustalla olevien

²⁹⁶ Ks. Välimäki 2009, s. 53–55

²⁹⁷ Laillisen käyttäjän määritelmän osalta viitataan edellisessä jaksossa 4.4.2. annettuun määritelmään.

²⁹⁸ Korostettakoon, ettei yhteentoimivuustietojen selvittäminen ole sallittua tietokoneohjelman ja laitteiston välisen yhteentoimivuuden selvittämiseksi. (Mylly 2006, s. 13) Ks. kuitenkin Välimäki 2009, s. 62, jossa todetaan mm., että käänteismallinnus on sallittu myös laitteistokomponenttien osalta.

Ks. Goldstein 2001, s. 299, jossa todetaan oikeusvertailevasti suhteessa Euroopan unioniin, ettei Yhdysvalloissa ole nimenomaista säännöstä tietokoneohjelmien käänteismallintamisesta, vaan käänteismallinnus perustuu fair use -doktriiniin, jonka nojalla esimerkiksi tutkiminen on sallittua. Goldstein tuo kuitenkin esille, että tuomioistuimissa oikeutta käänteismallinnukseen on tulkittu tavalla, joka vastaa tietokoneohjelmadirektiivin säännöksiä käänteismallinnuksesta.

²⁹⁹ Rajapinnoilla tarkoitetaan ohjelman osia, jotka mahdollistavat tietokoneohjelman kommunikoinnin ja yhteentoimivuuden muiden laitteiden tai tietokoneohjelmien kanssa. (Mylly 2005, s. 746. Ks. myös Harrenko et al. 2006, s. 232)

Tietokoneohjelmadirektiivissä lähdetään siitä ajatuksesta, että myös tietokoneohjelmien rajapinnat voivat saada tekijänoikeussuojaa. Suoja on kuitenkin kapea, sillä ulkopuolelle jäävät vähintäänkin rajapintaspesifikaatiot. Suomessa rajapintojen suoja on evätty omaperäisyyden puutteen vuoksi. (Mylly 2005, s. 764 ja 766)

ideoitten ja periaatteiden selvittämiseksi. Esimerkiksi ohjelman toiminnallisuuteen liittyvät ideat ja periaatteet voidaan toki selvittää muullakin tavalla ohjelman käyttämisen yhteydessä, mutta etenkin koodin rakenteeseen liittyvät ja muut vain koodista ilmenevät ideat ja periaatteet ovat paljastettavissa vain käänteismallinnuksella, jollei koodi jotenkin muuten ole saatavilla³⁰⁰. Näin ollen käänteismallinnusta koskevan 25k §:n sanamuotoa tarkasti noudattaen osaa tietokoneohjelman ideoista ja periaatteista ei voida löytää ja havaita, minkä voidaan katsoa tarkoittavan samaa kuin niiden suojaaminen. Kuitenkin on huomattava, että mikäli mitkä tahansa ideat ja periaatteet tulevat esille sallitun käänteismallinnuksen yhteydessä, saa tätä informaatiota tietysti käyttää.³⁰¹

4.4.4. Suojakeinojen kiertäminen

Välimäki on perustellusti nostanut suojakeinojen kiertämisen yhdeksi tekijänoikeuden rajoituksista todeten, että käyttäjän oikeudet menevät suojakeinojen edelle ja että olisi kummallista, jos tekniset suojakeinot rajoittaisivat käyttäjän oikeuksia laajentaen tekijän yksinoikeuksia ilman rajoja³⁰². Välimäen näkemykselle ei ole tukea kirjoitetussa laissa, mutta hän viittaa hallituksen esitykseen 211/1992, jossa todetaan muun muassa, että jos ohjelma on suojattu kopioinnilta, tarvitsee käyttäjä puheena olevan välineen (kyse kopiosuojan poistamiseen tarkoitettusta välineestä) voidakseen tehdä luvallisen varmuuskopion³⁰³. Välimäki perustelee näkemystään myös Yhdysvaltaisilla oikeustapauksilla. Lopuksi Välimäki kuitenkin toteaa, että etenkin viihdestandardien suojausten osalta laki on tiukkenemassa, viitaten muun muassa tietoyhteiskuntadirektiivin johdantokappaleisiin 48 ja 50, joiden perusteella suojakeinojen kiertäminen on varsin rajoitettua.

Välimäen näkemykseen käyttäjälle annettavasta oikeudesta suojakeinojen kiertämiseen on helppo yhtyä, sillä se on vallitsevan tekijänoikeusideologian mukainen.

4.4.5. Teoskappaleiden levitysoikeuden raukeaminen

Teoskappaleiden levitysoikeuden raukeamista on jo sivuttu tässä tutkielmassa jaksossa 4.3.1.2.3. teoskappaleiden levitysoikeutta käsiteltäessä. Euroopan unionin tuomioistuinten ratkaisun asiassa C-128/11 jälkeen tietokoneohjelman levitysoikeuden raukeamista on pakko arvioida uudella tavalla, sillä EUT tulkitsi tietokoneohjelmadirektiivin 4(2)

³⁰⁰ Ks. HE 211/1992 vp., s. 10, jossa todetaan tietokoneohjelmadirektiivin 1(2) artiklaan viitaten: ”Toisin kuin perinteisten teoslajien osalta ohjelman perustana olevien ideoiden selvittäminen saattaa edellyttää ohjelman koodin purkamista, toisin sanoen ohjelman konekielisen version kääntämistä takaisin ihmisen luettavissa olevaan muotoon,…”.

³⁰¹ Ks. Harenko et al. 2006, s. 233 – 234 ja Välimäki 2009, s. 60

³⁰² Välimäki 2009, s. 63

³⁰³ Ks. HE 211/1992 vp., s. 12

artiklaa siten, että tietokoneohjelman levitysoikeus raukeaa myös siinä tapauksessa, kun kappale hankitaan Internetistä lataamalla. Näin ollen Suomessakin vallitsevaa käsitystä siitä, ettei teoskappaleita voida levittää tietoverkossa, minkä vuoksi levitysoikeus ei voi myöskään raueta, on tietokoneohjelmien osalta muutettava. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tietokoneohjelman kappaleita, olivatpa ne fyysisellä alustalla tai digitaalisessa muodossa hankittuja, on kohdeltava samoin levitysoikeuden raukeamisen osalta. Internetistä ladattujen tietokoneohjelmien osalta on kuitenkin muistettava EUT:n asettamat edellytykset levitysoikeuden raukeamiselle: a) oikeudenhaltijan on tullut sallia lataaminen Internetistä tallennusalustalle ja b) ohjelman kappaleelle on myönnetty ajallisesti rajoittamaton käyttöoikeus.

Tekijänoikeuslain 19 §:n mukaan, kun teoksen kappale on tekijän suostumuksella ensimmäisen kerran myyty tai muutoin pysyvästi luovutettu Euroopan talousalueella, kappaleen saa levittää edelleen. Säännöksen mukaista yhteisöraukeamista sovelletaan kaikkiin teoslajeihin. Levitysoikeuden raukeaminen kohdistuu aina teoskappaleisiin, ei itse teokseen³⁰⁴. Näin ollen raukeaminen ei tarkoita sitä, että tekijän yksinoikeudet lakkaavat vaikuttamasta. Käytännössä 19 §:llä tarkoitetaan sitä, että oikeudenhaltijan suostumuksella luovutetun kappaleen saa myydä edelleen ensimmäisen luovutuksen jälkeen.

Pykälässä pysyvän luovutuksen muotona mainitaan myynti, mutta myös esimerkiksi lahjoituksessa on kyse pysyvästä luovutuksesta. Hallituksen esityksessä 211/1992 todetaan, ettei säännös sovellu silloin, kun luovutuksen kohteena on tietokoneohjelman käyttöoikeus, ja ettei näissä tilanteissa levitysoikeus raukea. Esityksessä kuitenkin jatketaan, että lähtökohtana on, että raukeaminen tapahtuu silloin, kun ohjelman sisältävä levyke tai muu tietoväline luovutetaan ostajalle ilman, että ostajan käyttöoikeutta on mitenkään ajallisesti rajoitettu.³⁰⁵ Tämä kanta on vahvistettu edellä esiin tulleessa EUT:n ratkaisussa asiaan C-128/11. Samoin ratkaisussa KKO:2003:88 korkein oikeus katsoi ohjelmistovalmistajien levitysoikeuden rauenneeksi sillä perusteella, ettei ohjelmien käyttöoikeutta ollut ajallisesti rajoitettu. Ajallisesti rajoittamattoman käyttöoikeuden luovutus on siten rinnastettavissa pysyvään luovutukseen. Raukeamisen edellytyksenä oleva myyjän suostumus ensimmäiseen luovutukseen taas merkitsee sitä, ettei laittomia ohjelmakopioita saa levittää edelleen.

³⁰⁴ Haarmann 2005, s. 166

³⁰⁵ HE 211/1992 vp., s. 11

Tietokoneohjelmien kauppa on perinteisesti ollut fyysisten kappaleiden kauppaa. Tältä osin levitysoikeuden raukeamista koskeva säännös on varsin selvä. Tietokoneohjelmien kauppa on kuitenkin suuressa määrin siirtynyt Internetiin, joten EUT:n ratkaisun asiassa C-128/11 jälkeen herääkin jatkokysymys, kuinka edelleen luovutus on toteutettavissa Internetin kautta digitaalisessa muodossa hankittujen tietokoneohjelmien kohdalla. Voi-ko esimerkiksi kiintolevyille ladatun ohjelman siirtää muistitikulle tai DVD-levylle, joka sitten on annettavissa ohjelman luovutuksensaajalle, sillä tällöinhän on kyse kappaleen valmistamisesta. Jos kerta Internetistä ladattu tietokoneohjelma on lupa levittää edelleen, tämä tulisi sallia sillä edellytyksellä, ettei kappaleen luovuttajalle jää omaa kappaletta. Toinen mielenkiintoinen kysymys on, tuleeko oikeudenhaltijan sallia tietokoneohjelman myöhemmän luovutuksensaajan lataavan ohjelman Internetistä, käytännössä oikeudenhaltijan kotisivulta. Nykyisessä ohjelmien Internet-kaupassa on tavallista, että lataaminen on mahdollista vasta maksutapahtuman jälkeen, mikä estää myöhempää luovutuksensaajaa lataamasta ohjelmaa samasta lähteestä kuin alkuperäinen ostaja. Ratkaisun asiassa C-128/11 valossa oikeudenhaltijalla voitaisiin nähdä olevan velvollisuus edesauttaa myös uudelleen levitystä, sillä EUT totesi myöhemmän ostajan olevan tietokoneohjelmadirektiivin 5(1) artiklan mukainen ohjelman laillisesti hankkinut henkilö, joka voi ladata ohjelman tietokoneelleen oikeudenhaltijan Internet-sivulta. Kuten huomata saattaa, vallitsevan näkemyksen levitysoikeudesta raukeamisesta muuttumiseen liittyy monia kysymyksiä, jotka vaativat selvittämistä.

5. DIGITAALISEEN OHJELMISTOPIRATISMIIN LIITTYVÄT TEKIJÄNOIKEUDEN LOUKKAUKSET

5.1. Oikeudenloukkaajat ja loukkaukset

Digitaaliseen ohjelmistopiratismiin osallistuu useita toimijoita, joiden tekijänoikeudellisesti relevantti toiminta on erilaista. Peruslähtökohtana voidaan pitää jakoa suojatun aineiston jakajiin ja lataajiin. Jakajan ja lataajan lisäksi on kuitenkin tunnistettavissa joukko erinäisiä tahoja, joiden toiminta vähintäänkin edesauttaa tekijänoikeuslain nojalla suojattujen teosten luvaton jakamista ja lataamista Internetissä. Seuraavassa esityksessä on tarkoitus pohtia ja selvittää tekijänoikeuslain pohjalta, loukkaavatko ja millä tavoin digitaalisen ohjelmistopiratismiin eri toimijat tietokoneohjelman tekijälle lailla suojattuja yksinoikeuksia. Jakajan ja lataajan osalta paneudutaan myös kysymykseen tekijänoikeuslain 2 luvun rajoitussäännösten soveltumisesta digitaaliseen ohjelmistopiratismiin tarkoituksena etsiä rajaa laillisen ja laittoman toiminnan välille.

Tämä jakso toistaa paljon samoja asioita, joita on jo aiemmin käsitelty tässä tutkielmassa ja etenkin tutkielman 4. luvussa. Tämä on tietoinen valinta, sillä katson toistamisen tarvittavissa määrin olevan välttämätöntä asian esittämiseksi johdonmukaisesti ja selkeästi. Esittäminen näin on myös tärkeää, sillä vastaavanlaista yhtenäistä esitystä digitaalisen ohjelmistopiratismiin tekijänoikeudellisesti relevanteista toimista ei ilmeisesti ole aiemmin esitetty suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa.

5.1.1. Tiedostojen jakaja

Jotta mitä tahansa olisi ylipäättään mahdollista ladata Internetistä, tarvitaan taho, joka saattaa aineistoa Internetiin ladattavaksi. Näin ollen tiedostojen jakajan asema digitaalisessa ohjelmistopiratismissa nousee kaikkein keskeisimmäksi. Tämän keskeisaseman vuoksi onkin ymmärrettävää, että mikäli piratismia halutaan saada hillityksi, tulee olla keinot puuttua laittomaan verkkojakamiseen.

Käytännössä tiedostoja voidaan Internetissä jakaa usealla eri tavalla. Valtaosa luvattomasta tiedostojen jakamisesta tapahtuu vertaisverkoissa, joissa jokainen käyttäjä on lähtökohtaisesti sekä jakaja että lataaja. Merkittävässä määrin tiedostoja levitetään myös Internet-sivuinä näkyvistä verkkopalveluista, joille tallennettua aineistoa sivulla vierailijat voivat ladata itselleen.³⁰⁶ Sillä, millä tavalla aineisto on tullut jaetuksi tietoverkos-

³⁰⁶ Tekijänoikeustoimikunnan mietintö 2012:2, s. 36. Tekniikasta tarkemmin tutkielman jaksossa 2.2.5.

sa, ei voida katsoa olevan käytännön tekijänoikeudellista merkitystä, koska tekijänoikeuslaki on tekniikkaneutraali niin teoksen kappaleiden valmistamisen kuin teoksen yleisön saataviin saattamisen osalta³⁰⁷.

TekijäL 2 §:n mukaan tekijällä on yksinoikeus kappaleiden valmistamiseen muuttamattomana tai muutettuna ja missä muodossa tahansa. Tiedostoja jakava taho voi hankkia jaettavaa materiaalia eri lähteistä. Hän voi ensinnäkin hankkia tietokoneohjelman laillisesti joko fyysisellä tallennusalustalla tai lataamalla ohjelman Internetistä. Laillisesti tietokoneohjelman hankkinut saa TekijäL 25j.1 §:n nojalla valmistaa vain käytön kannalta tarpeelliset kappaleet. Jos jakaja valmistaa tällaisesta laillisesti hankitusta tietokoneohjelmasta muun kuin käytön vaatiman kappaleen, olisi tällaisen kappaleen valmistamiseen oltava oikeudenhaltijan suostumus. Jos tietokoneohjelman jakaminen edellyttää kappaleen valmistamista jakamista varten esimerkiksi tietokoneen kiintolevylle, kyseessä ei ole tietokoneohjelman käytön kannalta tarpeellinen kappale, joten kappaleen valmistamiseen olisi oltava oikeudenhaltijan suostumus. Tarve kappaleen valmistamiseen jakamista varten voi tulla kyseeseen etenkin tilanteissa, joissa ohjelma on hankittu fyysisellä tallennusmedialla. Toiseksi jaettava tietokoneohjelma voidaan ladata laittomasti Internetistä, jolloin kyse on myös kappaleen valmistamisesta. Tältä osin viitataan jaksoon 5.1.2. Lisäksi, jos tietokoneohjelmaa jaetaan Internetissä olevan verkkopalvelun kautta, vaatii jakaminen kappaleen valmistamista verkkopalvelun palvelimelle. Tietokoneohjelman Internet-jakaja käytännössä siis aina tulee loukanneeksi oikeutta kappaleen valmistamiseen ensivaiheena yleisön saataviin saattamiselle. Sen sijaan tietokoneohjelmien muuttaminen jakamista varten tuskin ajankohtaistuu³⁰⁸.

TekijäL 2 § takaa tekijälle yksinoikeuden teoksen yleisön saataviin saattamiseen. Internet-jakajan syyllistymistä tekijänoikeuden loukkaukseen pohdittaessa mahdollisiksi yleisön saataviin saattamisen muodoiksi nousee yleisölle välittäminen ja teoskappaleiden levittäminen yleisölle.

Tietokoneohjelma voidaan saattaa yleisön saataviin keskitetysti yhdeltä palvelimelta, jolloin lataajat ottavat yhteyttä vain tähän yhteen lähteeseen. Tällainen tilanne on ky-

³⁰⁷ Vastaavasti Päivärinte 2011, s. 27: ”Nähdäkseni sillä kumpana yleisöön saataviin saattamisen tapana, välittämisenä vai levittämisenä, digitaalista piratismia pidetään, ei ole merkittävää vaikutusta, koska joka tapauksessa digitaalisen piratismiin yhteydessä voidaan teosten jakamisen katsoa kuuluvan siihen tekijän yksinoikeuksien kokonaisuuteen, jonka teoksen yleisön saataviin saattaminen muodostaa.”

³⁰⁸ Tietokoneohjelman muuttaminen voi kuitenkin olla kyseessä, mikäli ohjelma pakataan tiedonsiirron nopeuttamiseksi muotoon, joka pienentää tiedoston kokoa, jos samalla esimerkiksi tietokoneohjelmasta poistetaan ”turhia” ominaisuuksia. Pakkaaminen ei kuitenkaan lähtökohtaisesti poista tietokoneohjelmasta mitään, vaan kyse on pikemminkin teoksen kappaleesta toisessa muodossa.

seessä myös silloin, kun tietokoneohjelma laitetaan jaettavaksi omalle kotisivulle. Vertaisverkoissa yleisön saataviin saattaminen puolestaan toteutuu yhdestä tai useammasta lähteestä riippuen siitä, kuinka monella taholla sama jaettava tiedosto kokonaan tai osittain on. Teoksen saattaminen Internetiin (myös vertaisverkossa) on yleisölle suuntautuvaa toimintaa.³⁰⁹ Tietokoneohjelmien saattaminen yleisön saataville Internetissä voi tapahtua joko jakamalla suoraan tietokoneohjelmaa (yleensä asennustiedostona tai muutoin pakattuna) tai ”välillisesti” saattamalla Internetiin jaettavasta tietokoneohjelmasta luotu kuvaus- eli torrent-tiedosto tai magnet-linkki.

Tiedostoja Internetissä jaettaessa teos tulee välitetyksi silloin, kun teos ladataan omalle kotisivulle tai Internet-palvelimelle tai kun vertaisverkko-ohjelman käyttäjä sallii omalla koneellaan olevan tiedoston lataamisen muille vertaisverkon käyttäjille³¹⁰. Tietokoneohjelman verkkopakaja syyllistyy siten oikeudenloukkaukseen välittömästi, kun hän mahdollistaa tietokoneohjelman lataamisen Internetin kautta. Yksinoikeutta on loukattu siinäkin tapauksessa, ettei kukaan tosiasiaa tule ladanneeksi teosta itselleen.

Nykyaikaisessa luvattomassa verkkopakamisessa on varsin tavanomaista BitTorrent-tekniikan käyttö. Kyseisen tekniikan tekee mielenkiintoiseksi se, että siinä varsinaisena jakamisen kohteena on ensisijaisesti varsinaiseen päätiedostoon liittyvä torrent-tiedosto tai magnet-linkki. Torrent-tiedosto on kooltaan korkeintaan muutama kymmenen kilotavua, joten se ei todellakaan sisällä mitään osia varsinaisesta päätiedostosta, eikä se ei ole sellainen kappale teoksesta, jossa teoksen alkuperäinen identiteetti olisi säilynyt. Torrent-tiedosto ei itsessään voine olla teos, sillä kyseessä on lähinnä tekninen päätiedoston yksilöivä metadata, joka ei osoita itsenäisyyttä ja omaperäisyyttä. Tästä taas johdetaan, että torrent-tiedosto itsessään on tekijänoikeudellisesti arvioituna vapaasti kaikkien levitettävissä olevaa informaatiota.³¹¹ Juuri torrent-tiedostosta sanotun voidaan katsoa soveltuvan myös magnet-linkkiin. BitTorrent-tekniikkaan perustuvaa tiedostojen jakoa on käsitelty Suomessa viime vuosina liittyen Finreactor-tiedostojenjakopalveluun ja sen käyttöön.

Kouvolan HO 13.11.2007 R 06/25936: A oli toiminut Finreactor-verkon jäsenenä ja siinä ominaisuudessa asettanut muiden käyttäjien saataville Finreactorin tracker-tietokantaan "Windows XP

³⁰⁹ Ks. jakso 4.3.1.2.

³¹⁰ Vastaavasti Ruotsin lainsäädännön pohjalta Carlén-Wendels 2000, s. 126 (Huomaa ajankohta). Carlén-Wendels myös toteaa, että suojatun teoksen lähettäminen sähköpostitse hyvälle ystävälle ei ole kiellettyä, sillä kyse on yksityisestä käytöstä. Hän kuitenkin korostaa, ettei tämä koske tietokoneohjelmia, joiden kappaleen valmistaminen yksityiseen käyttöön ei ole sallittua. Iästään ja ruotsalaisesta taustastaan huolimatta tämä toteamus on edelleen sovellettavissa myös Suomessa.

³¹¹ Ks. Vilanka 2009, iprinfo.com

Finnish Corporate SP2" -torrent-tiedoston. A:n mukaan varsinainen päätiedosto ei ollut missään vaiheessa jaossa hänen koneellaan, vaikkakin A myönsi ladanneensa kyseisen ohjelman aikaisemmin. Hovioikeus ei uskonut tätä väitettä, vaan katsoi, että A on sallimalla ainakin yhden vertaisverkossa toimineen henkilön ladata tietokoneeltaan tekijänoikeudellisesti suojatun Windows XP -ohjelmiston saattanut ilman tekijänoikeuden haltijan lupaa teoksen yleisön saataville. A on ollut tietoinen siitä, että teosta tullaan lataamaan muiden vertaisverkkoon kuuluvien henkilöiden toimesta, minkä vuoksi hän on vastuussa myös näiden teosten lataamisista.

KKO:2010:48: A oli toimittanut Internetissä ylläpidettyyn Finreactor-tiedostojenjakoverkkoon torrent-tiedostoja, joiden avulla verkon käyttäjät olivat voineet ladata tietokoneilleen tekijänoikeuden suojaamia pelitiedostoja verkosta muualta kuin A:n tietokoneelta. Korkein oikeus katsoi, ettei tekijänoikeuslaissa säädetyn oikeudenhaltijan suojan tule olla riippuvainen laittoman jakelun teknisestä toteuttamistavasta ja että Finreactor-verkossa tapahtunutta suojattujen teosten jakelua voidaan arvioida tekoaikana voimassa olleen lain mukaan teokappaleiden levittämisenä³¹². Korkein oikeus katsoi, että A on tiennyt kuvaustiedostot Finreactor-verkkoon viedessään peleihin kohdistuneesta kysynnästä ja siitä, että kuvaustiedostoja vastaavat sisältötiedostot tulevat verkon toimintaperiaatteiden mukaisesti ilman oikeudenhaltijoiden lupaa leviämään tiedostojenjakoverkossa, samoin kuin siitäkin, että siihen johtaa ratkaisevasti juuri hänen oma menettelynsä. A:n katsottiin luvottomasti saattaneen suojattuja pelitiedostoja yleisön saataviin ja siten syyllistyneen tekijänoikeusrikkomukseen.

Molemmissa edellä kuvatuissa tapauksissa syytetyt olivat vieneet torrent-tiedostoja palvelimelle, josta nämä tiedostot olivat olleet Internet-käyttäjien saatavilla. Tapaukset ovat lähes identtiset, mutta ratkaisujen ero on olennainen. Hovioikeus katsoi, että syytetty oli levittänyt vähintään yhden tiedoston omalta koneeltaan, kun taas korkeimman oikeuden ratkaisussa ei ollut osoittaa, että yhtään päätiedostoa olisi saatettu yleisölle syytetyn tietokoneelta. Hovioikeudelta vaikuttaakin puuttuneen olennainen tekninen tietämys siitä, että mikäli torrent-tiedosto on löydetty toiselta palvelimelta, sen uudelle palvelimelle laittaminen ei edellytä sitä, että siirtäjä myös jakaisi itse päätiedostoa. Jos torrent-tiedosto on jonkun toisen aiemmin luoma, on lähteitä varmasti muutoinkin olemassa. Hovioikeus siis perusti ratkaisunsa siihen, että varsinainen teos oli saatettu vähintään kerran syytetyn toimesta yleisön saataville. Korkein oikeus puolestaan vaikuttaa tämän tosiasian huomanneen. Korkein oikeus lähti ratkaisussaan tekniikkaneutraaliudesta ja syytetyn tietoisuudesta omasta toiminnastaan. Vaikka verkon käyttäjät ovat varsinaisesti olleet aineiston jakajia ja lataajia, korkein oikeus katsoi, ettei vastuuta poista yksin se, että tiedostojenjakoverkon teknisen toteuttamistavan vuoksi tekijän välitön

³¹² Korkeimman oikeuden ratkaisussa sovellettiin ennen vuoden 2005 lainmuutosta voimassa ollutta lakia, minkä vuoksi ratkaisussa puhutaan teokappaleiden levittämisestä. Voimassa olevan lain mukaan torrent-tiedostojen jakamista voidaan pitää teoksen välittämisenä.

osallistuminen päätiedostojen jakamis- ja kopioimistapahtumiin ei ole ollut tarpeen. Korkein oikeus katsoi torrent-tiedostojen viemisen tiedostojenjako verkkoon nimenomaisena tarkoituksena olleen aineiston saattaminen muille verkon käyttäjille. Syytetyn katsottiin tienneen päätiedostoihin kohdistuvasta kysynnästä ja siitä, että torrent-tiedostoja vastaavat päätiedostot verkon toimintaperiaatteiden valossa tulevat leviämään käyttäjien keskuudessa. Korkeimman oikeuden ratkaisun perusteella näyttää olevan selvää, että pelkkä suojattua päätiedostoa kuvaavan torrent-tiedoston saattaminen yleisön saataville Internetissä on teoksen yleisön saataviin saattamista, sillä torrent-tiedosto on olennainen osa verkkojakelua BitTorrent-tekniikkaan perustuvissa vertaisverkoissa ja verkon käyttäjän oletetaan tietävän verkon toimintaperiaatteista ja sen vuoksi oman toimintansa merkityksestä teoksen yleisön saataviin saattamisena.

Vaikka korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO:2010:48 on kyse vain torrent-tiedostojen saattamisesta yleisön saataville, ei liene olemassa estettä soveltaa torrent-tiedostoja koskevaa oikeusohjetta myös magnet-linkkien saattamiseen yleisön saataville, sillä magnet-linkki edesauttaa torrent-tiedoston tavoin teosten verkkojakamista. Tietoisuutta oman toiminnan merkityksestä teoksen yleisön saataviin saattamisena olisi kuitenkin vielä toistaiseksi arvioitava korostuneen tapauskohtaisesti, sillä magnet-linkkien käyttö vertaisverkoissa on vielä varsin uutta, mistä johtuen erehtymisen riski on olennaisesti suurempi kuin torrent-tiedostojen kohdalla.

EUT:n ratkaisun asiassa C-128/11 perusteella tietokoneohjelman kappaleita voi levittää fyysisellä tallennusmedialla, mutta myös tietoverkossa digitaalisessa muodossa³¹³. Koska oikeus välittämiseen ei raukea, mutta levitysoikeus raukeaa, on tekijänoikeuslain nojalla suojatun teoksen laittoman ja laillisen verkkojakamisen rajaa etsittävä levitysoikeuden raukeamisen kautta.

Tietokoneohjelman kappale tulee levitettyksi, kun fyysinen kappale vaihtaa ensimmäisen kerran omistajaa tekijän suostumuksella. Digitaalisessa muodossa oleva tietokoneohjelman kappale tulee puolestaan levitettyksi tietoverkon kautta silloin, kun omistusoikeus tai ajallisesti rajoittamattoman käyttöoikeus tietokoneohjelmaan luovutetaan oikeudenhaltijan suostumuksella ja omistus- tai käyttöoikeuden saajalla on oikeus valmistaa kappale tietokoneohjelmasta tallennusalustalle. Tällöin kappaleen levitysoikeus raukeaa.³¹⁴ Henkilö, joka on näin laillisesti hankkinut tietokoneohjelman, voi levittää tietoko-

³¹³ Ks. jakso 4.3.1.2.3.

³¹⁴ Ks. jaksot 4.3.1.2.3. ja 4.4.5.

neohjelman uudelleen oikeudenhaltijan estämättä. Sallittu uudelleen levittäminen voi tapahtua myös digitaalisessa muodossa esimerkiksi antamalla luovutuksensaajan ladata ohjelma luovuttajan käytössä olevalta palvelimelta. Koska raukeamisen edellytys on myyjän suostumus, tarkoittaa tämä sitä, ettei laittomia ohjelmakopioita saa levittää. Laillisen kappaleen hankkinut, oli hän sitten ensimmäinen tai myöhempi luovutuksensaaja, voi levittää tietokoneohjelman uudelleen TekijäL 19 §:n raukeamissäännöksen nojalla. Ohjelmistopiratismiksi laillisesti tietokoneohjelman hankkineen toiminta muuttuu kuitenkin siinä vaiheessa, kun hän saattaa laillisesti hankkimansa kappaleen yleisesti yleisön saataviin Internetissä. Koska teos on näin saatettu yleisön saataviin ilman oikeudenhaltijan suostumusta, ovat kaikki näin välitetyksi tulleet teoksen kopiot laittomia.

Tietokoneohjelmien jakaminen Internetissä ei aina ole tekijänoikeuslain vastaista. Ensinnäkin on muistettava, että tekijänoikeuslaki suojaa vain teoksia. On olemassa mahdollisuus, ettei tietokoneohjelmalle anneta lainkaan tekijänoikeussuojaa. Keskeisempää kuitenkin on, että erilaisiin julkisohjelmiin ja avoimen lähdekoodin ohjelmiin ei varsinaisesti liity lainkaan piratismiin ongelmaa, sillä tällaisten ohjelmien käyttö, kopiointi ja levitys ovat lähtökohtaisesti sallittuja, jolloin oikeuksia ei voi myöskään loukata³¹⁵. Tosin näihinkin ohjelmiin liittyy käyttörajoituksia, joita voidaan rikkoa. Tällöin on kuitenkin varsin usein kyse pelkästä sopimusrikkomuksesta.³¹⁶

5.1.2. Tiedostojen lataaja

Lataaja voidaan määritellä tahoksi, joka saa Internetissä yleisön saataviin saatetun aineiston saatavilleen. Tavanomainen teoksen käyttäminen ei ole tekijänoikeudellisesti relevanttia. Siten jos joku on esimerkiksi laittanut kuvan suojatusta teoksesta kotisivulle, voi kotisivulla vieraileva tarkastella kuvaa loukkaamatta tekijän yksinoikeuksia. Vastaavanlainen tilanne kuin suojatun teoksen kuvan suhteen on varsin vaikea kuvitella tietokoneohjelmiin liittyen. Toki tietokoneohjelmaan osoittava linkki, torrent-tiedosto tai muu ohjelmaan liittyvä seikka tai yhteys voi olla nähtävillä kuvan tapaan Internet-

³¹⁵ Välimäki 2009, s. 228–229

³¹⁶ Huom. Se, liittyykö julkisohjelmiin ja avoimen lähdekoodin ohjelmiin piratismiongelmaa ja missä laajuudessa, on osittain riippuvaista myös siitä, miten käsite ”ohjelmistopiratismi” määritellään. Jos ohjelmistopiratismi määritellään pelkäsi tekijänoikeuden loukkaukseksi, niin kuin tässä tutkielmassa on tehty, ei ohjelman käyttöehtojen rikkominen sisälly piratismiin. Ei kuitenkaan ole estettä määritellä piratismia siten, että se kattaa myös käyttöehtojen rikkomisen (Ks. esim. Välimäki 2009, s. 227). On kuitenkin huomattava, että kaikki käyttöehdot eivät ole sellaisia, että niiden rikkominen voitaisiin katsoa piratismiksi. Kuitenkin esimerkiksi ohjelman kopioimiseen ja levittämiseen liittyvät ehdot ovat sellaisia, että niiden rikkomista olisi helppo pitää piratismiksi luokiteltavana menettelynä.

Internet jakaminen voi myös loukata moraalisia oikeuksia. Kotila on esimerkiksi todennut, että tekijä saattaa subjektiivisesti kokea respektioikeutta loukatun saatettaessa teoksia yleisölle vertaisverkkoympäristössä. Kotila näkee, että myös objektiivisesti tarkasteltuna voi olla arveluttavaa, että teos saatetaan yleisölle yhteydessä, jossa pääasiassa liikkuu luvaton materiaalia. (Kotila 2009, s. 141 – 142)

sivulla tai vertaisverkossa, mutta se ei sellaisenaan mahdollista tietokoneohjelman tarkastelua samalla tapaa kuin kuva esimerkiksi patsaasta tai maalauksesta³¹⁷. Näillä perusteilla voidaankin sanoa, että mikäli käyttäjä haluaa saada tietokoneohjelman tarkempaan tarkasteluun, on hänen valmistettava ohjelmasta kappale. Jos ohjelma on teos, on kyseessä tekijänoikeudellisesti relevantti toimenpide.

Kaikenlainen kappaleiden valmistaminen tietokoneohjelmasta kuuluu tekijänoikeuden haltijan yksinoikeuksiin. Tietokoneohjelmasta valmistetaan kappale tallentamalla se fyysiselle alustalle, jona pidetään myös kiintolevyä. Tiedoston lataaja toisintaa tietokoneohjelman ladataan sen omalle tietokoneelleen. Sillä seikalla, ladataanko tiedosto yhtenä pakettina yhdeltä palvelimelta vai vertaisverkossa usean eri käyttäjän tietokoneelta, ei ole merkitystä, sillä TekijäL 2.2 § kattaa valmistamisen niin kokonaan kuin osittain. Siten jos tietokoneohjelma ladataan vertaisverkon kautta, jolloin lataaminen tapahtuu teknisesti hyvin pieninä osina eri lähteistä, tietokoneohjelma tulee toisinnetuksi, sillä tuloksena on sisällöllisesti alkuperäistä kopioinnin lähdeä vastaava ohjelma.

TekijäL 12 §:n nojalla julkistetusta teoksesta saa valmistaa muutaman kappaleen yksityistä käyttöä varten. Saman pykälän 4 momentin perusteella tämä ei kuitenkaan koske tietokoneella luettavassa muodossa olevaa tietokoneohjelmaa. TekijäL 25j § sallii laillisesti tietokoneohjelman hankkineen valmistaa kaikki käytön kannalta tarpeelliset kappaleet. Jotta tiedoston lataaja voisi tehdä itselleen tarvittavat kappaleet, hänen tulisi olla hankkinut tietokoneohjelma laillisesti itselleen, mikä käytännössä tarkoittaa sitä, että hänellä on oikeudenhaltijalta johdettavissa oleva suostumus ohjelman käyttämiseen. Myös tilanteissa, joissa tietokoneohjelman kappaleen levitysoikeus on rauennut ja kappale on levitetty uudelleen, teos on hankittu laillisesti. Näin ei kuitenkaan ole, mikäli tietokoneohjelma on saatettu luvatta yleisölle Internetissä. Tällöin ladattu kappale ei ole laillinen, vaikka lähteenä oleva kappale sinänsä olisi laillisesti hankittu.

Myös TekijäL 11.5 §:n yleinen laillisen kappaleen vaatimus rajoitussäännösten mukaisen käyttäjän oikeuksien käyttämiselle puhuu kappaleen laillisuutta vastaan, sillä säännöksen mukaan kappaleita ei saa valmistaa sellaisesta kappaleesta, joka on valmistettu tai saatettu yleisölle 2 §:n vastaisesti. Jos tiedoston jakajalla ei ole ollut lupaa saattaa tietokoneohjelmaa yleisölle, tiedoston lataaja tulee loukanneeksi tekijän yksinoikeutta

³¹⁷ Tietokoneohjelma voi toki ilmetä esimerkiksi Internet-sivulla koodimuodossa, jolloin ohjelmaa voi tarkastella samoin kuin kuvaa. Tällaisessa muodossa olevalla tietokoneohjelmalla ei kuitenkaan ole käytännön merkitystä ohjelmistopiratismiin liittyen, sillä ohjelmat lähtökohtaisesti ladataan digitaalisessa muodossa toiminnallisena kokonaisuutena.

kappaleen valmistamiseen ladatessaan tietokoneohjelman itselleen. Jos taas on kyse laillisesta lähteestä, eli tilanteesta, jossa tietokoneohjelma on saatettu Internetissä yleisön saataville oikeudenhaltijan luvalla, valmistusoikeutta ei tekijänoikeudellisessa mielessä loukata ohjelma ladattaessa, sillä tällöin ohjelma hankitaan laillisesti, mahdollisesti myös vastikkeetta. Tämä on tavallista etenkin julkisohjelmien ja avoimen lähdekoodin ohjelmien kohdalla. Koska ohjelma on hankittu laillisesti, siitä on lupa valmistaa kaikki käytön edellyttämät kappaleet, joiden joukkoon myös Internetistä kiintolevyille ladattava kappale kuuluu. Se, että tietokoneohjelma on saatettu oikeudenhaltijan luvalla Internetiin, ei kuitenkaan aina tarkoita sitä, että kuka tahansa saisi valmistaa siitä kappaleen. Oikeudenhaltija voi esimerkiksi vaatia lisenssiehdoissaan käyttöoikeuden hankkimista kappaleen valmistamisoikeuden edellytyksenä³¹⁸. Tällaisen ehdon rikkomisessa on kuitenkin varsin usein kyse vain lisenssiehtojen vastaisesta käyttämisestä, ei varsinaisesti tekijänoikeuden loukkauksesta.

Tiedoston lataajan todennäköisin ja yleisin oikeudenloukkaus on kappaleen luvaton valmistaminen, johon oikeus varsin täydellisesti tietokoneohjelmien osalta kuuluu oikeudenhaltijalle. Tekijänoikeuslain valossa näyttää siltä, ettei ohjelmistopiratismiin liittyvä lataaminen voi olla millään tapaa tekijänoikeuslain mukaista, sillä aineisto on pääasiassa yleisön saatavilla ilman tarvittavia lupia. Ohjelmistopiratismiin kuuluukin luvattomuus, sillä jos jakamiseen tai lataamiseen olisi lupa, ei kyse enää olisi piratismista.

Ei kuitenkaan pidä unohtaa, että lataaja voi ladattuaan tietokoneohjelman ryhtyä myös muihin tekijänoikeudellisesti merkityksellisiin toimiin. Hän voi esimerkiksi välittää lataamansa ohjelman uudestaan saattamalla sen jakoon toisessa jakelukanavassa. On myös korostettava, että vertaisverkkojen toimintaperiaatteiden takia vertaisverkon käyttäjät eivät lähtökohtaisesti ole joko pelkkiä jakajia tai lataajia, vaan myös lataaja tulee lähtökohtaisesti jakajaksi heti kun ensimmäiset bitit ovat tallentuneet hänen tietokoneelleen. Merkitystä kun ei ole sillä, saatetaanko teos yleisölle kokonaan vai osaksi.³¹⁹

³¹⁸ Esimerkiksi EUT:n ratkaisun asiassa C-128/11 taustalla olleessa tapauksessa Oracle piti tietokoneohjelmaa ladattavissa kotisivultaan, mutta vain ohjelman käyttöoikeuden hankkinut sai ladata ohjelman itselleen. Kyse on ohjelmien lisensointiin liittyvästä kysymyksestä, jonka tarkempi käsittely jää tämän tutkielman ulkopuolelle.

³¹⁹ Muistutettakoon kuitenkin, että lähtökohtaisesti kaikista vertaisverkko-ohjelmista on löydettävissä asetus, jonka laittamalla päälle ohjelma vain lataa aineistoa, muttei lainkaan jaa koneella olevaa tai sinne kopioituvaa aineistoa. Tällöin vertaisverkon käyttäjä ei lainkaan syyllisty teoksen luvattomaan saattamiseen yleisön saataville, jota pidetään pahempaan oikeudenloukkauksena kuin pelkkää kappaleen valmistamista. Koska tällainen yksipuolinen lataaminen ei hyödytä kaikkia vertaisverkon käyttäjiä, ovat tällaiset ”leecherit” paheksuttuja vertaisverkon käyttäjien keskuudessa. (Koljonen 2012, s. 32) Ks. Soininen 2004, s. 71, josta käy ilmi, että vertaisverkko-ohjelmien käyttöön liittyen on huomattava, ettei vertaisverkko-ohjelman käyttäjä välttämättä edes tiedä saattavansa kiintolevyllään olevia tiedostoja

5.1.3. Tiedostojenjakoverkon ylläpitäjät

Tietokoneohjelmien tekijänoikeutta loukkaava jakaminen ja lataaminen Internetissä ei käytännössäkään vaadi kuin tiedostojen jakajan ja tiedostojen lataajan. Peruslähtökohta on yksinkertainen, muttei tehokas, sillä hajallaan tietoverkossa oleva materiaali ei tavoita kovinkaan suurta yleisöä. Tämän vuoksi Internetistä on löydettävissä kirjava joukko erilaisia tiedostojenjakoverkkoja. Tiedostojenjakoverkko on palvelu, jonka avulla verkon käyttäjät voivat helposti ja nopeasti löytää verkossa olevaa aineistoa. Tiedostojenjakoverkko voi olla palvelu, joka tarjoaa tallennustilaa aineistolle, kuten Youtube. Nykymuotoiseen Internet-piratismiin liittyen yleisempää kuitenkin on, että palvelu toimii eräänlaisena keskitettynä osoitteistona Internetistä saatavilla olevalle aineistolle. Tällöin palveluun on esimerkiksi tiedoston jakajan toimesta tallennettu joko linkki, torrent-tiedosto tai magnet-linkki jaettavana olevaan tiedostoon. Näin toimii esimerkiksi The Pirate Bay. Tiedostojenjakoverkot ovat siten olennainen osa tehokasta Internetissä tapahtuvaa tiedostojen vaihtoa.

Tiedostojenjakoverkon ylläpitäjien vastuuta tekijänoikeuden loukkauksesta on käsitelty korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO:2010:47 (Finreactor).

Vastaajat olivat ylläpitäneet Internetissä Finreactor-tiedostojenjakoverkkoa, jonka kautta oli jaettu verkon käyttäjien kesken tekijänoikeudella suojattuja musiikki-, elokuva-, peli- ja ohjelmatiedostoja ilman oikeudenhaltijan lupaa. Järjestelmän toiminta perustui siihen, että tiedostoja Finreactor-verkossa ladanneet käyttäjät olivat jakaneet niitä samanaikaisesti koneiltaan myös toisille käyttäjille. Verkossa olleet tiedostot eivät siten olleet välittömästi saatavilla vastaajien ylläpitämältä verkopalvelimelta, vaan palvelimella olleen torrent-tiedoston avulla verkon käyttäjien tietokoneilta. Palvelun ylläpitäjät olivat suorittaneet käyttäjien hallinnointia, valvoneet jaettavina olevia sisältöjä ja jatkuvasti kehittäneet palveluaan. Koska verkon käyttäjäksi pääsy edellytti vain rekisteröitymistä, korkein oikeus katsoi verkon yleisölle avoimeksi.

yleisölle, sillä käyttäjähän ei osallistu aktiivisesti tiedostojen levittämiseen eikä hän välttämättä edes tiedä, että ohjelmaan sisältyy mahdollisuus tiedostojen jakamiseen. Soinisen huomautus on aiheellinen, ja sillä lienee edelleen jossain määrin merkitystä pohdittaessa loukkauksen tahallisuutta. Vuonna 2004 tällä näkemyksellä on voinut olla suurikin painoarvo, koska vertaisverkkotekniikka oli tuolloin vielä varsin nuorta, sillä esim. Napster, joka oli ensimmäinen laajasti käytetty vertaisverkko-ohjelma, julkaistiin 1999. Voidaan väittää, että nykyisin keskiverto vertaisverkko-ohjelman käyttäjä on tietoinen ohjelman perusräätteistä ja siten myös ohjelman funktiosta tiedostojen jakamisen välineenä.

Jaksoihin 5.1.1. ja 5.1.2. liittyen todettakoon vielä lyhyesti, että tietoverkoissa toimittaessa on hyvinkin mahdollista, että lapset saattavat syyllistyä tekijänoikeuden loukkaukseen kopioimalla ja levittämällä tekijänoikeudella suojattua materiaalia Internetissä. Näissä tilanteissa nousee esiin kysymys lapsen vanhempien vastuusta tekijänoikeuden loukkauksesta. Vanhemmilla on lastensa valvontavelvollisuus, mutta vanhempien valvontavelvollisuuden ei voida ainakaan lähtökohtaisesti katsoa kattavan luvattoman jakamisen ja lataamisen estämistä, joten lapsen vanhempien ei voida myöskään katsoa olevan vastuussa lapsensa tekijänoikeuden loukkauksista. (Sorvari 2007, s. 213 – 214 ja 260 – 263. Ks. myös Jaeger 16.11.2012, zdn.net.com)

Korkein oikeus katsoi ylläpitäjien toimien olleen suunnitelmallisia ja toiminnan perustuneen selkeään työnjakoon. Korkein oikeus totesi, että koska palveluun tallennetut torrent-tiedostot ovat osoittaneet jaettavana olevan materiaalin, ovat ne olleet välttämätön väline aineiston hakemiselle ja kopioimiselle Internetistä. Korkein oikeus katsoi, että verkon ylläpitäjien toimet olivat olleet olennaisia verkossa tapahtuneiden tekijänoikeuden loukkausten toteutumisen kannalta ja että ylläpitäjät olivat tienneet oman toimintansa merkityksestä järjestelmän toimivuuden kannalta. Korkein oikeus katsoi ylläpitäjien osallistuneen yhdessä toistensa ja verkon käyttäjien kanssa suojattujen teosten kappaleiden levittämiseen yleisön keskuuteen ja niiden valmistamiseen, sekä näin menetellessään tahallisesti loukkausten oikeudenhaltijoiden tekijänoikeuslain mukaisia oikeuksia. Korkein oikeus ei muuttanut hovioikeuden ratkaisua rikosvastuun osalta, joka oli tuominnut ylläpitäjistä seitsemän tekijänä tekijänoikeusrikkomuksesta ja neljä avunannosta tekijänoikeusrikkomukseen.

Ratkaisusta on syytä muistuttaa, että se on annettu ennen vuoden 2005 tekijänoikeus- ja rikoslain muutosta voimassa olleen lain nojalla.

Tiedostojenjakoverkon ylläpitäjien vastuuta tekijänoikeuden loukkauksesta on käsitelty myös ruotsalaisissa lähes maailmanlaajuista huomiota herättäneissä maailman suosituinta piraattipalvelua The Pirate Baytä koskevissa Tukholman kärjäoikeuden 17.4.2009 antamassa ratkaisussa (Mål nr B 13301-06) sekä Svean hovioikeuden 26.11.2010 valitukseen antamassa ratkaisussa (Mål nr B 4041-09).

Vastaajat ylläpitivät The Pirate Bay -nimistä tiedostojenjakoverkkoa/seurantapalvelinta, jonka avulla palvelun käyttäjät pystyivät jakamaan ja lataamaan tekijänoikeudellisesti suojattua materiaalia. Palvelun toimintaperiaate oli samanlainen kuin edellä kuvatussa Finreactor-verkossa, eli The Pirate Bay -palvelussa olivat vain päätiedostoihin liittyvät torrent-tiedostot. Sekä kärjäoikeus että hovioikeus katsoivat, että The Pirate Bay ei itse välittänyt tekijänoikeudella suojattua sisältöä, vaan tämä oli tapahtunut palvelun käyttäjien toimesta. Tämän vuoksi palvelun ylläpitäjien ei voitu katsoa syyllistyneen tekijänoikeusrikokseen, vaan kyseeseen saattoi tulla tekijänoikeusrikoksen valmistelu tai avunanto rikokseen.

Tuomioistuimet päätyivät pitämään The Pirate Bayn toimintaa avunantona päärikokseen. Päärikoksena tuomioistuimet pitivät BitTorrent-vertaisverkon käyttäjien toimia. Nämä olivat välittäneet tekijänoikeudellisesti suojattua materiaalia yleisölle ilman oikeudenhaltijoiden lupaa omilta tietokoneiltaan, mikä oli mahdollistanut muiden käyttäjien valmistaa teoksista kappaleita. Tuomioistuimet katsoivat The Pirate Bay -palvelun olleen olennaisena edellytyksenä suojattujen sisältöjen tehokkaalle yleisön saataviin saattamiselle, minkä vuoksi palvelun katsottiin edistäneen päätekoa mahdollistamalla torrent-tiedostojen jakamisen ja lataamisen. The Pirate Bayn ylläpitäjien katsottiin avustaneen päätekoa tahallisesti, sillä toiminta oli suunnitelmallista, jokaisen roolit olivat selkeät ja ylläpitäjien katsottiin olleen tietoisia siitä, että palvelun avulla välitetään tekijänoikeudellisesti suojattua materiaalia ja että heidän toimintansa edesauttoi yksittäisen palvelun käyttäjän oikeudenloukkausta.

Ruotsin korkein oikeus ei antanut valituslupaa The Pirate Baytä koskevassa asiassa.

Finreactor- ja The Pirate Bay -tuomiot osoittavat, että myös tiedostojenjakoverkon ylläpitäjät voivat olla vastuussa tekijänoikeuden loukkauksista. Esiin tuotujen tuomioiden pääpiirteet ovat varsin pitkälti yhtenäiset sillä poikkeuksella, että Suomessa ylläpitäjien katsottiin olleen vastuussa yleisön saataviin saattamisesta ja kappaleiden valmistamisesta yhdessä toistensa ja verkon käyttäjien kanssa, kun taas Ruotsissa vastaavaa toimintaa pidettiin avunantona tekijänoikeuden loukkaamiseen. Tältä osin ero on tekijänoikeudellisesta näkökulmasta huomattava, sillä korkeimman oikeuden kannan mukaan tiedostojenjakoverkon ylläpitäjä on itse oikeutta loukkaava taho. Turun hovioikeus oli tosin päättänyt tuomiossaan, jonka korkein oikeus näiltä osin hyväksyi, pitämään neljän Finreactorin toimintaan osallistuneen tahon tekoa avunantona tekijänoikeusrikkomukseen. Erona ruotsalaisiin ratkaisuihin on kuitenkin se, että avunanto tekijänoikeusrikkomukseen perustui näiden neljän vähäisempään panokseen Finreactorin toiminnassa, ei laitonta toimintaa edistävän palvelun tarjoamiseen.³²⁰

Suomessa että Ruotsissa palvelun ylläpitäjät vetosivat puolustuksenaan siihen, että palvelimella itsellään ei ollut eikä sen kautta kulkenut yhtäkään suojattua teosta. Palvelun avulla vain annettiin tieto aineiston sijainnista, joten verkossa tapahtuneet tekijänoikeuden loukkaukset eivät olleet välittömiä seurauksia heidän toimistaan. Suomessa korkein oikeus myönsikin, että perinteisesti tekijänoikeuden loukkaamiseen perustuva vastuu edellyttää, että henkilö itse määrää teoksesta tekijänoikeuslain vastaisesti. Esitellyissä tapauksissa tuomioistuimet kuitenkin lähestyivät palveluiden ylläpitäjien toimintaa kokonaisuutena ja kiinnittivät huomiota siihen, että Finreactorin ja The Pirate Bayn toiminnan tietoisena päämääränä oli tarjota tehokas palvelu aineistojen jakamiselle ja kopioinnille Internetissä palveluiden käyttäjien välillä. Olennaista ylläpitäjän asettamiselle vastuuseen ei olekaan se, ovatko he itse saattaneet teoksia yleisölle tai valmistaneet niitä kappaleita, vaan se, että ylläpitäjien tarkoituksena on mahdollistaa luvaton verkkojako, ja sitä kautta edesauttaa yksittäisen käyttäjän mahdollista tekijänoikeuden loukkausta. Ratkaisujen perusteella voidaan myös asettaa edellytys, että palvelun ylläpitäjien tulee olla tietoisia oman toimintansa merkityksestä suhteessa käyttäjän oikeudenloukkaukseen ja siitä, että palvelussa liikkuu suojattua materiaalia.

³²⁰ Ks. myös Sorvari 2005, s. 296–297, jossa Sorvari käsittelee välittäjän toimintaa ja laiminlyöntiä avunantona tekijänoikeuden rangaistavaan loukkaukseen; ja Välimäki 2009, s. 75, jossa todetaan, että käytännössä tiedostojenjakopalvelua ylläpitävät tai tiedostolinkkejä julkaisevat voivat olla vastuussa teoistaan avunantajina.

Finreactor- ja The Pirate Bay -tapauksissa vastaajat vetosivat puolustuksenaan kansallisiin lakeihin, joilla direktiivi sähköisestä kaupasta (2000/31/EY) on implementoitu osaksi kansallista lainsäädäntöä. Kummassakin tapauksessa vastaajat katsoivat olevansa tallennuspalveluntarjoajana vastuusta vapaita (sähkökauppalaki 15 §, lagen om elektronisk handel 19 §). Tuomioistuimet pitivät kyseessä olevaa kansallista lainsäädäntöä tapaukseen soveltuvana, mutta katsoivat, etteivät lain mukaisen vastuuvapauden edellytykset täyttyneet. Suomessa korkein oikeus katsoi, että vastaajat olivat tietoisia verkon tarkoituksesta ja toimillaan verkon ylläpitämiseksi osallistuneet verkossa toteutuneisiin oikeudenloukkauksiin. Ruotsissa käräjäoikeus puolestaan totesi, että vastuusta voi olla vapaa vain se, joka ei tunne toiminnan laittomuutta ja toimii kun saa siitä tiedon. Tapauksissa ylläpitäjien katsottiin olleen tietoisia toimintansa laittomuudesta.³²¹

Ottaen huomioon, että Internetissä tapahtuvia tekijänoikeuden loukkauksia on lähes mahdotonta jäljittää, avautuu tiedostojenjakoverkon ylläpitäjien vastuuseen asettaminen uudesta näkökulmasta. Koska varsinaista tekijänoikeuden loukkaajaa on lähes mahdoton saada vastuuseen, syntyy paineita siitä, kuka tällaisessa tilanteessa voidaan asettaa vastuuseen ja maksumieheksi kaikkien silmien alla tapahtuvasta rikoksesta. Tällöin katseet kohdistuvat väijäämättä tiedostojenjakoverkkoihin, joiden toiminta on edes jollain tapaa julkista ja joiden taustalla olevat henkilöt ovat suhteellisen helposti löydettävissä.³²² Ongelmallista kuitenkin on, että jos tiedostojenjakoverkon ylläpitäjä saatetaan vastuuseen, vastaa hän käytännössä käyttäjän tekemisistä³²³. Finreactor- ja The Pirate Bay -ratkaisut kuitenkin ilmentävät yleisestä linjaa piratismiin kitkemisestä, mikä on omiaan legalisoimaan nämä ratkaisut. Mikäli piratismi halutaan estää tai ainakin hankaloittaa sitä, on loogista puuttua niihin seikkoihin, jotka sen nykyisessä laajuudessaan mahdollistavat.³²⁴

³²¹ Vastaavasti Pihlajarinne 2012b, s. 80

Ks. Siniketo 2010, s. 266 – 267, jossa Siniketo toteaa vertaisverkkovälittäjän vastuusta seuraavasti: ”En närmare granskning av ansvarsfrihetsbestämmelserna i lagen om tillhandahållande av informationssamhällets tjänster medför dock att det inte torde vara omöjligt att skapa en peer-to-peer-tjänst som åtminstone formellt uppfyller lagens kriterier om ansvarsfrihet.”

Myös videopalvelu Youtubea vastaan on Yhdysvalloissa ajettu kannetta, jossa Youtube yritettiin saada vastuuseen käyttäjiensä teoista. Tapauksessa Viacom v. Youtube tuomioistuimien katsoi, ettei Youtube ollut vastuussa palveluntarjoajana käyttäjien teoista, koska tämä noudatti Digital Millennium Copyright Act:n edellyttämää alasottomenettelyä, joka vastaa sähkökauppalain mukaista ilmoitusmenettelyä. (Ks. myös Google 23.6.2010, googleblog.blogspot.fi)

³²² Vastaavasti Siniketo 2010, s. 260

³²³ Piraattipuolue 26.11.2010, piraattipuolue.fi. Ks. myös Apajalahti & Sotala 2010, s. 27

³²⁴ Toisaalta on huomautettava, että etenkin The Pirate Bay -tuomioilla on ollut vaikutus myös vastakkaiseen suuntaan, sillä tuomiot saivat ruotsalaiset piratismiin kannattajat aktivoitumaan ja tuomaan äänensä esiin yhä voimakkaammin. Tästä esimerkkinä Tukholman käräjäoikeuden tuomion jälkeen Ruotsin piraat-

5.1.3. Internet-välittäjä, linkittäjä ja vertaisverkko-ohjelman laatija

Sähkökauppalaki tunnistaa tiedonsiirto- ja verkkoyhteyspalvelut, joiden tehtävänä on pelkkä tiedonsiirron mahdollistaminen viestintäverkossa; välimuistipalvelut, joiden tehtävänä on edesauttaa tiedonsiirtoa viestintäverkossa; ja tallennuspalvelut, jotka käsittävät palvelun vastaanottajan toimittamien tietojen tallentamista. Näiden tietoyhteiskunnan palveluntarjoajien eli välittäjien vastuuvapaudesta säädetään sähkökauppalain 13–15 pykälissä. Pykälät koskevat välittäjän vastuuta yleisesti, ei pelkästään vastuuta tekijänoikeuden loukkauksesta. Toimimalla säädetyllä tavalla palveluntarjoaja voi olla varma siitä, ettei hän joudu välitetyn aineiston sisällöstä vastuuseen³²⁵. Siinä tapauksessa, että vastuuvapaudentedellytykset eivät täyty, välittäjän vastuuta on arvioitava rikos- ja vahingonkorvausoikeudellisten säännösten perusteella³²⁶. Pelkistetysti ilmaistuna pääsääntönä voidaan pitää sitä, ettei pelkkä teknisten edellytysten tarjoaminen aiheuta välittäjälle vastuuta tekijänoikeuden loukkauksesta, vaan vastuun syntymisen edellytyksenä on joko välittäjän oma aktiivinen toiminta välitettävän materiaalin suhteen tai se, että välittäjä jättää tietoisena loukkaavasta toiminnasta itse toimimatta³²⁷. Puhdas välittäjänä toimiminen ei lähtökohtaisesti voi tarkoittaa syyllistymistä tekijänoikeuden loukkaukseen tai edes vastuuta ohjelmistopiratismiin liittyvistä tekijänoikeuden loukkauksista.³²⁸

Linkittäminen on keino ilmoittaa tietyn sivuston tai aineiston osoite tietoverkossa³²⁹. Tästä lähtökohdasta myös vertaisverkkojen voisi nähdä perustuvan linkittämiseen, sillä ladattavan materiaalin ollessa vertaisverkon käyttäjien tietokoneilla, materiaaliin päästään käsiksi joko vertaisverkko-ohjelman tarjoaman ”linkin” tai Internetistä löydettävissä olevan torrent-tiedoston tai magnet-linkin avulla. Vertaisverkkoihin liittyvät tekijänoikeuden loukkaukset ovat kuitenkin varsin selviä ilman linkittämistä koskevaa pohdiskelua, sillä aineisto on selvästi saatettu yleisön saataville. Lisäksi todennäköisin linkittäjäksi katsottava taho on se, jonka toimesta teos muutenkin on yleisön saatavilla. Konkreettisemmin linkittäjän mahdollinen vastuu tekijänoikeuden loukkauksesta koskee ti-

tipuolueeseen liittyi 25 000 uutta jäsentä, ja piraattipuolue sai läpi kaksi europarlamentaarikkoo vuoden 2009 europarlamenttivaaleissa. (Apajalahti & Sotala 2010, s. 38)

³²⁵ HE 194/2001 vp., s. 9

³²⁶ HE 194/2001 vp., s. 9. Ks. myös Sorvari 2007, s. 381 ja 387

³²⁷ Sorvari 2007, s. 387, Hyyrynen 2009, s. 121 ja Pihlajarinne 2012b, s. 79

³²⁸ Ks. aiheeseen liittyen myös jaksoissa 5.1.3. ja 5.2.2.2. esitetty

Tässä vaiheessa korostettakoon, että direktiivin sähköisestä kaupankäynnistä 15 artiklassa kielletään jäsenvaltioita asettamasta välittäjille yleistä velvollisuutta valvoa siirtämiään ja tallentamia tietoja tai velvollisuutta pyrkiä aktiivisesti saamaan selville laitonta toimintaa osoittavia tosiasioita tai olosuhteita. (Ks. myös direktiivin sähköisestä kaupankäynnistä johdantokappale 47)

³²⁹ Pihlajarinne 2012a, s. 16

lanteita, joissa suojattuja teoksia levitetään Internetin tallennuspalveluiden avulla, jolloin ladattavissa olevaan aineistoon on saatavissa yhteys esimerkiksi URL-linkin kautta.

Jotta linkittäjä voisi loukata tekijänoikeuksia ja siten joutua vastuuseen ohjelmistopiratismista, joudutaan pohtimaan sitä, onko linkittäminen kappaleiden valmista ja/tai yleisön saataviin saattamista. Kappaleita teoksesta valmistuu silloin, kun teos tallennetaan verkkopalvelimelle tai ladataan verkkopalvelimelta. Tällöin ei kuitenkaan ole kyse linkittämisestä. Pääsääntönä voidaan lähteä siitä, ettei linkittäjä valmista uutta teoskappaletta, sillä kyse ei ole siitä, että linkitetty teos tallennetaan linkittäjän sivustolle³³⁰. Tuovien linkkien, jotka tuovat linkitetyn materiaalin osaksi linkittäjän sivua, asettaminen voidaan yleensä katsoa kappaleen valmistamiseksi³³¹. Myös itsestään aktivoituvien linkkien kohdalla linkittäjän voidaan nähdä valmistavan kappaleen³³². Molemmissa tapauksissa varsinainen kappaleen valmistuminen kuitenkin tapahtuu käyttäjän tietokoneella. Jos kyse olisi esimerkiksi elokuvateoksiin liittyvästä Internet-piratismista, olisi linkittäjän toimilla suurempi relevanssi kappaleiden valmistamisena, sillä elokuvateoksen tarkastelu pelkän selainkäytön avulla on varsin yksinkertaista. Tietokoneohjelmien tarkasteleminen ei yleensä ole näin helppoa. Linkittäjän on kuitenkin katsottava valmistaneen tietokoneohjelmasta kappaleen tilanteessa, jossa hän on asettanut sivulleen itseltään aktivoituvan linkin, jonka aktivoituessa sivustolle siirryttäessä palvelimelle tallennetusta tietokoneohjelmasta valmistuu kappale käyttäjän tietokoneelle käyttäjän voimat itse estää latautumista. Tällaisessa, tosin käytännössä harvinaisessa tilanteessa käyttäjän vastuu valmistamisesta olisi kohtuutonta. Linkittäjä tulisi näin loukanneeksi tekijän yksinoikeutta, mikäli linkittämiselle ei ole ollut oikeudenhaltijan lupaa.

Yleisön saataviin saattamisen tavoista linkittämisen kohdalla kyseeseen tulee yleisölle välittäminen. Vievien ja reagointia vaativien linkkien ja etenkin hyperlinkkien käyttämisen ei katsota olevan yleisön saataviin saattamista, sillä ne vain osoittavat sen mistä materiaali löytyy. Näissä tapauksissa yleisölle välittäminen on tapahtunut linkitetyn sivun haltijan toimesta.³³³ Saman voidaan katsoa koskevan tilanteita, joissa tietokoneohjelma on tallennettu verkkopalvelimelle, sillä ohjelma on tullut välitetyksi sen tahon toimesta, joka ohjelman on tallentanut palvelimelle. Tuovien linkkien asettamista on puolestaan yleisesti pidetty teoksen välittämisenä yleisölle³³⁴. Koska tuovan linkin pe-

³³⁰ Pihlajarinne 2012a, s. 111

³³¹ Pihlajarinne 2012a, s. 112

³³² Sorvari 2007, s. 65 ja Pihlajarinne 2012a, s. 112

³³³ Sorvari 2007, s. 127–128 ja 131–132 ja Pihlajarinne 2012a, s. 127

³³⁴ Sorvari 2007, s. 131 ja Pihlajarinne 2012a, s. 127

rusominaisuus on noutaa linkitetty materiaali erottamattomaksi osaksi linkittäjän sivua³³⁵, voidaan katsoa, ettei tällainen linkittäminen tule kyseeseen tietokoneohjelmien kohdalla, ellei kyseessä nimenomaan ole selainkäyttöön tarkoitettu ohjelma. Ohjelmistopiratismiin kannalta loukkaavasta yleisölle välittämisestä on selkeästi kyse linkittämisen tilanteissa, joissa linkitettyyn tietokoneohjelmaan pääsy on jollain tapaa rajoitettu, mistä johtuen teos ei ole ollut yleisön saatavilla. Jos linkittäminen kiertää asetetun rajoituksen, tulee aineisto saatetuksi yleisölle.³³⁶ Rajoitettu pääsy ohjelmaan on erityisesti tilanteissa, joissa ohjelma on tallennettu palvelimelle verkossa tapahtuvaa kaupankäyntiä varten.

Palvelin pohjaisen ohjelmistopiratismiin kannalta linkin asettaminen palvelimella olevaan teokseen on olennainen osa laittoman verkkojakelun toteutumista, sillä on varsin epätodennäköistä tai vähintäänkin sattumanvaraista, että teos todellisuudessa muuten tulisi löydettyksi palvelimelta. Useimmissa tapauksissa voidaan kuitenkin lähteä siitä, että linkin materiaaliin luo se taho, joka myös tallentaa materiaalin verkkopalvelimelle, jolloin oikeudenloukkaaja on joka tapauksessa sama henkilö. Koska linkki, riippumatta siitä miten se on teknisesti toteutettu, on käytännössä edellytys tallennuspalvelimien käyttöön perustuvassa Internet-piratismissa, olisi syytä mieltää myös linkin asettaminen tekijänoikeutta loukkaavaksi yleisön saataviin saattamiseksi.³³⁷

Linkittämiseen liittyen on vielä todettava, että Internetistä on löydettävissä sivustoja, joille on kerätty ja joille voidaan tallentaa linkkejä Internet-palvelimille tallennettuun materiaaliin. Tilanne vastaa edellä jaksossa 5.1.3. kuvattuja Finreactor- ja The Pirate Bay -tapauksia sillä erotuksella, että nyt palvelu tarjoaa suoran linkin yleisön saataviin saatettuun materiaaliin, jonka avaamalla aineisto voidaan ladata suoraan palvelimelta. Koska kuka tahansa Internetin käyttäjä voi löytää linkin, on materiaali yleisön saatavissa. Tällaisessa palvelussa on myös kyse tiedostojenjakoverkosta, joten palvelun ylläpitäjät voivat olla vastuussa luvattomasta tekijänoikeudellisesti suojatun teoksen yleisön saataviin saattamisesta. Estettä soveltaa Finreactor- ja The Pirate Bay -tapauksissa annettuja oikeusohjeita tiedostojenjakoverkon ylläpitäjän vastuusta tekijänoikeuden loukkauksesta ei ole.

³³⁵ Ks. Pihlajarinne 2012a, s. 39

³³⁶ Ks. Pihlajarinne 2012a, s. 124

³³⁷ Pihlajarinne on todennut yleisesti linkittämiseen liittyen, että linkittämistekniikan tarkastelulle olisi perusteltua antaa merkitystä vain osana linkittämisen seurausten kokonaisarviointia. Pihlajarinteen mukaan linkittämistekniikan sijasta olisi perusteltua tarkastella pikemminkin linkittämisen taloudellisia ja muita tosiasiallisia seurauksia. Hänen mielestään relevanttia tulisi olla esimerkiksi se, että rinnastuuko linkittäminen tosiasiallisesti teoskappaleen valmistamiseen, saako teos tosiasiaassa uuden yleisön ja millaisena linkittäminen näyttäytyy yleisön näkökulmasta. (Pihlajarinne 2011, s. 157 – 158)

Vertaisverkko-ohjelman tekijän saattaminen vastuuseen tekijänoikeuden loukkauksista on varmasti monen tekijänoikeuden haltijan tai muun tekijänoikeudella rikastuvan toiveena, sillä on argumentoitavissa, ettei nykyisessä laajuudessaan harjoitettu Internet-piratismi olisi mahdollista ilman näitä ohjelmia. Vertaisverkko-ohjelmat ovat tietokoneohjelmia ja siten myös suojattuja teoksia. Tekijän vallassa on päättää teoksensa saatamisesta yleisön saataviin, joten ohjelman tekijää ei voida kieltää levittämästä luovan työnsä tulosta, sillä muuten tekijänoikeuslainsäädäntö kääntyisi itse itseään vastaan.³³⁸ Vaikka vertaisverkko-ohjelmien merkitys piratismille on olennainen, ei ohjelman tekijä itsessään välitä tai kopioi yhtään teosta ohjelman koodin kirjoittaessaan. Ohjelmalla on myös laillisia käyttötarkoituksia, minkä vuoksi ohjelmoijan asettaminen välillisesti vastuuseen ohjelman käyttäjän tekijänoikeuden loukkauksesta ei voi tulla kyseeseen.³³⁹

5.2. Mahdollisuudet puuttua ohjelmistopiratismiin

Tässä jaksossa on tarkoitus tarkastella keinoja puuttua luvattomaan tietokoneohjelmien verkkojakamiseen ja -lataamiseen. Puuttumiskeinot ymmärretään tässä esityksessä laajasti käsittäen sekä ohjelmistopiratismiin liittyvät rikos- ja siviilioikeudelliset seuraamukset että keinot laittoman aineiston saannin estämiseksi. Lyhyesti pohditaan myös sitä, kuinka oikeudenhaltija voi omilla toimillaan ja valinnoillaan estää ohjelmistopiratismia.

5.2.1. Rikos- ja siviilioikeudellinen vastuu – uhka vastuuseen joutumisesta

Ohjelmistopiratismi loukkaa tekijän yksinoikeuksia luovan työn tulokseen. Tekijänoikeuslain systematiikassa tekijänoikeuden loukkauksesta seuraa lähtökohtaisesti vastuu. Loukkauksen seurauksena on rikosoikeudellinen rangaistus ja/tai siviilioikeudellinen velvollisuus suorittaa tekijälle hyvitystä teoksen tekijänoikeuslain vastaisesta käyttämisestä tai korvata teoksen lainvastaisesta käyttämisestä aiheutunut vahinko.

Rikosoikeudellisina seuraamuksina tekijänoikeuden loukkauksesta tulevat lähtökohtaisesti kyseeseen tekijänoikeusrikos (RL 49:1) tai tekijänoikeusrikkomus (TekijäL 56a §). Tekijänoikeuden loukkauksen yhteydessä myös muun rangaistavan teon tunnusmerkistö voi täytyä³⁴⁰. Tekijänoikeusrikkomuksen tunnusmerkistö edellyttää tekijänoikeuslain

³³⁸ Vastaavasti Vilanka 2009, iprinfo.com

³³⁹ Blair & Cotter 2005, s. 134, alaviite 3

³⁴⁰ Esim. loukkaaja voi syyllistyä petokseen, jos hän hankkiakseen itselleen tai toiselle oikeudetonta taloudellista hyötyä taikka toista vahingoittaakseen, erehdyttämällä tai erehdyttä hyväksi käyttämällä saa toisen tekemään tai jättämään tekemättä jotakin ja siten aiheuttaa taloudellista vahinkoa erehtyneelle tai sille, jonka eduista tällä on ollut mahdollisuus määrätä (RL 36:1). Petoksen tunnusmerkistö voi täytyä esimerkiksi silloin, kun taidevääreennös myydään aitona teoksena (Sorvari 2007, s. 392 – 393). Vastaaval-

määräysten rikkomista tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta, kun taas tekijänoikeusrikoksen edellytyksenä on, että teko on tahallinen ja omiaan aiheuttamaan huomattavaa haittaa tai vahinkoa loukatun oikeuden haltijalle. Tekijänoikeusrikoksen tunnusmerkistö edellyttää lähtökohtaisesti ansiotarkoitusta, mutta tästä edellytyksestä on tingitty, jos loukkaus tapahtuu tietoverkossa tai tietojärjestelmien avulla (RL 49:1.3). Tästä johtuen voidaan pitää lähtökohtana, että digitaaliseen ohjelmistopiratismiin liittyvät oikeudenloukkaukset sinänsä täyttävät tekijänoikeusrikoksen tunnusmerkistön³⁴¹.

Olenaisena huomiona, mikä myös osoittaa suojattujen teosten Internet-jakamisen suurempaa paheksuttavuutta suhteessa pelkkään lataamiseen, on huomattava, että TekijäL 56a §:n 2 momentin mukaan tekijänoikeusrikkomuksena ei pidetä muutaman kappaleen valmistamista yksityistä käyttöä varten sellaisesta tietokoneella luettavassa muodossa olevasta tietokoneohjelmasta, joka on julkaistu taikka jonka kappaleita on tekijän suostumuksella myyty tai muutoin pysyvästi luovutettu, taikka teoksesta 11 §:n 5 momentin vastaisesti. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että vaikka tietokoneohjelman lataaminen loukkaa tekijän yksinoikeutta kappaleiden valmistamiseen, ei oikeutta loukkaava kappaleen valmistaminen kuitenkaan johda rikosoikeudelliseen vastuuseen. Hyvitys- ja vahingonkorvausvastuu puolestaan ovat edelleen mahdollisia.

Teoksen tekijänoikeuslain vastaisesta käyttämisestä seuraa velvollisuus suorittaa hyvitys tekijälle (TekijäL 57.1 §). Hyvityksen on oltava kohtuullinen³⁴². Hyvitysvelvollisuus ei ole riippuvainen tuottamuksesta, vaan teoksen lainvastaisesta käyttämisestä. Loukkaajan ei edellytetä olleen tietoinen toimintansa lainvastaisuudesta.³⁴³ Hyvitysvastuuta on kuitenkin kavennettu 1 momentin toisessa virkkeessä siten, ettei hyvitysvastuuta ole, mikäli teoksen kappale on valmistettu yksityistä käyttöä varten ja valmistajan ei ole pitänytäkään tietää kopioitavan aineiston lainvastaisesta saattamisesta yleisön saataville. Rajoitus voinee tulla vain harvoin sovellettavaksi piratismitapauksissa, sillä tietoisuus

la tavalla myös piraattikopioita voidaan myydä aitoina, joten petoksen tunnusmerkistö saattaa täytyä etenkin tallennepiratismitapauksissa.

³⁴¹ Ks. HE 28/2004 vp., s. 136, jossa todetaan että, säännöksen (RL 49:1.3) sanamuodon tarkoituksena on kattaa kaikki käytännössä esiintyvät tapaukset, joissa toisiinsa verkotettujen tietokoneiden avulla loukataan tekijänoikeuksia tai tekijänoikeuksien lähioikeuksia.

³⁴² Hyvityksen kohtuullisuus on aiheuttanut merkittävää keskustelua oikeustieteilijöiden keskuudessa. Yksiselitteistä ratkaisua hyvityksen määrän laskemiseksi ei ole olemassa. Piratismitapauksissa hyvityksen määrään liittyvä keskustelu on olennaista, sillä hyvityksenä määrätyt summat ovat olleet huikeita. Hyvitys onkin huomattavasti ankarampi ”rangaistus” piratismiin liittyvistä oikeudenloukkauksista kuin oikeudenloukkauksesta tuomittava rikosoikeudellinen rangaistus. Hyvityksen kohtuullisuutta ei tässä tutkielmassa laajemmin käsitellä. Mm. Katariina Sorvari on käsitellyt kattavasti ja ansiokkaasti hyvityksen kohtuullisuutta teoksissaan ”Vastuu tekijänoikeuden loukkauksesta erityisesti tietoverkkoympäristössä” (2005) ja ”Tekijänoikeuden loukkaus” (2007).

³⁴³ Harenko et al. 2006, s. 505 ja Välimäki 2009, s. 69

kopioitavan aineiston laittomuudesta on yksi Internet-piratismiin perusteista. Hyvityksen maksuvelvollisuus piratismitapauksissa on siten käytännössä väistämätöntä.

Jos teosta on käytetty tahallisesti tai tuottamuksesta, on hyvityksen lisäksi suoritettava korvaus kaikesta muustakin menetyksestä (TekijäL 57.2 §). Vahingonkorvausta on suoritettava myös tilanteissa, joissa muutoin kuin teosta käyttämällä syyllistytään erikseen 2 momentissa lueteltuihin rangaistaviin tekoihin (TekijäL 57.3 §). Vahingonkorvaus on astetta ankarampi seuraamus, joka hyvityksestä poiketen vaatii sekä vastuuperusteen että osoitettavissa olevan konkreettisen vahingon³⁴⁴. Vahingonkorvauksella on eräänlainen täydentävä rooli hyvitykseen nähden, sillä lähtökohtaisesti tekijälle aiheutuu taloudellisia menetyksiä, jotka ensisijaisesti tulevat korvatuksi teoksen luvattomasta käytöstä maksettavana hyvityksenä. Internet-piratismiin liittyen vahingonkorvauksen relevanssi on periaatteellisesti suuri, sillä voidaan perustellusti lähteä siitä, että oikeudenloukkaukset ovat tahallisia. Relevanssia kuitenkin pienentää olennaisesti se seikka, että todellinen vahinko ja sen määrä on suhteellisen vaikeasti näytettävissä. Tällaisesta tilanteesta oli kyse esimerkiksi korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO:1999:115 (Elektroninen postilaatikko), jossa korkein oikeus katsoi, että vahingosta ei ollut näyttöä, eikä pelkkä viittaaminen ohjelmistojen laittomasta kopioinnista ja levittämisestä ohjelmistoteollisuudelle yleisesti aiheutuviin menetyksiin ollut riittävä peruste vahingonkorvauksen määräämiselle³⁴⁵.

Arviointia: Tekijänoikeusbarometri 2011 osoittaa, että suomalaisista 85 prosenttia tietää nettipiratismiin laittomaksi ja että suomalaisista 94 prosenttia pitää suojattujen teosten luvaton jakamista Internetissä laittomana. Nuorilta saatujen vastausten perusteella silti lähes joka toisessa kotitaloudessa harjoitettiin Internet-piratismia.³⁴⁶ Näiden faktojen valossa on ilmeisen selvää, että piratismiin syyllistyvät tietävät toimintansa olevan kiellettyä ja osaa arvioida toimintansa seuraamukset. Ohjelmistopiratismiin puuttumisen välineenä uhka rikos- ja siviilioikeudelliseen vastuuseen joutumisesta on olennainen, muttei millään tapaa riittävä. Puuttumiskeinona uhka vastuuseen joutumisesta toimii vain silloin, kun uhka kiinnijäämisestä on vähintään todennäköistä. Näin ei kuitenkaan tällä hetkellä ole, joten vastuuseen joutumisen uhka ei käytännössä estäne kuin murtoosan Internet-piratismiin liittyvistä tekijänoikeuden loukkauksista.

³⁴⁴ Välimäki 2009, s. 71

³⁴⁵ Ratkaisusta KKO:1999:115 tarkemmin edellä jaksossa 4.3.1.2.3.

³⁴⁶ Ks. jakso 2.2.3.

5.2.2. Tekijänoikeutta loukkaavan aineiston saannin estäminen

5.2.2.1. Tekijänoikeuslaki

Tekijänoikeuslain 60a – 60c pykälissä ovat säännökset, joiden nojalla tekijä tai hänen edustajansa voivat puuttua tekijänoikeutta loukkaavaksi katsottavaan toimintaan Internetissä. Säännösten sanamuodosta on huomattava, että esimerkiksi viranomainen ei voi ryhtyä näihin lain sallimiin toimiin aineiston saannin estämiseksi, vaan säännökset edellyttävät tekijän tai hänen edustajansa omaa aktiivisuutta ja omia edellytyksiä havaita loukkauksia.

TekijäL 60a §:ssä säädetään välittäjänä toimivan palvelun tarjoajan teleliittymän yhteystietojen luovutusvelvollisuudesta tekijälle tai hänen edustajalleen. Yhteystietojen luovuttamisen edellytyksenä on tuomioistuimen antama määräys. Edellytyksenä on myös, että kohteena olevasta teleliittymästä tekijän oikeuksien suojan kannalta merkittävässä määrin saatetaan yleisön saataviin tekijänoikeudella suojattua aineistoa ilman tekijän suostumusta. Mikäli yhteystietojen luovuttamisen edellytykset täyttyvät, tuomioistuin voi esimerkiksi määrätä teleyritystä selvittämään kuka on käyttänyt tiettyä dynaamista IP-osoitetta tietyinä ajankohtana³⁴⁷. Luovutettavien tietojen tulee sisältää sellaiset saatavissa olevat tiedot, jotka mahdollistavat käyttäjän yksilöimisen ja tavoittamisen³⁴⁸. Säännöksen funktio on nimenomaisesti mahdollistaa oikeudenloukkaajan identifiointi, joka taas mahdollistaa muut prosessuaaliset toimet väitettyä loukkaajaa vastaan.

TekijäL 60b §:ssä on säännökset oikeudenloukkaajaa vastaan tuomioistuimessa ajettava kanteesta tekijänoikeuden loukkauksen jatkamisen kieltämiseksi. Kannetta voi ajaa vain sellaista oikeudenloukkaajaa vastaan, joka saattaa tekijänoikeutta loukkaavaksi väitettyä aineistoa yleisön saataviin. Kanteen hyväksyessään tuomioistuin tulee kieltää loukkauksen jatkaminen. Kiellon tehosteeksi tuomioistuin voi asettaa uhkasakon.³⁴⁹

TekijäL 60c §:n mukaan tuomioistuin voi 60b §:n mukaista kannetta käsitellessään määrätä lähettimen, palvelimen tai muun sellaisen laitteen ylläpitäjän taikka muun välittäjänä toimivan palvelun tarjoajan sakon uhalla keskeyttämään tekijänoikeutta loukkaavaksi väitetyn aineiston saattamisen yleisön saataviin (keskeyttämismääräys). Pykälän 2 mo-

³⁴⁷ Helsingin KäO 06/25879 ja 06/25936

³⁴⁸ Helsingin KäO 06/25879 ja 06/25936

³⁴⁹ Huom. TekijäL 56g §:n mukaan, jos joku loukkaa tekijänoikeutta, tuomioistuin voi kieltää häntä jatkamasta tai toistamasta tekoa. TekijäL 60b § on tietoverkoissa tapahtuvien oikeudenloukkausten osalta erityissäännös, joka täydentää 56g §:ää. (Tekijänoikeustoimikunnan mietintö 2012:2, s. 49)

mentti mahdollistaa keskeyttämismääräyksen antamisen jo ennen 60b §:ssä tarkoitetun kanteen nostamista, jos tekijä tai hänen edustajansa tätä vaatii ja on ilmeistä, että tekijän oikeuksien toteutuminen muutoin vakavasti vaarantuisi. Tällöinkin sekä välittäjälle, jota vastaan määräystä haetaan, että sille, joka saattaa tekijänoikeutta loukkaavaksi väitettyä aineistoa yleisön saataviin, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Pykälän 3 momentti asettaa edelleen poikkeuksen 2 momentin mukaiselle poikkeukselle, sillä 3 momentin mukaan tuomioistuin voi antaa pyynnöstä keskeyttämismääräyksen väliaikaisena väitettyä loukkaajaa kuulematta, jos asian kiireellisyys sitä välttämättä vaatii.

Kotimaisissa tuomioistuimissa on tekijänoikeuslain 60c pykälään vedoten annettu määräyksiä teleoperaattoreille estää pääsy The Pirate Bay -tiedostojenjakopalveluun. Esimerkiksi Helsingin hovioikeus antoi 15.6.2012 (S 11/3097) Elisa Oyj:lle väliaikaisen keskeyttämismääräyksen. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden ratkaisua, jolla käräjäoikeus oli määrännyt Elisa Oyj:n keskeyttämään vaatimuksessa yksilöidyn aineiston saattamisen yleisön saataville. Pääsyn estämiseksi Elisa Oyj:n tuli poistaa The Pirate Bay -sivuston domain-nimet nimipalvelimeltaan ja estää liikenne palvelun käyttämiin IP-numeroihin.

Arviointia: Tekijänoikeuslain tarjoamat keinot nimenomaisesti tähtäävät laittoman aineiston saannin estämiseen. Ensisijassa toimenpiteet kohdistuvat väitettyä oikeudenloukkaajaa vastaan, mutta keskeyttämismääräystä koskevat säännökset osoittavat sen, että myös välittäjä voidaan määrätä toimimaan. Sääntelyn eräänlainen puute on sen oikeudenhaltijalta itseltään vaatima aktiivisuus. Voidaan esittää painavia argumentteja sen puolesta, että kuinka yksittäisen oikeudenhaltijan voidaan olettaa havaitsevan hänen omia oikeuksiaan loukkaavia toimia niinkin laajassa ympäristössä kuin Internet – tekijän tulisi käyttää voimavarojaan uuden luomiseen eikä vanhoihin teoksiin liittyvien oikeuksien valvomiseen. Ongelmaa vähentää huomattavasti se, että suurimmaksi osaksi teoksiin liittyviä oikeuksia valvoo tekijöitä edustavat tekijänoikeusjärjestöt. Tekijänoikeusjärjestöjen nimenomaisena tehtävänä on sopimuslisenssien hallinnoinnin lisäksi valvoa yksittäisen tekijän taloudellisten ja moraalisten oikeuksien toteutumista. Tekijänoikeusjärjestöillä on tarvittavat resurssit oikeuksien valvomiseen. Tietokoneohjelmien tekijöitä ei kuitenkaan tällä hetkellä edusta yksikään suomalainen tekijänoikeusjärjestö. Taloudellisesti merkittävimpien tietokoneohjelmien tekijänoikeudet kuitenkin kuuluvat rikkaille ohjelmistoalan yrityksille, joilla on resurssit oikeuksien valvomiseen. Sen sijaan yksittäinen harrastelijaohjelmoija, joka haluaa pitää kiinni oikeuksistaan, on varsin yksin ja kykenemätön valvomaan oikeuksiaan.

Kielto-tuomio on lopullinen. Keskeyttämismääräys puolestaan mahdollistaa aineiston saannin estämisen väliaikaisesti ennen kielto-tuomiota. Kielto-tuomiolla ja keskeyttämismääräyksellä ei kuitenkaan ole funktiota tilanteissa, joissa oikeudenloukkaajaa ei voida identifioida – näin on suurimmassa osassa piratistitapauksia. Väliaikainen keskeyttämismääräys on toki tällöinkin mahdollinen. Keskeyttämismääräystä koskevat säännökset eivät kuitenkaan takaa pitkäaikaista suojaa tilanteissa, joissa tekijää ei tiedetä tai muuten saada vastaamaan teoistaan, sillä keskeyttämismääräyksen antaminen on sidottu kanteeseen tekijänoikeuden loukkauksen kieltämiseksi ja väliaikainen keskeyttämismääräys raukeaa, jollei 60b §:ssä tarkoitettua kannetta loukkauksen jatkamisen kieltämiseksi nosteta kuukauden kuluessa määräyksen antamisesta.³⁵⁰ Tosin lakivaliokunta on todennut, ettei väliaikaista keskeyttämismääräystä tule peruuttaa yksinomaan sillä perusteella, ettei väitettyä loukkaajaa tavoiteta kohtuullisessa ajassa³⁵¹. Tällaisella ajattelulla olisi käytännössä mahdollista saada aikaan pysyvä esto, mutta menettelyä, jossa väliaikaista keskeyttämismääräystä käyttämällä rakennetaan pysyviä estovelvoitteita loukkaukseen nähden sivulliselle teleoperaattorille, voidaan pitää keinotekoisena³⁵².

Yhteenvetona tekijänoikeuslain tarjoamista keinoista tekijänoikeutta loukkaavan aineiston saannin estämiseksi voidaan todeta, että periaatteellisella tasolla ne mahdollistavat tekijänoikeutta loukkaavan aineiston saannin estämisen hyvin ja ovat siten riittävät. Käytännössä kuitenkin ongelmana on oikeudenloukkaajan yksilöiminen, joka on välttämätön edellytys myös 60b §:n mukaiselle lopulliselle kiellolle. Mahdollisuuksia loukkaajan yksilöimiseksi olisikin jollain tapaa voitava parantaa. Vaikka loukkaajia on paljon, olisi keino tehokas, sillä samalla todellinen riski jäädä kiinni ja joutua vastuuseen oikeudenloukkauksesta kasvaisi.

³⁵⁰ Ks. myös Tekijänoikeustoimikunnan mietintö 2012:2, s. 51, jossa todetaan mm., että säännöksen (TekijäL 60c §) käytettävyyttä on heikentänyt merkittävästi se, että se edellyttää määräyksen raukeamisen uhalla kanteen nostamista tekijänoikeuden loukkaajaa vastaan kuukauden kuluessa määräyksen antamisesta. Oikeudenhaltijoilla on ollut vaikeuksia tunnistaa ja tavoittaa palveluiden ylläpitäjiä pääkanteen nostamista varten. Ylläpitäjiä ei saada vastaamaan oikeuteen muun muassa siksi, että palvelut ovat yhä useammin sijoittautuneita Suomen ja Euroopan rajojen ulkopuolelle.

Ks. myös Pihlajarinne 2012b, s. 128, jossa Pihlajarinne esittää, että estovelvollisuuden sidonnaisuus loukkaajaan kohdistuvaan kanteeseen saattaa aiheuttaa tilanteita, joissa eston saadakseen kantaja saattaa suunnata loukkauksväitteensä epätarkoituksenmukaisella tavalla esimerkiksi henkilöihin, joiden toiminnalla on ollut vähäisempi merkitys laittoman toiminnan kokonaisuuden kannalta.

³⁵¹ LaVM 6/2006, 2. Laki tekijänoikeuslain muuttamisesta

³⁵² Pihlajarinne 2012b, s. 128–129

5.2.2.2. Laki tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta

Tekijänoikeutta loukkaavan aineiston saantiin voidaan puuttua myös sähkökauppalain nojalla, joka mahdollistaa tuomioistuimen määrätä eräistä välittäjään kohdistuvista toimituksista. Sähkökauppalain 16 §:ssä säädetään tiedonsaannin estoa koskevasta tuomioistuimen määräyksestä, jonka nojalla lain 15 §:n mukainen tallennuspalvelun tarjoaja voidaan velvoittaa estämään tallentamansa tiedon saannin, jos tieto on ilmeisesti sellainen, että sen sisällön pitäminen yleisön saatavilla tai sen välittäminen on säädetty rangaistavaksi tai korvausvastuun perusteeksi. Tämä menettely on myös tekijänoikeuden haltijan käytettävissä. Hallituksen esityksessä 194/2001 nimenomaisesti todetaan, että 16 pykälän mukaisella välittämällä tarkoitetaan lähinnä tekijänoikeudellisesti suojatun aineiston luvaton välittämistä³⁵³. 16 pykälän 3 momentin nojalla määräys kuitenkin raukeaa, jollei sen kohteena olevan tiedon sisältöön tai välittämiseen perustuvasta rikoksesta nosteta syytettä tai, milloin kysymys on korvausvastuusta, panna vireille kannetta kolmen kuukauden kuluessa määräyksen antamisesta.

Sähkökauppalain 20 – 25 pykälissä säädetään tekijänoikeuden loukkausta koskevasta ilmoitusmenettelystä loukkaavan aineiston saannin estämiseksi. Vaatimus aineiston poistamiseksi yleisön saatavilta tulee ensisijaisesti tehdä sisällön tuottajalle. Vasta toissijaisesti, jollei sisällön tuottajaa voida tunnistaa tai jos hän ei viipymättä poista aineistoa tai estä sen saantia, vaatimus voidaan tehdä lain 15 §:ssä tarkoitettulle tallennuspalvelun tarjoajalle 22 §:n mukaisella ilmoituksella. Ilmoituksen saatuaan palvelun tarjoajan on estettävä ilmoituksen tarkoittaman tiedon saanti. Ilmoitusmenettelystä on huomattava, ettei ilmoitusmenettelyyn liity viranomaisjohtoista täytäntöönpanon valvontaa. Tiedonsaannin estämättä jättämisestä voi kuitenkin olla seurauksena välittäjän joutuminen vastuuseen loukkaavasta menettelystä, sillä välittäjän vastuuvapaus edellyttää tallennuspalvelun tarjoajan ryhtyvän toimiin viipymättä tallentamansa tiedon saannin estämiseksi saatuaan 22 §:n mukaisen ilmoituksen (SähkökauppaL 15.1 §)³⁵⁴. Sisällön tuottaja voi kuitenkin saada aineiston palautetuksi katsoessaan eston perusteettomaksi toimittamalla vastineen ilmoituksen tekijälle 14 vuorokauden kuluessa ilmoituksesta tiedon saatuaan. Tällöin aineiston saannin esto on lopetettava, ellei palvelun tarjoajan ja

³⁵³ HE 194/2001 vp., s. 42

³⁵⁴ Sähkökauppalaissa tietoisuuden syntyminen on sidottu määrämuotoiseen ilmoitukseen. Hyyrynen on kuitenkin todennut, että sähkökauppalain esitöiden perusteella voisi saada käsityksen, että tietoisuus voisi joissain poikkeuksellisissa tapauksissa syntyä myös muulla tavalla, vaikka tälle tulkinnalle ei ole lain tukea. Hyyrynen kuitenkin toteaa, että tietoisuuden edellyttäessä sekä tietoa sisällön olemassa olostä että sen laittomuudesta, välittäjän tietoisuus voinee perustua lähinnä vain välittäjälle tehtyyn ilmoitukseen, sillä vain tekijällä tai hänen edustajallaan voidaan katsoa olevan riittävät mahdollisuudet tunnistaa loukkaava materiaali. (Hyyrynen 2009, s.123 – 124. Ks. myös HE 194/2001, s. 41)

sisällön tuottajan välisestä sopimuksesta taikka tuomioistuimen tai muun viranomaisen määräyksestä tai päätöksestä johdu muuta.

Arviointia: Sähkökauppalain tarjoamat keinot aineiston saannin estämiseksi vastaavat tekijänoikeuslain keskeyttämismääräystä koskevaa sääntelyä³⁵⁵. Sähkökauppalain säännökset mahdollistavat varsin tehokkaasti sen, että tekijänoikeutta loukkaavan aineiston yleisön saataviin saattamiseen voidaan puuttua välittäjään kohdistuvain toimin. Sähkökauppalain säännökset eivät kuitenkaan takaa lopullista loukkaavan aineiston saannin estämistä, sillä esimerkiksi 16 §:n mukaisen eston jatkuminen on sidottu syyteen/kanteen nostamiseen.

Digitaaliseen ohjelmistopiratismiin liittyvänä erityisenä huomiona on todettava, ettei sähkökauppalain voida katsoa soveltuvan vertaisverkoissa tapahtuvaan tiedostojen jakamiseen. Vertaisverkossa aineisto on yksittäisten käyttäjien tietokoneilla, jolloin toiminnan sinänsä voisi rinnastaa tallennuspalvelun tarjoamiseen. Tätä näkemystä puoltaa myös se, että tietoyhteiskunnan palvelun tarjoaja voi olla myös luonnollinen henkilö (SähkökauppaL 3 §). Vertaisverkkotoiminta sinänsä täyttää tietoyhteiskunnan palvelun määritelmän edellytykset etäpalvelusta, sähköisyydestä ja vastaanottajan pyynnöstä tapahtuvasta tiedonsiirrosta (SähkökauppaL 2 §). Jotta kyseessä olisi lain soveltamisalaan kuuluva tietoyhteiskunnan palvelu, vertaisverkkotoiminnan olisi kuitenkin täytettävä kaikki neljä määritelmän kriteeriä³⁵⁶. Jotta kyse olisi tietoyhteiskunnan palvelusta, palvelun tulisi olla tavanomaisesti vastikkeellinen (SähkökauppaL 2.1 § 4.k). Palvelun tavanomainen vastikkeellisuus viittaa lähinnä siihen, että kyseisellä palvelulla yleensä on taloudellista merkitystä ja palvelun toimittaminen liittyy taloudelliseen toimintaan³⁵⁷. Koska Internet-piratismiin ei liity ansiotarkoitusta ja sen on muutoinkin vaikea nähdä mitenkään liittyvän taloudelliseen toimintaan, ei vertaisverkkotoimintaan voida katsoa liittyvän lain vaatimaa tavanomaista vastikkeellisuutta.³⁵⁸

³⁵⁵ Yhtäläisyyttä selittää se, että alun perin tekijänoikeuslain 60a §:ksi ehdotettiin viittausta tietoyhteiskunnanpalveluiden tarjoamisesta annetun lain säännöksiin, joissa määrättiin palveluntarjoajan tallennuspalveluita koskevasta turvaamistoimimenettelystä tekijänoikeutta loukkaavan aineiston saannin estämiseksi (HE 28/2004 vp., s. 134). Lakivaliokunta kuitenkin katsoi, ettei valittu tapa ollut riittävä tietoyhteiskuntadirektiivin (2001/29/EY) määräysten voimaansaattamiseksi. (Tekijänoikeustoimikunnan mietintö 2012:2, s. 42)

³⁵⁶ Ks. HE 194/2001 vp., s. 26

³⁵⁷ HE 194/2001 vp., s. 28

³⁵⁸ Huom. Jaksossa 5.1.3. käsitellyjä tiedostojenjakoverkkoja ja vertaisverkkoja ei pidä sotkea toisiinsa. Tiedostojenjakoverkot ovat olennainen osa vertaisverkkojen käyttämistä, mutta tiedostojen varsinainen jakaminen tapahtuu yksittäisten vertaisverkon käyttäjien toimesta, jolloin myös jaettavana oleva aineisto on tallennettuna vertaisverkkokäyttäjien tietokoneille. Kuten jaksossa 5.1.3. kävi esille, korkein oikeus on katsonut sähkökauppalain sinänsä soveltuvan tiedostojenjakoverkkojen toimintaan.

5.2.3. Muita keinoja

Digitaaliseen ohjelmistopiratismiin puuttumiseksi on olemassa myös keinoja, joiden avulla oikeudenhaltija voi omilla toimillaan ja valinnoillaan vähentää oikeudenloukkauksia. Katson aiheelliseksi mainita näistä keinoista vain lyhyesti.

Oikeudenhaltija voi asettaa tietokoneohjelman suojaksi teknisen suojakeinon, joita ovat esimerkiksi varsin yleisesti käytetyt erilaiset kopiosuojaukset ja asennettaessa tarvittavat rekisteröintikoodit. TekijäL 56c §:ssä kielletään suojakeinoja poistavien ohjelmien ja laitteiden ansiotarkoituksessa tapahtuva hallussapito ja levittäminen, mutta varsinaista tietokoneohjelmien suojana olevien teknisten suojakeinojen kiertämistä ei ole kielletty, sillä tekijänoikeuslain 50a §:n teknisen toimenpiteen kiertämiskieltoa ei sovelleta tietokoneohjelmaa suojaavaan tekniseen toimenpiteeseen (TekijäL 50a.5 §)³⁵⁹.

Ohjelmistopiratismiin on mahdollista vaikuttaa myös liiketoimintaan liittyvillä ratkaisuilla. Esimerkiksi Välimäki on todennut aiheesta, että on mahdollista luoda liiketoimintamalli ja tietokoneohjelman käyttöehdot siten, että lisenssiehtoja pääasiassa noudatetaan³⁶⁰. Näkemys korostaa lisensoinnin ja lisenssisopimuksen merkitystä, joiden tarkempi käsittely on rajattu tämän tutkielman ulkopuolelle. Hyvin toimivaksi keinoksi piratismiin ehkäisemiseksi on osoittautunut se, että laillisesta tuotteesta tehdään laitonta tuotetta mielenkiintoisempi, mikä käytännössä ”pakottaa” hankkimaan laillisen kappaleen. Esimerkkinä mainittakoon peliteollisuudessa paljon käytetty verkkopelaamisen mahdollisuus vain laillisesti hankitun pelin kanssa. Tällainen keino on äärimmäisen yksinkertainen ja toimiva, sillä on oletettavaa, ettei kovinkaan moni halua toiminnallisesti vajavaista tuotetta. Nämäkin toiminnalliset rajoitukset ovat toki jossain määrin kierrettävissä.

Ohjelmistopiratismia voi estää myös valistustyöllä, jolloin tekijänoikeuden loukkauksia pyritään vähentämään lisäämällä yleistä tietämystä luvattoman verkkojakelun haitoista ja lainvastaisuudesta. Tällaista valistustyötä Suomessa tekevät esimerkiksi Tekijänoi-

³⁵⁹ Vastaavasti Harenko et al. 2006, s. 447

Mylly on todennut tietokoneohjelmien teknisen suojauksen kiertämiseen liittyen, että kun teknisen suojauksen kiertäminen on teknisesti hankalaa ja kun kiertämisvälineiden levittäminen on erikseen sanktioitu, suojataan yhtä ja samaa tekijänoikeudella suojattua materiaalia kaksinkertaisesti. (Mylly 2006, s. 9) Ks. myös HE 28/2004 vp., s. 42, jossa erillisen kiellon poisjättämistä perusteltiin seuraavasti: ” Koska tietokoneohjelman teknisen suojauksen poistaminen tai kiertäminen edellyttäisi ohjelman kopiointia ja koska myös yksityiseen käyttöön tapahtuva ohjelman kopiointi on kielletty, erillistä teknisen suojauksen purkukieltoa ei laissa tarvita.”

³⁶⁰ Välimäki 2009, s. 228

keuden tiedotus- ja valvontakeskus ry (TTVK) sekä suomalaiset tekijänoikeusjärjestöt.³⁶¹

5.2.4. Tekijänoikeustoimikunnan ehdottama estovelvoite

Aiemmin jaksossa 3.4. on jo viitattu tekijänoikeustoimikunnan mietintöön 2012:12, jossa ehdotetaan uuden 56g §:n 2 momentin lisäämistä tekijänoikeuslakiin. Tällä muutoksella ja siihen liittyvällä uudella 60d pykälällä tekijänoikeuslakiin lisättäisiin säännökset teleoperaattoriin (välittäjä) kohdistettavasta estomääräyksestä. Estomääräyksen antamalla toimivaltainen tuomioistuin voisi määrätä teleoperaattoria estämään pääsyn tekijänoikeutta loukkaavalle verkkosivulle, jonka tarkoituksena on tekijänoikeudella suojatun aineiston saattaminen yleisön saataviin ilman oikeudenhaltijan suostumusta, jollei sitä voida pitää kohtuuttomana ottaen huomioon aineistoa yleisön saataviin saattavan henkilön, välittäjän ja tekijän oikeudet. Uuteen 60d pykälään tulisivat prosessuaaliset säännökset estomääräykset toteuttamisesta, jotka ehdotetun mukaisesti johtaisivat oikeudenkäymiskaaren 8 luvun mukaiseen hakemusasioiden käsittelyjärjestykseen.³⁶²

Tekijänoikeustoimikunnan mietinnössä estomääräystä on perusteltu sinänsä varsin päteillä argumenteilla. Perustelujen mukaan muutos laajentaisi tuomioistuimen mahdollisuuksia puuttua aineistoa laittomasti levittäviin palveluihin etenkin tilanteissa, joissa laittomia palveluita ei saada suljettua tai niiden käyttöä estettyä eikä tekijänoikeuden loukkausta pysäytettyä, koska palveluiden ylläpitäjät pysyvät anonyymeinä tai toimivat maista, joissa on puutteelliset keinot tekijänoikeuksien täytäntöönpanoon³⁶³. Mietinnös-

³⁶¹ Ks. aiheesta tarkemmin esim. Mylly 2007, s. 136 – 144, jossa Mylly esittää esimerkkejä tekijänoikeuden sosiaalisiin normeihin vaikuttamisen tavoista.

³⁶² Tekijänoikeustoimikunnan mietintö 2012:2, s. 35, 56 ja 68

Yhdysvalloissa on lokakuussa 2011 esitetty lakiehdotus, joka on saanut nimen Stop Online Piracy Act (SOPA). Lakiehdotuksen tarkoitus on antaa viranomaisille ja tekijänoikeuden haltijoille uusia keinoja puuttua tietoverkoissa harjoitettavaan piratismiin. Ehdotus on kuitenkin radikaalimpi kuin mitä tekijänoikeustoimikunta on Suomessa ehdottanut. Ehdotus tarjoaisi Yhdysvaltain oikeusministeriölle ja tekijänoikeuksien haltijoille mahdollisuuden hakea tuomioistuimen päätöstä, jolla katkaistaisiin tekijänoikeuksia rikkovan tahon yhteydet mm. verkkomainonnasta saataviin tuloihin. Ehdotus tarjoaisi myös mahdollisuuden hakea hakukoneita vastaan päätöstä, jolla kiellettäisiin hakukoneita linkittämästä tekijänoikeuksia rikkovaan sivustoon. Lisäksi tekijänoikeustoimikunnan ehdotuksen tapaan Internet-operaattoreita vastaan voitaisiin hakea päätös, jolla operaattori veloitettaisiin estämään pääsy tekijänoikeuksia loukkaavalle sivustolle. Ehdotus on saanut vahvaa kannatusta etenkin viihdeteollisuuden edustajilta, mutta suuret Internet-toimijat kuten Wikipedia, Google, Twitter ja eBay sekä miljoonat Internetin käyttäjät ovat vastustaneet ehdotusta perustellen vastustamistaan esimerkiksi sanavapauden rajoittumisella ja Internetin toiminnan heikentymisellä. Ehdotuksen kohtaaman valtavan vastustuksen vuoksi ehdotuksen käsittelyä on lykätty, ja Yhdysvaltain edustajainhuoneen ja senaatin edustajat ovat päättäneet pohtia uudelleen ehdotettua lakia. (Kang 26.10.2011, washingtonpost.com, Rushe 16.11.2011, guardian.co.uk, Kynnäräinen 21.1.2012, kauppalehti.fi ja Samuelson 2012, s. 25 – 27)

³⁶³ Tekijänoikeustoimikunnan mietintö 2012:2, s. 35 ja 57

tä pyydettyjen lausuntojen perusteella kaavailtu 56g pykälän muutos on saanut varsin myönteisen vastaanoton ja muutosta pidetään jopa välttämättömänä³⁶⁴.

Tämä Pirate Bay -pykälä nimen saanut lainmuutosehdotus aiheutti paljon keskustelua jo kevään ja kesän 2011 aikana ennen muutosehdotuksen tuleamista julki. Muun muassa Internet-oikeuksien puolestapuhujana tunnettu Electronic Frontier Finland – Effi ry vaati opetus- ja kulttuuriministeriötä avaamaan asian avoimeen kansalaiskeskusteluun, ja että ministeriö julkaisee välittömästi ”salassa valmistellun ehdotuksensa Internetin sensuroimiseksi”. Tuolloin vielä huhuihin perustuvaa tietoa suunnitteilla olleesta julkistamattomasta ehdotuksesta pidettiin heti alkuun Internet-liikennettä rajoittavana ja perusoikeuksien vastaisena.³⁶⁵

Tekijänoikeustoimikunnan mietinnön mukaista säännöstä estomääräyksestä onkin varsin helppo kritisoida. Hyvin nopeasti toimikunnan mietintöä läpikäydessä voi havaita, kuinka se on tehty yksinomaan tekijän näkökulmasta. Yksinoikeudet luovan työn tulokseen ajavat ohi esimerkiksi Internetin täydellisen toimivuuden, joka on äärimmäisen välttämätön edellytys nyky-yhteiskunnalle ja sen kehitykselle. Internetin toimimattomuus olisi verrattavissa luonnonkatastrofiin sillä erotuksella, että luonnonkatastrofit lähtökohtaisesti koettelevat vain pientä osaa maapallon pinta-alasta kerrallaan. Tällaista yksipuolisuutta, jossa valtava määrä huomioon otettavia tahoja ja seikkoja on jätetty arvioinnin ulkopuolelle, voidaan pitää varsin pahana puutteena lainvalmistelussa.³⁶⁶ Mietinnön mukainen ehdotus vaikuttaakin varsin hyvän lobbauksen tulokselta, jota tekijänoikeudenhaltijat puolestapuhujineen ovat harjoittaneet. Tätä näkemystä tukee myös se, että rauenneen hallituksen esityksen 235/2010 ja sitä edeltäneen valmisteluaineiston mukaisista näkemyksistä on näinkin radikaalisti vaihdettu linjaa. Hallituksen esitystä 235/2010 edeltäneessä muistiossa todetaan, että nykyisessä lainsäädännössä säädetyt oikeussuojakeinot ovat yleisesti toimivia³⁶⁷. Miten tilanne on muka voinut muuttua näin

³⁶⁴ esim. Kopiosto 16.3.2012, s. 2, Elinkeinoelämän keskusliitto, EK-2012-40 ja Suomen kirjailijaliitto 12.3.2012, s. 2

³⁶⁵ Tietokone 31.5.2011, tietokone.fi, Effi 31.5.2011, effi.org ja Manninen 1.6.2011, kaleva.fi

³⁶⁶ Ks. myös Svento 2011, s. 120 – 121

Suomalaisen lainvalmistelun puutteellisuus on ilmennyt myös tuoreessa Auri Pakarisen lainvalmistelua koskevassa väitöskirjassa. Väitöskirjasta ilmenee, että suomalaisessa lainvalmistelussa on suuria puutteita ja että kaikkien sidosryhmien näkemyksiä ei oteta lainvalmistelussa huomioon, vaan lakien valmisteluun pääsevät vaikuttamaan lähinnä työmarkkinajärjestöt ja elinkeinoelämän vaikuttajat. (Lakimies Uutiset 2012, s. 22)

³⁶⁷ Opetusministeriö 2009:21, s. 3 ja 18–20

olennaisesti parin vuoden aikana, että pehmeistä keinoista ollaan siirtymässä järeisiin aseisiin³⁶⁸?

Mikä sitten olisi kaavailun estomääräyksen todellinen tarve? Aiemmin on jo tullut ilmi, että kotimaisissa tuomioistuimissa on TekijäL 60c §:n mukaiseen keskeyttämismääräykseen vedoten annettu määräyksiä teleoperaattoreille estää pääsy The Pirate Bay -tiedostojenjakopalveluun. Tällainen keskeyttäminen ei kuitenkaan voi tarkoittaa lopullista aineiston saannin estämistä, vaikka lakivaliokunnan mietinnön pohjalta voitaisiin argumentoida myös toisin.³⁶⁹ Käytännössä kuitenkin ehdotettua estomääräystä vastaava tila on saavutettavissa. Ongelmana on kuitenkin tämän tilan väliaikaisuus tilanteissa, joissa tekijää ei tiedetä tai muuten saada vastaamaan teoistaan. Tällä perusteella kaavailtu ehdotus on puollettavissa, mikäli piratismiin halutaan puuttua yksittäisellä tehokkaalla tavalla, sillä kaavailtu estomääräys olisi luonteeltaan pysyvä.

Ehdotukseen estomääräyksestä liittyy myös eräitä epäkohtia. Ensinnäkin välittäjään kohdistettava estovelvollisuus merkitsisi kiellon kohdentamista tahoon, joka ei ole vastuussa tekijänoikeuden loukkauksesta. Tällainen kieltäminen olisi merkittävä poikkeus immateriaalioikeudessa vallitsevaan systematiikkaan, jossa toimenpiteet on kohdistettu loukkaajatahoon. Tällainen poikkeaminen saattaisi mahdollistaa kieltomahdollisuuden myös muissa tilanteissa, joissa kolmannella taholla on hyvät mahdollisuudet estää loukkauksia.³⁷⁰

Ongelmana on myös se, kuinka esto on teknisesti toteutettavissa. Toimikunnan mietinnössä todetaan, että on olemassa useita tapoja estää pääsy laitonta aineistoa välittäville sivuille. Samoin todetaan, ettei laitonta aineistoa estävistä menetelmistä välttämättä löydy yhtä sellaista, joka kohtuullisin kustannuksin ja aukottomasti estäisivät pääsyn verkkosivulle tai palveluun.³⁷¹ Eston toteutukselle ei siten anneta yhtä ohjetta, vaan se on

³⁶⁸ Hallitus antoi 29.10.2010 esityksensä Eduskunnalle laeiksi tekijänoikeuslain 60a §:n ja sähköisen viestinnän tietosuojalain muuttamisesta (HE 235/2010). Muutosten oli tarkoitus tulla voimaan keväällä 2011, mutta esitys raukesi eduskunnan työn päätyttyä vaalikaudella 2007 – 2011. Ehdotuksen tarkoituksena oli vahvistaa ja monipuolistaa luovien sisältöjen luvattoman verkkojakelun vähentämiseen tähtäviä keinoja parantamalla teleliittymien yhteystietojen säilymistä ja säätämällä tuomioistuinmenettelyn vaihtoehdoksi mahdollisuus lähettää ilmoitus mahdolliselle tekijänoikeuden loukkaajalle. (HE 235/2010 vp. (rauennut), s. 1. Ks. myös Opetusministeriö 2009:21, s. 3 ja 18–20)

³⁶⁹ Ks. jakso 5.2.2.1. ja siellä viitattu

³⁷⁰ Pihlajarinne 2012b, s. 132 – 133

Samuelson on todennut viihdeteollisuuden vaatimuksista lisätä välittäjän vastuuta seuraavasti: ”The entertainment industry is almost certainly going to make further efforts to place greater legal responsibilities on Internet intermediaries. This industry believes intermediaries are only actors in the Internet ecosystem who can actually affect the level of online infringements that contributes to entertainment industry panics.” (Samuelson 2012, s. 27)

³⁷¹ Tekijänoikeustoimikunnan mietintö 2012:2, s. 55

toteutettava aina tilanteeseen parhaiten soveltuvallla keinolla. On kuitenkin huomattava, että estokeinot ovat aina myös kierrettävissä³⁷². Suomalaisena esimerkkinä mainittakoon Elisa Oyj:lle määrätty Pirate Bay -esto ja sen jälkeiset tapahtumat³⁷³. Kun tuomioistuimien velvoitti Elisa Oyj estämään pääsyn The Pirate Bay -sivustolle poistamalla sivuston domain-nimet nimipalvelimeltaan ja estämällä liikenne palvelun käyttämiin IP-numeroihin³⁷⁴, The Pirate Bay -sivustolle oli hyvin nopeasti Elisa Oyj:n tehtyä velvollisuutensa päästävissä esimerkiksi uutta domain-nimeä piraattilahti.org käyttäen. Täydellistä estokeinoa ei ole olemassa, mutta pääsyn estäminen oikeudenloukkauksen kannalta olennaiselle sivustolle ainakin vähentää oikeudenloukkausten määrää. Tämä on jo sinänsä tavoittelemisen arvioista.³⁷⁵

Ei kuitenkaan ole syytä unohtaa, että kyseessä on vasta tekijänoikeustoimikunnan ehdotus lainsäädännön muuttamiseksi. Ehdotuksen saaman myönteisen palautteen johdosta on kuitenkin syytä olettaa tekijänoikeustoimikunnan mietinnön johtavan ainakin asian jatkovalmisteluun. Jatkovalmistelussa hallituksen toivoisi myös ottavan huomioon vaihtoehtona estomääräykselle rauenneen hallituksen esityksen 235/2010 mukaisen ehdotuksen varoituskirjemenettelystä. Jatkovalmistelussa olisi myös aiheellista selvittää mahdollisia muita keinoja puuttua suojattujen teosten luvattomaan Internet-jakamiseen ja -lataamiseen. Yhtenä tällaisena muuna keinona voisi olla esimerkiksi laillisten palveluiden kehittäminen ja niiden toimintaedellytysten parantaminen³⁷⁶.

³⁷² Vastaavasti Tekijänoikeustoimikunnan mietintö 2012:2, s. 55 ja Pihlajarinne 2012b, s. 134

Myös teleyritykset ovat vastustaneet kaavailtua estomääräystä vetoamalla estotoimien tehottomuuteen ja toteamalla muun muassa, että tekniikan nopean kehityksen takia estotoimet vanhenevat nopeasti ja ovat muutenkin kierrettävissä ilman erityisosaamista. On myös tuotu esiin, että Internetin uusi osoitejärjestelmä IPv6 tekee estomenetelmistä entistä tehottomampia, koska käytettävissä olevia osoitteita tulee valtavasti lisää. (Rautvuori 2012, s. 13)

³⁷³ Estoon liittyvästä Helsingin hovioikeuden ratkaisusta 15.6.2012 (S 11/3097) ks. jakso 5.2.2.1.

³⁷⁴ Ks. Kammonen 2012, uusisuomi.fi, jossa listattu The Pirate Bay -sivustoa koskevat poistettavat domain-nimet ja estettävät IP-osoitteet.

³⁷⁵ Ks. Tekijänoikeustoimikunnan mietintö 2012:2, s. 55–56, jossa todetaan seuraavasti: ”Verkossa tapahtuvien oikeudenloukkausten määrään vähentäminen on katsottava niin tärkeäksi, että teknisten keinojen käyttämisestä mahdollisesti koituvien haittojen ei tule yksin estää tarvittavien oikeuskeinojen käyttöön ottamista.”

Apajalahti ja Sotala ovat todenneet koskien yleisesti luvatonta tiedostojen jakamista Internetissä, että luvatonta tiedostojen jakamista ei voi käytännössä lakikeinoin toteuttaa ilman kansalaisoikeuksien systemaattista polkemista ja että ainoa edes teoriassa mahdollinen tapa vaikuttaa asiaan lakiteitse olisi antaa tekijänoikeusjärjestöille ja palveluntarjoajille poliisivaltuudet, joiden nojalla ne voisivat tarkkailla verkko-liikennettä ja rankaista kansalaisia ilman oikeudenkäyntiä. Apajalahti ja Sotala ehdottavatkin, että ”ainoa varteenotettava tapa” ratkaista piratismiin ongelma on sallia kaikenlainen ei-ansiotarkoituksessa tapahtuva yksityinen kopiointi. (Apajalahti & Sotala 2010, s. 43 ja 45, ks. myös 231 – 234 ja 272 – 274) Apajalahti ja Sotala ovat Piraattipuolueen aktiiveja, jotka ovat tuoneet teoksessaan ”Jokapiraatinoikeus” esille niitä näkökulmia, jotka on ollut tapana unohtaa käytäessä poliittista keskustelua Internet-piratismista.

³⁷⁶ Ks. Rautvuori 2012, s. 14, jossa todetaan vastaavasti, että tehokkain ase nettipiratismiin vastaisessa taistelussa olisi laillisten ja helppokäyttöisten verkkopalveluiden kehittäminen vastaamaan kasvavaa kysyntää.

6. LOPUKSI

6.1. Riittävä suoja

Tietokoneohjelma tulee suojatuksi tekijänoikeuslain nojalla, mikäli se ylittää teoskynnyksen. Lähtökohtaisesti teoskynnyksen ylittymisen ei voida katsoa muodostuvan ongelmaksi, sillä täysin identtisetkin tietokoneohjelmat on toteutettavissa lukuisilla eri tavoilla. Näin ollen joukko käskyjä, joka saa tietokoneohjelman suorittamaan halutun toiminnon, tulee suojatuksi tekijänoikeuslain mukaisena teoksena automaattisesti, kun tietokoneohjelma on luotu.

Tekijänoikeuden asema tietokoneohjelmien pääasiallisena suojamuotona on kansainvälisesti vakiintunut. Tämäkään ratkaisu ei kuitenkaan tyydytä kaikkia tahoja, vaan 1970-luvulla alkanut suojamuotokeskustelu jatkuu edelleen, vaikkakaan ei enää yhtä kiivaana. Tekijänoikeuslainsäädännön soveltaminen tietokoneohjelmiin saattaakin olla pelkkä siirtymäkauden ratkaisu, eräänlainen välituomio tai erotuomarin pillin vihellys, jolla tilanne on rauhoitettu ja jolla on turvattu edes jonkinasteinen oikeusvarmuus tietokoneohjelmien oikeudellisesta suojasta ja niiden tekijöiden ja käyttäjien oikeuksista.

Tutkielmassa esitetyn pohjalta voi tehdä johtopäätöksen, että tekijänoikeus tarjosi ja edelleen tarjoaa tietokoneohjelmalle riittävän suojan, joka on myös kansainvälisesti taattu. Koska tekijänoikeussuoja kattaa kaikki teoksen ilmenemismuodot, joissa teoksen identiteetti säilyy, on tietokoneohjelma suojattu kaikissa niissä ilmenemismuodoissa, joilla on tekijälle taloudellista merkitystä. Tietokoneohjelman suojan ei ole koskaan ollutkaan tarkoitus olla absoluuttista, vaan nimenomaisesti vain riittävää. Riittävä suoja on ollut myös lainsäätäjän tahto. Tämä on luettavissa etenkin vuoden 1991 tekijänoikeuslain muutoksen esitöistä. Tekijänoikeutta tietokoneohjelmaan onkin rajoitettu takaamalla lailliselle käyttäjälle oikeuksia tietokoneohjelman tavanomaiseen käyttämiseen, minkä tekijänoikeuden ideologian mukaan kuuluukin olla vapaata. Tässä suhteessa tietokoneohjelma kuitenkin poikkeaa merkittävästi perinteisistä teoslajeista, sillä tietokoneohjelman käyttäjän oikeudet ovat loppujen lopuksi varsin rajatut. Tietokoneohjelman käyttäjän oikeudet koskevat vain laillista käyttäjää, toisin sanoen käyttäjän oikeudet ovat tiukasti sidottuna tekijältä johdettavissa olevaan suostumukseen. Tällaista ”lisävaatimusta” ei aseteta perinteisemmille teoksille kuten kirjoille ja maalauksille.

Modernissa ohjelmistoteollisuudessa tärkeimpänä yksinoikeuden rajoituksena voidaan kuitenkin nähdä se, etteivät ideat ja periaatteet saa suojaa tekijänoikeuslain nojalla. Tällä on merkittävä yhteiskuntaa ja kansantaloutta hyödyttävä funktio, sillä se edistää muun muassa innovointia, kilpailua ja kehitystä. Ideoiden ja periaatteiden jääminen suojan ulkopuolelle onkin tietokoneohjelmien kohdalla välttämättömyys, sillä verkkoyhteiskunta tarvitsee aina uusia ja kehittyneempiä tietokoneita ja tietokoneohjelmia. Tämä ei onnistuisi, jos ideat ja periaatteet olisivat monopolisoitavissa. Käytännössä kuitenkin tietokoneohjelman monet keskeiset ideat ja periaatteet ovat paljastettavissa vain tietokoneohjelman käänteismallinnuksen avulla. Tulkitsemalla tekijänoikeuslakia sanamuodon mukaisesti tietokoneohjelman muodon kääntäminen ei ole sallittua ideoitten ja periaatteiden tutkimiseksi ja selvittämiseksi, mistä johtuen monet suojasta vapaat ideat ja periaatteet saavat välillistä suojaa. Käänteismallinnus olisikin kysymys, jota olisi syytä tarkastella uudelleen.

Nimenomaisen tärkeää on puhua tietokoneohjelmien riittävästä tekijänoikeussuojasta. Tutkielmassa esitettyyn pohjautuen on kuitenkin todettavissa, että yksinoikeudet tietokoneohjelmaan ovat vahvoja ja että yksinoikeudet ovat lähempänä absoluuttisuutta kuin yksinoikeudet perinteisiin teoslajeihin.

Käytännössä tekijänoikeuslainsäädännön soveltaminen tietokoneohjelmiin on toiminut hyvin. Suojamuotoa koskeva keskustelu kuitenkin jatkuu, ja jääme odottamaan lopullista ratkaisua. Omaan veikkauksenani uskon pääseväni vielä lukemaan erillistä ”lakia tietokoneohjelmien oikeudellisesta suojasta” oman lakimiesurani aikana.

6.2. Digitaalinen ohjelmistopiratismi – ongelma ainakin toistaiseksi

Riittävä tietokoneohjelman tekijänoikeudellinen suoja on aivan eri asia kuin se, kuinka tämä suoja käytännössä toteutuu. Nykyaikainen tietoverkkoihin perustuva tietokonepohjainen informaatioinfrastruktuuri on mahdollistunut aivan uudellaiset tavat käyttää ja levittää suojattuja tietokoneohjelmia niin laillisesti kuin laittomastikin. Etenkin laitton käyttöön valvominen on osoittautunut mahdottomuudeksi. Valvominen olisi myös Internetin periaatteiden vastaista, joten Internet-valvonnan tehostaminen on jos sinänsä hyväksyttävissä oleva kysymys.

Tutkielmassa on esitetty, kuinka digitaalisen ohjelmistopiratismiin eri toimijat loukkaavat tekijälle lailla taattuja oikeuksia. Johtopäätöksenä tästä voidaan esittää, että voimassa olevan suomalaisen tekijänoikeuslainsäädännön nojalla digitaalinen ohjelmistopira-

tismi aivan selvästi loukkaa tietokoneohjelman oikeudenhaltijan yksinoikeuksia luovan työn tulokseen. Tietokoneohjelmien jakamista (yleisön saataviin saattaminen) tai lataamista (kappaleen valmistus) ei voida perustella tekijänoikeuslain 2. luvun rajoitussääntösten soveltumisella. Voimassa olevan lain nojalla vastuuseen on mahdollista saada jakajan ja lataajan lisäksi jopa kolmas taho, välittäjä, joka periaatteessa ei tee mitään tekijänoikeudellisesti relevanttia, mutta jonka voidaan katsoa olevan vastuussa tekijänoikeuden loukkauksesta, mikäli tämä on tietoisesti edesauttanut omalla toiminnallaan varsinaista tekijänoikeuden loukkausta.

Digitaaliseen ohjelmistopiratismiin nähden voimassa oleva laki on riittävä – ei ole epäselvyyttä siitä, että loukkaako ohjelmistopiratismi tekijänoikeutta vai ei. Jos ohjelmistopiratismi ei jossain tapauksessa loukkaa tekijän yksinoikeutta, on tällöin teoksen käyttämiseen saatu tarvittava suostumus, eikä tällöin ole lainkaan kyse piratismista. Vastuun oikeudenloukkauksesta ulottaminen kolmanteen tahoon osoittaa kuitenkin voimassa olevan lainsäädännön varsin luovaa soveltamista, joka on monessakin mielessä ongelmallista. Pahimmillaan tällainen luovuus saattaa johtaa esimerkiksi rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen rikkomiseen.

Yhteenvetona suomalaisen lainsäädännön tarjoamista keinoista tekijänoikeutta loukkaavan aineiston saannin estämiseksi voidaan todeta, että periaatteellisella tasolla keinot ovat olemassa. Periaatteessa tarjolla olevat lainsäädännölliset keinot mahdollistavat tekijänoikeutta loukkaavan aineiston saannin estämisen hyvin ja ovat siten riittävät. On kuitenkin puhuttava vain ”periaatteellisesta olemassa olost, toimivuudesta ja riittäväydestä”, sillä käytännössä ongelmana on oikeudenloukkaajan yksilöiminen. Tämä on välttämätön edellytys tekijänoikeuslain 60b §:n mukaiselle lopulliselle kiellolle jatkaa loukkaavaa toimintaa ja loukkaajan saattamiseksi vastuuseen tekijänoikeuden loukkauksesta. Koska periaatteellinen keinojen toimivuus on saavutettu, on enää vain saavutettava keinojen käytännön toimivuus. Koska syy siihen, miksi keinot eivät käytännössä toimi, on tunnistettu loukkaajan identifioinnin vaikeudeksi, olisi loogisinta parantaa mahdollisuuksia identifoida loukkaaja. Tekijänoikeuden systematiikassa lähdetään siitä, että vastuu ja toimet voidaan kohdentaa vain oikeudenloukkaajaan, joten parantamalla mahdollisuutta löytää ”oikea syyllinen” vastuu ja toimet myös kohdennettaisiin oikein. Sen sijaan ei tulisi hyväksyä tekijänoikeustoimikunnan mietinnön mukaista kolmanteen tahoon, välittäjään, kohdennettavaa estomääräysmenettelyä, sillä tällaisen määräyksen antaminen saattaa suurella todennäköisyydellä johtaa esimerkiksi viestinnän vaikeutumiseen, sananvapauden rajoittumiseen tai Internetin toimivuuden heikkenemi-

seen. Lisäksi on kohtuutonta asettaa velvoitteita kolmannelle, joka ei tee mitään väärin ja jonka toimet ovat verkkoinfrastruktuurin toimivuuden kannalta ensisijaisen tärkeitä. Myönnän kuitenkin, ettei loukkaajan identifiointimahdollisuuksien lisääminenkään ole helppoa, ja lisäksi myös tämä merkitsisi puuttumista Internetin lähtökohtaiseen vapauteen.

Digitaalinen ohjelmistopiratismi ja Internet-piratismi yleensä tunnustetaan nykyisellään kansainväliseksi ongelmaksi. Internet-piratismi aiheuttaa tappioita suojattujen teosten oikeudenhaltijoille, millä on myös yhteiskunnallisia vaikutuksia esimerkiksi alentuneiden verotulojen muodossa. Lähtökohtaisesti piratismikeskustelussa painotetaan vain piratismiin haittapuoliin, eikä juuri koskaan huomioida piratismiin hyötyjä, joilla niin ikään on selviä yhteiskunnallisia vaikutuksia. Ensinnäkin Internet-piratismi on edesauttanut mahdollisuutta käyttää teoksia tuomalla teokset myös niiden luo, joilla ei yksinkertaisesti muuten olisi resursseja teosten havainnoimiseen ja käyttämiseen. Tällä on huomattava kulttuurinen ja sivistävä vaikutus, mikä koituu myös yhteiskunnan eduksi. Ja onhan kulttuurin edistäminen ja sivistyksen lisääminen myös sivistysvaltioiden tavoitteena. Entä kuinka paljon tekijät ovat tienanneet Internet-piratismilla? Koska sinänsä laiton materiaali on ollut yleisön saatavilla, on yleisö voinut löytää tätä kautta tekijän, jolla ei olisi ollut varaa mainostaa itseään ja joka siten olisi voinut jäädä kokonaan yleisön tavoittamattomiin. Entäpä jos ohjelmistoteollisuuden jokainen ammattiohjelmoija olisi ollut ”lainkuuliainen kansalainen”, eikä siten olisi koskaan ladannut yhtään ainuttakaan tietokoneohjelmaa Internetistä sitä käyttääkseen ja siihen tutustuakseen? Olisiko tietotekniikka kehittynyt tällä vauhdilla kuin mitä se on viime vuosikymmeninä kehittynyt?

Lähinnä yksityiseen käyttöön tapahtuvan kopioinnin laajan laillistamisen kannattajat ovat kirjoittaneet ja kertoneet piratismiin hyödyistä, mutta yhtään virallista tutkimusta piratismiin hyödyistä ei ilmeisestikään ole tehty. Lainsäätäjällä on siten käytössään vain tieto piratismiin haittavaikutuksista. En vähättele piratismiin haittavaikutuksia, mutta väitän, että piratismi on hyödyttänyt yhteiskuntaa paljon enemmän kuin mitä nyt tiedämme. Vaikka piratismista olisi yleistä hyötyä, ei se kuitenkaan hyödytä yksittäistä tekijää, jolta saattaa jäädä saamatta suurikin osa elämiseen tarvittavista tuloista. Mutta jos piratismiin todettaisiin olevan yhteiskunnallisesti hyödyllistä, voitaisiin tekijöiden toimintaa rahoittaa laajemmin esimerkiksi julkisista varoista. Olisikin syytä tehdä perusteellinen tutkimus piratismiin hyödyistä ja haitoista ennen kuin piraatit laitetaan lopullisesti kävelemään lankkua pitkin.